

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

**KENTLİLEŞME VE SUÇ BAĞLAMINDA BURSA
ÖRNEĞİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Naci ÖZEL

BURSA 2007

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**KENTLİLEŞME VE SUÇ BAĞLAMINDA BURSA
ÖRNEĞİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

**Danışman
Prof. Dr. Hasan ERTÜRK**

Naci ÖZEL

BURSA 2007

TC.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

.....Anabilim/Anasanat
Dalı,.....Bilim Dalı'ndanumaralı
.....'ninhazırladığı“.....
.....” konulu
(Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik Tezi/Çalışması) ile ilgili tez savunma sınavı,/...../
20.... günü -saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar
sonunda adayın tezinin/çalışmasının(başarılı/başarısız) olduğuna
.....(oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye
(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyon Başkanı)
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

...../...../ 20.....

ÖZET
KENTLİLEŞME VE SUÇ BAĞLAMINDA BURSA ÖRNEĞİ

Naci ÖZEL

Yüksek Lisans Tezi, Kamu Yönetimi Bölümü

Mayıs 2007, 138 sayfa

Kentleşme olgusu, sanayileşme ve aşırı nüfus artışının doğal bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplam nüfusunun artışına oranla yüksek kentleşme hızına sahip olan Türkiye'de, ülke nüfusunun önemli bir bölümü son elli yılda kentlere akmıştır. Tarım alanına makinenin girmesiyle birlikte kırsal alanlarda açığa çıkan iş gücü, hızlı nüfus artışı ve toprağın parçalanması, kentin de çekiciliğiyle birleşerek hızlı bir kentleşme sürecinin yaşanmasına neden olmuştur.

Kentleşme, demografik, ekonomik ve sosyo-kültürel bir değişimi ifade etmektedir. Demografik anlamda nüfusun kırsal alanlardan kente göç etmesi iken, ekonomik anlamda, nüfusun başta sanayi olmak üzere, tarım dışı faaliyetlere kaymasıdır. Sosyo-kültürel anlamda ise, bir kültür değişmesi olarak nitelendirebileceğimiz kentleşme, kentleşen nüfusun kentin normlarını ve yaşayış biçimini bir tarz olarak kabullenmesi, benimsemesi, fiziksel davranışsal olarak da kentle uyum içerisinde yaşaması yani “kentlileşmesi” anlamına gelmektedir.

Büyük nüfus yığılmalarının gerçekleştiği kentsel alanlarda sorunlarda beraberinde gelmektedir. Ekonomik, politik, sosyo-kültürel ve çevresel sorunların çözülmemesi ve nüfusun gereksinmelerinin karşılanmaması ya da savsaklanması, sistem içinde patlamaya hazır gerilimlerin doğmasına suç ve suçluluk olgusunun ortaya çıkmasına, niteliksel ve niceliksel olarak çeşitlenmesine ve artmasına neden olmaktadır.

Bu çalışmada kent, kentleşme ve kentlileşme olgularına değinilmiş, kentleşmenin, kentlileşme sürecinde ortaya çıkan demografik yapıdaki değişimin, kent merkezlerinde suç olgusuna niteliksel ve niceliksel anlamda etkilerini, Bursa ili merkez ilçelerinde polis sorumluluk bölgesinde meydana gelmiş faili belli suç istatistikleri karşılaştırılarak kentlileşme ve suç olgusu bağlamında bir bakış açısı kazanmak amacıyla yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler Kentleşme, Kentlileşme, Suç

ABSTRACT

URBANIZATION AND CRIME=BURSA CASE

Naci ÖZEL

The Thesis of Post-Graduate Education, Department of Public Management

May 2007, 138 sheets

The concept of urbanization appears as a natural outcome of industrialization and upsurge in population. In Turkey, where there is excessive urbanization in comparison with the increase in population, an important part of the country population has moved to cities. The labor force that came out with the use of machines in agricultural areas, upsurge in population and the division of the land, together with the appeal of the city, have caused a rapid urbanization process.

Urbanization implies a demographic, economic and socio-cultural change. In the demographic sense, it is the migration of the population from rural areas to the cities whereas in the economic sense it is the shift of the population to the activities, mainly industry, other than agriculture. In the socio-cultural sense, however, urbanization which can be qualified as a change in culture means the acceptance and adoption of the norms and life style of the city by the urbanized population as a form and that they live in harmony with the city physically, that is their “becoming urbanized”.

In the urban areas where there is mass population accumulation this situation brings problems along. The fact that economic, political, socio-cultural and environmental problems are not solved and the needs of the population are neglected or not met causes the appearance of tensions ready to explode in the system, the emergence of crime and the concept of criminality, its diversity and increase both in quality and in quantity.

This study throws a light on the city, urbanization and becoming urbanized concepts. It investigates the effects of urbanization and the change in the demographic structure that appears in urbanization process on the concept of crime both in quality and in quantity. It aims to acquire a point of view in the context of urbanization and concept of crime by comparing the crime statistics of the crimes with known agents in the police precincts in the districts of Bursa.

Key Words: Urbanization, Becoming urbanized, Crime.

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın oluşmasında başından beri büyük katkıları olan, değerli fikirleri ile yol gösteren Sayın Doçent Doktor Bekir PARLAK'a, bitmek tükenmek bilmeyen sorularına sabırla cevap veren Bursa Emniyet Müdürlüğü Bilgi İşlem Şube Müdürlüğü personeline ve ayrıca tezimle ilgili yürüttüğümüz tartışmalarda yorumlarıyla yeni açılımlar sağlamama yardımcı olan bütün arkadaşlarıma sonsuz teşekkür ederim.

Bursa, 2007

Naci ÖZEL

İÇİNDEKİLER

	sayfa
ÖZET	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar	vii
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KENTLİLEŞME OLGUSUNA GENEL BAKIŞ

I. KENT VE KENTLEŞME	
A. KENTİN TANIMI, KENT KURAMLAR VE TARİHİ SEYRİ	
1. Kentin Tanımı.....	6
2. Kent Kuramları.....	9
3. Kentin Tarihsel Boyutu	18
B. KENTLEŞMENİN SEBEPLERİ.....	24
C. KENTLEŞMENİN OLUMLU VE OLUMSUZ ETKİLERİ.....	28
II. KENTLİLEŞME VE SORUNLARI	
A. KENTLİLEŞME KAVRAMI VE SÜRECİ.....	30
B. KENT KÜLTÜRÜNÜN OLUŞUMU.....	34
C. KENTLİLEŞME SORUNLARI.....	38
III. TÜRKİYEDE KENTLİLEŞME OLGUSUNA GENEL BİR BAKIŞ	
TÜRK TOPLUMUNDA KENTLEŞME	
A. TÜRKİYE’DE GÖÇ.....	48
B. TÜRKİYE’DE KENTLEŞMENİN GELİŞİMİ.....	54

İKİNCİ BÖLÜM

KENTLİLEŞME-SUÇ İLİŞKİSİ

I. KENTLEŞME VE SUÇ OLGUSU.....	61
A. GENEL OLARAK SUÇ VE SUÇLULUK.....	63
B. SUÇUN TANIMI.....	65
C. SUÇ OLGUSU VE BELİRGİN ÖZELLİKLERİ.....	67
D. SUÇ VE TOPLUMSAL YAPI.....	72
E. KENTLİLEŞME VE SUÇ İLİŞKİSİ.....	73
II. KENTLİLEŞME VE SUÇ OLGUSUNA İLİŞKİN SORUNLAR	
A. KENT ALANLARI.....	74
B. KENTE UYUM SORUNU.....	76
C. KENTLE BÜTÜNLEŞME SORUNU.....	79

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BURSA ÖRNEĞİNDE KENTLİLEŞME VE SUÇ OLGUSUNA İLİŞKİN AMPİRİK BİR ARAŞTIRMA

I. ARAŞTIRMANIN TANIMI, KAPSAMI VE PLANI	
A. ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	88
B. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	89
C. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZİ VE VARSAYIMLAR.....	90
D. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ.....	91

II. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE UYGULANMASI.....	91
III. ARAŞTIRMANIN BULGULARI	
A. BURSA'DA KENTSEL GELİŞME VE NÜFUS ARTIŞI.....	92
B. BURSA NÜFUSUNUN KIR-KENT BİLEŞİMİ.....	98
C. BURSA'DA KENT PLANLAMA ÇALIŞMALARI.....	101
D. YILLARA GÖRE SUÇ İSTATİSTİKLERİ.....	103
IV. ARAŞTIRMA BULGULARININ GENEL DEĞERLENDİRMESİ.....	112
V. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	116
KAYNAKLAR	120
EKLER	125

TABLolar

Tablo: 1. Bimsa'da Çalışanların Doğum Yerlerine Göre Dağılımı

Tablo : 2. Doğum Yerine Göre Bursa'daki Nüfus, 1935- 2000

Tablo: 3. Bursa'nın Nüfusunu, Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)

Tablo:4. Yıllara Göre Bursa İli Kırsal–Kentsel Nüfus Oranları (%)

Tablo:5 . Şehir Ve Köy Nüfusunun Toplam Nüfus İçindeki Oranı

Tablo 6. Bursa Merkez İlçelerinin Merkez ve Toplam Nüfus Değişimi ve Nüfus Artış Hızları

Tablo 7.Bursa ili ve merkez ilçelerinin 2001 - 2010 Döneminde Nüfus Tahmini

Tablo:8. Bursa ili Genelinde 1995-2005 Yılları Arasında Meydana gelen Malvarlığına Karşı İşlenen Suçlar (%) Oranları

Tablo:9. Bursa il Genelinde 1995–2005 Yılları Arasında Meydana gelen Cinsel Dokunulmazlığa Karşı İşlenen Suçlar (%) Oranları

Tablo: 10. Bursa il Genelinde 1995-2005 Yılları Arasında Meydana gelen Hürriyete Karşı İşlenen Suçlar (%) Oranları

Tablo: 11. Bursa il Genelinde 1995-2005 Yılları Arasında Meydana gelen Genel Ahlaka Karşı İşlenen Suçlar (%) Oranları

Tablo: 12. Bursa il Genelinde 1995-2005 Yılları Arasında Meydana gelen Vücut Dokunulmazlığına Karşı Suçlar (%) Oranları

Tablo: 13. Bursa il Genelinde 1995-2005 Yılları Arasında Meydana gelen Hayata Karşı Suçlar (%) Oranları

Tablo: 14. Bursa il Genelinde 1995-2005 Yılları Arasında Meydana gelen 6136 Sayılı Kanuna Muhalefet Suçları (%) Oranları

KISALTMALAR

Ek.11. BEMTAP Bursa Emniyet M¼d¼rl¼g¼ Teknolojik Adaptasyon Projesi

Ek.12. BİMSA..... Bursa İmalat Sanayii

GİRİŞ

Kent olgusu, tarihsel olarak insanoğlunun yerleşik hayata geçmesiyle birlikte tartışma konusu olmuştur. Kent kavramı, her toplumun kendi tecrübeleri sonucunda, özelliklerine uygun olarak oluştuğu için toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Bununla beraber kent kavramı aynı toplum içerisinde gelişimsel niteliklere bağlı olarak farklı anlamlar kazanmaktadır.

Kent kavramının özellikle sosyolojide önem arz eder duruma gelmesi ile birlikte, kentsel mekan içinde yaşanan ilişkiler, bireylerin davranış örüntüleri ve kentte yaşama bilincine sahip olma durumu kentleşme ve kentlileşme kavramları literatüre katılmıştır. Kentleşme, genel anlamda kent olma niteliğine atıfta bulunurken, kentlileşme ise bireylerin kentte yaşama anlamında bilişsel düzeylerinin altını çizmektedir.

Bugün, toplam nüfusunun artışına oranla yüksek kentleşme hızına sahip olan Türkiye'de, ülke nüfusunun önemli bir bölümü son elli yılda kentlere akmıştır. Kentleşme akımında yer alan bu nüfusun özellikleri, yapısı ve nüfus birimlerinin (kişi ve ailelerin) türlü konulardaki tavır ve davranışları ve dünya görüşleri değişmektedir, "Kentlere yığılan geniş kitleler, kitle haberleşme araçlarına, açıklığın sağladığı olanaklardan da yararlanarak, siyasal yönden köye oranla daha çabuk bilinçlenmektedirler. Küçük gruplar halinde yaşamının zorunlu kıldığı iç dayanışma, önce, çevrelerini güzelleştirme, tapu alma, cami ve okul yapılmasını isteme biçiminde belirlemekte, daha sonra da, bu gruplar dernek, sendika, siyasal parti destekçisi olmak yoluyla siyasal sürece etkili bir biçimde katılmaya hazır duruma gelmektedir".¹

Ayrıca, büyük nüfus yığılmalarının gerçekleştiği kentsel alanlarda sorunlar belirgin biçimde ortaya çıkmaktadır. Bu sorunların çözülmesi ve nüfusun gereksinmelerinin karşılanması savaşıldığında, sistem içinde patlamaya hazır gerilimler doğmaktadır. Bu gerilimler, köklü önlemler alınması isteklerini

¹ Kartal ,S.Kemal, "Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye'de Kentleşme",Adım Yayınları,Ankara 1992,s.228

yoğunlaştırmakta ve etkinleştirmektedir. Giderek sosyal ve ekonomik yapının değişim sürecinin hızlanması olasılığı ortaya çıkmaktadır²

Sosyal değişimin üç temel dinamiği ya da türü vardır. 1-Planlama faaliyetleri yani toplumu yönetenlerin kendi istekleri doğrultusunda yön verdikleri değiştirme süreçleri, 2-Kendiliğinden oluşan hareket; bir insan topluluğunun parçası olduğu toplumda ya da grupta meydana gelen değişimler 3-Sosyal hareketler³.

Dünyada hızla yayılan sosyal değişim fırtınasına özellikle 1950’li yıllardan itibaren, Türk toplumu da ayak uydurabilmek için bir çaba içerisine girmiştir. Makinenin tarıma girmesiyle birlikte, açıkta kalan işgücü toprağın da talebi karşılamaması yüzünden insanların karınlarını doyurabilmesi için geçimini kentlerde aramak üzere yollara düşmesine yol açmıştır.

Toplumların gerek hayat tarzında gerekse kültürel-sosyal özelliklerinde bir farklılaşmanın başlaması, sosyal değişimin toplumsal bazda etkisinin sonucudur. Bir yandan geleneksel yapılar çözülürken, öte yandan gelişim yolunda yeni toplumsal yapılar oluşmaktadır. Bunun sonucu olarak, kırsal alanda sosyal yapının çözülmesi, geleneksel ilişkilerin kalkması, toprağın parçalanması ile birlikte; köyde nüfusun sürekli artış göstermesi sonucunda kentlere doğru bir göç dalgası yaşanmıştır. Göç ve sosyal hareketler, sosyo-ekonomik yönleri olan, sosyal değişmeye yol açan veya ona ivme kazandıran olgulardır. Diğer yandan sosyal değişimde, hem göçe hem de sosyal hareketlere neden olabilmektedir⁴.

Göçte insanlar yeni çevrelerinde sosyo-kültürel değişimlere neden oldukları gibi, kendileri de değişmektedirler. Sonuçta kentleşmenin itici veya çekici nedenlerine bağlı olarak göç, toplumsal yapıda sosyal, kültürel, ekonomik ve politik değişimlere neden olmaktadır. Kente yerleşenlerin uyum problemleri, beklentilerin karşılanıp karşılanmadığı, kente nüfuz edebilme konusunda tampon mekanizmalar, hemşehri dernekleri, çarpık kentleşme vb... konular göç olgusunun beraberinde getirdiği konu ve sorunlar olarak kendini göstermiştir.

² Kartal, a.e.,s.228

³ Durugönül, Esmâ, “**Sosyal Değişim, Göç Ve Sosyal Hareketler**”, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, D.İ.E. Yayınları, Ankara 1997,s.95

⁴ Durugönül,a.e.,s.96

Ancak kentlerin, sosyo-ekonomik yapısındaki bu değişin nedeniyle ortaya çıkan “Kent suçluluğu” konusundan fazlaca bahsedilmemektedir.Farklı yerleşim alanları, farklı sosyal ve kültürel şartlar içinde yaşayan insanlar kentle bütünleşme sorunları ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu durum suçun niteliğini değiştirmekte, suç işleme eğiliminde olanların sayısını arttırmakta ve suç işlemek için kolay zemin hazırlamaktadır.İlişki sistemlerinin karmaşıklığı, ikincil ilişkilerin hâkim olması, kırsal yapıdan kopup gelen insanların, alışageldikleri davranışları, kent ilişki sistemlerinde aynı şekilde sergilemeleri, bir çatışmanın doğmasına: dolayısıyla bir şekilde suç işleme ve suç olgusuna etki etmektedir.

Kentlerin toplum yaşamındaki önemli rolüne karşın, yeterli düzeyde araştırma ve analizlere konu olmadığı gözlenmektedir.⁵ Kentlerin daha yaşanabilir mekanlar olabilmesi, ancak kent sorunlarına dair üretilecek çözüm önerileriyle mümkün olacaktır. Bu haliyle kentleşme ve suçluluk, kent konusunda ele alınması gereken zorunlu olgulardandır.Çünkü yukarıda saydığımız kente özgü problemlerin çözümünde önemli ayraçlardan biri, bireylerin toplumsal hareketlilik parametrelerinin analizinde beraberinde getirdiği kent suçluluğunun niteliğini, nicel değerlerini incelemekten geçmektedir.Aynı zamanda toplumsal çatışma sebeplerinin ortaya konabilmesi kent suçluluğu kavramının araştırılmasıyla mümkün görölmektedir.

Yapılan çalışmada bu alanda sorunların çözülmesi ve hızla büyüyen kentlerimizdeki suç olgusunun demografik yapı ile istatistiki olarak analiz edilerek ortaya konması amaçlanmaktadır.Zira; Bursa ili ile ilgili resmi nüfus verileri ve Emniyet Müdürlüğü’nce hazırlanmış yıllık suç istatistikleri olmasına karşın bu güne kadar bu anlamda bir nüfus-suç karşılaştırması etraflıca analiz edilerek ortaya konmamıştır.

O halde bu araştırmanın temel problemini şöyle formüle edebiliriz :
“Kentlere doğru kırdan gerçekleşen hızlı nüfus akışı, nitel ve nicel anlamda suçun artıran bağıl bir değişken midir? Bireylerin kente uyum süreçlerinde işledikleri varsayılan suçları istatistiklere dayanarak ortaya çıkarmak mümkün müdür? ”

⁵ Ertürk, Hasan., “**Kent Ekonomisi**”,Ekin Kitabevi, Bursa 1997,Birinci Baskı İçin Sunuş

Çalışmada Bursa ilinin seçilmesi ise tesadüfi değildir. Bursa ili Türkiye ortalamasının üzerinde bir nüfus artışı ile en hızlı gelişen kentlerimizden biridir. Nicel ve nitel verilere dayandırılmaktadır. Bursa, ülke ekonomisine sağladığı katma değer açısından İstanbul, Kocaeli ve İzmir'den sonra 4 ncü sırada yer almaktadır⁶ Kentin ekonomik anlamdaki gücü, göçün temel sebeplerinden biri olarak algılanmakta ve sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu denli hızla büyüyen gelişen kent merkezi, suç artışında da Türkiye ortalamasının üzerinde yer almaktadır.

O halde temel hipotezimiz de , “kentlere doğru gerçekleşen hızlı nüfus hareketlerine cevap veremeyen kentlerde, suç olgusu sosyal anlamda niteliksel ve niceliksel olarak artmaktadır. Türkiye'nin dördüncü büyük kenti olan Bursa iline, yoğun bir göç yaşanmaktadır. Bu göçün ve hızlı kentleşmenin, Bursa'nın fiziki ve sosyal yapısı üzerine baskısı olmaktadır. Bu bağlamda; Bursa'daki kentleşme ve kentlileşme düzeyi ile suç ve suçlu profili arasında anlamlı ilişkilerin olduğu düşünülmektedir” olarak belirlenebilir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kent, kentleşme ve kentlileşme konusu incelenmiştir. Kentin tanımı ve tarihi seyri, kent kültürünün oluşumu, kentleşme sebepleri, kentleşmenin olumlu ve olumsuz etkileri, kentlileşme süreci, kentlileşme sorunları üzerinde durulmuştur. Ayrıca Türkiye'de kentlileşme olgusu incelenmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde kentlileşme ve suç ilişkisi kurulmaya çalışılmıştır. Suçun tanımı, suç olgusunun belirgin özellikleri, suç ve toplumsal yapı konuları incelenmiş, bununla birlikte kentlileşme ve suç olgusuna ilişkin sorunlar üzerinde durularak kent alanları, kente uyum sorunu, kentle bütünleşme sorunu, yabancılaşma ve anomî konuları üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde ise tez konusu ile ilgili elde edilen istatistiksel verilerin değerlendirilmesi yer almaktadır. Bu veriler ışığında Bursa ilinin kentsel gelişim süreci, nüfus hareketleri ile suç olgusu ve buna bağlı olarak 1995-2005 yılları arasında Bursa ili merkez ilçelerinde, polis sorumluluk bölgelerinde meydana gelen faili belli suç olayları, Bursa Emniyet Müdürlüğü bünyesindeki Bemtap'tan (Bursa

⁶ <http://www.bursa.gov.tr/>

Emniyet M¼d¼rl¼g¼ Teknolojik Adaptasyon Projesi) derlenerek suç olaylarındaki değişmeler tablolarla ortaya konulmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KENTLİLEŞME OLGUSUNA GENEL BAKIŞ

1. KENT VE KENTLEŞME

A. KENTİN TANIMI ,KENT KURAMLARI VE TARİHİ SEYRİ

1. Kentin Tanımı

Toplum olmanın başat koşullarından olan birlikte yaşamın belki de en üst seviyesini anlatan kent ve kentlilik kavramı günümüz şartlarına ulaşıncaya kadar belirli aşamalardan geçerek şu anki konumuna ulaşmıştır. Kavramsal açıdan bakıldığında kent olgusu toplumsal koşullar ve zamansal devinime göre farklılıklar arz etmiştir. Başka bir ifadeyle, “kentler büyük bir toplumun ayrılmaz parçasıdır. Bir toplumda kentlerin sayısı, yayılımı ve işlevleri, kültürünün karmaşıklığına ve kültürel değişimlerden etkilenme derecesine göre farklılık gösterir. Kentin gördüğü işlevlerin, bir ölçüde kültürünün yapısına, karmaşıklığına ve bu yuzdende içinde bulunan tarihsel döneme göre değiştiği biliniyor.”⁷ Sosyal bilimlerdeki tüm kavramlar için olduğu gibi kent kavramı için de herkesin üzerinde birleştiği tek bir tanımı bulmak zor görünmektedir. Kent kavramına yüklenen anlamın toplumdan topluma ya da aynı toplumda zaman içinde farklılık gösterebilmektedir.

Bununla birlikte kent kavramına etimolojik açıdan bakıldığı takdirde özellikle kavramsal çıkış noktası bakımından ortak noktaların olduğu görülmektedir. “Birçok dilde kent sözcüğü ile uygarlık sözcüğü arasında köken ilişkisi görülmektedir. Türkçe’imizde ‘uygar’ sözcüğü yerleşik bir toplum hayatı süren Uygurlardan türetilmiştir. Arapça’da uygar anlamına gelen ‘medeni’ kelimesi kent anlamındaki ‘Medine’ kelimesinden köken alır. Medeni kelimesi dilimizde de “kentlileşmiş, kırsallıktan kurtulmuş ve uygar” manasında kullanılır. Benzer şekilde uygarlık karşılığı olarak Fransızca “civilisation” ve İngilizce “civilization” ile İngilizce “city” kelimeleri Latince de yurttaşların oluşturduğu birlik anlamına gelen “civitas” kelimesinden türemiştir. Kent kavramı belli bir olgunluk seviyesini ifade

⁷Hatt ,Paul K.,Reiss , Albert J., “**Kentsel Yerleşimlerin Tarihi**”, der: Bülent Duru ve Ayten Alkan; 20. Yüzyıl Kenti , İmge Yayınları, Ankara,2002, s.30

etmektedir. Kalkınmayı, medenileşmeyi ve gelişmişliği yansıtır.”⁸

Etimolojik açıdan bakıldığında ortak bir bakış açısının ortaya çıktığı görülen kent kavramının betimleme noktasında ise bu kavramı tanımlayan düşünürlerin içinde yaşadığı toplumsal koşullar ve kendi bakış açıları tanımlamalara yön vermiştir. Kimi düşünürlere göre, kent bir soy ve birliktelik mekanı olmaktan farklı bir olgudur. Bu bakış açısını savunanlar kenti, biyolojik soy ve belirli bir akrabalık grubu içinde doğma olguların yerine, ikamet ve ekonomik çıkar gibi toplumsal olguları öne çıkaran, insanların kendi toplumsal durumlarını seçebilme ve değiştirebilme imkanlarının olduğu yeni bir insani birliktelik⁹ olarak tanımlamışlardır. Bu anlamda kent kavramının birincil ilişkilerin kurulduğu kırsal mekandan farkı ortaya çıkmakta, hem de geçimsel faaliyet boyutundaki farklılık belirtilmiş olmaktadır.

İlişkiler bazında değerlendirildiğinde, her mekan kendi içinde barındırdığı ilişki biçimleri ve sosyo-kültürel yapı ile özgünlüğünü ortaya koymaktadır. Bu yüzden kentsel mekanın kendi başına bir anlamı yoktur. Ona anlam veren kentsel toplumdur. Kentsel mekan kentin görünen dış yüzü ise kentte yaşayan toplum ona biçim veren dinamik, yaratıcı özüdür.¹⁰ Kentsel mekanda söz konusu olan bu dinamiğe Maunier’de dikkati çekerek kenti; nüfusuna oranla coğrafi temeli dar olan ve aileler, meslek grupları, sosyal sınıflar, mezhepler v.s. çeşitli heterojen grupları içine alan karmaşık bir yerleşme grubu olarak tanımlamıştır.¹¹ Bu heterojen grupların birbirleriyle ve kendi içlerinde kurdukları sosyo-ekonomik ve kültürel ilişki biçimleri kent kavramının içini doldurmaktadır. Gerçekte kent, karmaşık bir toplum yapısının bireysel düzeyde çözülemeyecek sorunların üstesinden gelmesine olanak sağladığı ve kendine özgü özellikleri bulunan bir yerleşim sistemidir. Bu nedenle kenti, özellikle sakinlerinin ekonomik ve sosyal faaliyetlerinin çeşitliliği karakterize etmektedir.¹² Öyle ki, kentsel mekanda kırsal alandan farklı bir şekilde; yalnızca bir sektör ya da aynı sektör içinde genel olan bir ürün ile ilgilenmemektedirler.

⁸Kaya, Erol , **Kentleşme ve Kentleşme**; İlke Yayınları, İstanbul; 2003, s.15

⁹ Bal, Hüseyin, **Kentsel Yapı ve Kentleşme Süreci**, Fakülte Kitapevi, Isparta; 2003, s.1

¹⁰ Bal, a.e.; s.2

¹¹ Bal, **Kent Sosyolojisi**, Turhan Kitapevi, Ankara, 1999, s.21

¹² Huot , Jean-Louis, v. dğr. **Kentlerin Doğuşu**, çev:Ali Bektaş Girgin, İmge Kitapevi, Ankara, 2000, s33

Kentsel mekan diğer yerleşim tiplerine oranla öz nitelikleri nedeniyle kendini farklı bir biçimde ortaya koyar. Bu özellikler toplumsal ilişki biçimleri olduğu gibi daha çok sosyal,kültürel ve ekonomik faaliyetlerin bütününde belirginlik kazanmaktadır. Nitekim toplum üyelerince bir yerleşme birimi olarak benimsenen ve dinsel, siyasal, yönetsel bir merkez olarak ortaya çıkan kentin, doğrudan tarımsal üretimin yapıldığı yerde bulunması gerekmemiştir. Daha somut bir deyişle, küçük topluluktaki kolektif mülkiyetin kaybolması sırasında, düzenleme aygıtı ve toplumsal denetleme mekan da farklılaşmıştır. Bu durumda kent, üretim ve sermayenin toplandığı yer olduğu kadar, üretim sürecine kadar müdahale edilen, karar merkezlerinin toplandığı yerdir.

Şehirlerde iş bölümü ve uzmanlaşma gelişmiştir. Geçimini tarım ve hayvancılık dışı uğraşılardan oluşturduğu ekonomik faaliyetler; ticaret,sanayi ve hizmet sektörleri gibi alanlarda yoğunlaşmıştır. Şehrin belirleyici özellikleri arasına “ticaretin çok yönlülüğünü katmak zorunludur. Bununla birlikte, ticaretin egemen olduğu tüm birimleri ‘şehir’ olarak adlandırmak da uygun değildir.”¹³ Kentler basit bir ifadeyle tarımsal faaliyetlerin tamamen saf dışı edildiği yerler değildir. Kentsel mekanda tarımsal faaliyet üretim boyutundan çıkarak dağıtım ve ticaretinin yapıldığı yer olarak belirtilebilir.

Kent, sanayi, ticaret, hizmet gibi ekonomik etkinliği olan, tarımsal ürünler de dahil olmak üzere her türlü ürünün dağıtıldığı, sınırları belirlenmiş bir alanda yoğunlaşmış nüfusun sosyal bakımdan tabakalaştığı, mesleki rollerin artarak farklılaştığı, dikey ve yatay hareketliliğin yaygın olduğu çeşitli sosyal grupları barındıran, sivil toplumun organize olduğu, merkezi ve yerel yönetimi temsil eden yönetsel, hukuksal vb. kurumların bulunduğu, bölgesel ya da uluslar arası ilişki ağlarına sahip, kendine özgü bir yaşam biçiminin ve bilincinin gelişmekte olduğu heterojen bir toplumdur.¹⁴ Bu açıdan bakıldığında kentin siyasal boyutu da işin içine girmektedir. Kentsel mekan siyasi karar mekanizmalarının bulunduğu, daha da önemlisi toplumun yönetim merkezi olma özelliğine sahiptir. Gerçek bir kent, örgütlü hiyerarşik siyasal ve sosyal bir yapı yansıtmaktadır. Böyle bir kent, belli bir

¹³ Kaya., a.g.e, s.13

¹⁴ Bal , Kentsel Yapı ve Kentleşme Süreci, s.2

ekonomik ve sosyal gelişmeye tanıklık etmeli; barındırdığı insanlarla çevresinde yaşayan insanlar arasında yeni bir tür ilişkinin kurulduğunu göstermelidir.¹⁵

Tüm bu özellikler göz önünde bulundurulduğunda, kentle ilgili her bir unsur farklı bir tanımla doğrulmuştur. “Sosyologların, kenti köye karşıtlık temelinde, köy cemaatinden farklı bir takım özellikler gösteren bir sosyal grup olarak tanımlamalarına karşın, son yıllarda kentle ilgili daha kapsamlı tanımlara gidildiği görülmektedir. Kenti, köyden özellikler ise kaba hatları ile şöyledir:¹⁶

- a) Kent heterojen bir sosyal gruptur. Kent çeşitli etnik grupları, sosyal grupları, ayrı kültür ve inanç sistemlerinden insanları bir arada barındırır.
- b) Kent nüfus olarak kalabalık ve nüfus yoğunluğu fazla bir yerleşmedir.
- c) Kentte ilişkiler gayri şahsi, soğuk ve sathidir.
- d) Kentte sosyal kontrol, en azından akraba ve arkadaş ve kontrolü zayıftır.
- e) Kentte formel iş organizasyonları kurulmuştur.
- f) Kentte toplumsal hareketlilik hakimdir.

Tüm bu özellikler göz önüne alındığında kent kavramı, tanımlanması belirli kriterlere bağlı olarak kendini gösterir. Bununla beraber yanında türevleri olan bazı kavramları gelişim süreci içerisinde doğurmaktadır. Kentlerin toplumsal yapı içinde önemi attıkça kentleşme, kentlileşme gibi kavramlarda başta sosyolojik literatür olmak üzere kenti konu edinen bir çok alanda zikredilmeye ve üzerinde araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu gelişme kent kavramının toplumsal doku için ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

2. Kent Kuramları

Kentleşmeyi belirleyen kriterlerin ne olduğu tartışması toplumsal düşün tarihinde belirli teorileri ortaya çıkarmış ve bunların pratikle olan bağdaşıklığı sosyolojik araştırmaların konusu haline gelmiştir. Kentleşme kuramları içinde

¹⁵ Huot ,v.dğr., a.g.e.,s.34

¹⁶Görmez, Kemal, **Kent ve Siyaset**, Gazi Kitapevi, Ankara;1997,s.10

kimileri sanayileşmeyi öne sürerken, kimileri de yalnızca ekolojik sistemin bunda rol oynadığını ileri sürmüşlerdir. Bazı düşünce adamları da kentleşmenin psikolojik faktörle açıklanabileceğini savunmuştur.

Sjoberg, sanayileşmenin girmediği toplumlarda kentlerin yapısal niteliklerini belirlemeye çalışmıştır. Onun kuramsal yaklaşımında kentsel yapı bağımlı değişken, teknoloji bağımsız değişkendir. Kentler tek başlarına değil fakat ait oldukları toplumun bir parçası olarak analiz edilmektedir. Toplumun içinde bulunduğu süreç ne ise kentleşmenin yönü de o doğrultudadır. Sjoberg kentleri sanayi öncesi kentler, geçiş halindeki kentler ve sanayi kentleri olarak üç grupta incelemektedir. Sjoberg'e göre sanayi öncesi kent ile sanayi kentini ayıran faktörler sırasıyla teknoloji, ekonomik eylemlerin örgütlenme biçimi ve güçlü sosyal kontroldür.¹⁷

Aynı zamanda Sjoberg, sanayi öncesi toplumu, sanayi toplumundan ayıran faktörleri de net olarak ortaya koymaktadır. O'na göre, "Sanayi öncesi kentin mekansal yapısı sanayi kentinden oldukça farklıdır ve bu farklılık üç noktada kendini göstermektedir; 1. merkezi bir alanın sosyal tabakaların dağılımına bağlı olarak ortaya çıkışı, 2. etnik, mesleki ve aile bağlarına göre uzmanlaşmış mahalle ve sokakların görülmesi, 3. mekanda konut ve işyeri farklılaşmasının olmayışı. Sanayi öncesi kentin merkezi dinsel ve yönetsel fonksiyonların görüldüğü binalardan ve Pazar alanından oluşmaktadır. Merkez itibarlı bir alandır ve burada elitlerin konutları bulunmaktadır."¹⁸

Bununla beraber Sjoberg'in kuramsal çerçevesinde önemli bir diğer nokta, sanayi öncesi kentte gözlenen yoğun sosyal ve mekansal ayrımın, geçiş dönemi kentinde gözlenmemesidir.¹⁹ Sanayi toplumuna geçiş sürecini ifade eden yapı söz konusu olduğunda her birey ya da ailenin kendine göre belirlediği bir mekan bulunmaktadır. Ancak sanayi toplumunda hızlı akan gündelik hayat bu tür bir mekansal ayrımı imkansız hale getirmektedir. Sjoberg'in öne sürdüğü bu teörinin günümüz toplumlarını açıklayıcı nitelikte olup olmadığı sorgulanabilir. Artık

¹⁷ Bal, **Kentsel Yapı ve Kentleşme Süreci**, Isparta;2003, s.3

¹⁸ Bal, a.e., s.4

¹⁹ Aslanoğlu ,Rana, **Kent, Kimlik ve Küreselleşme**, Asa Yayınları, Bursa; 1998, s.38

günümüzde sanayi toplumu yerine bilgi toplumu ya da enformasyon toplumu gibi kavramlar kullanılmakta, sanayileşmenin de ötesinde kentte işler daha hızlı ve değişken süreçli olarak ilerlemektedir. Buna bakarak insanların zihniyetleri de yeniden yapılanmakta ve kente bakış açıları farklılaşmaktadır.

Kenti açıklamaya çalışan klasik kuramlardan bir diğeri ise biyolojik faktörleri ön plana çıkarmaktadır. “Biyolojik teoriye göre kent insan için dolaylı bir araç olarak görülür. Çünkü kentte yaşayan bir toplumun yapısının sürdürülmesini sağlayan temel amaç, her şeyden önce, kardır. Öyleyse, ele aldığımız özel durumda, kent orada yaşayan insanın, toplumsal yapısını ayakta tutabilmesi için gerekli çıkarı gerçekleştirilmesine yardım eden ikinci elden bir araç olacaktır. Gerçekten de bu, bir makinenin götüğü erek yapısını sürdürmek değildir. İnsanın ona uygulattığı izleni genel olarak kendi varlığını sürdürmekten apayıdır. Örneğin bir otomobilin götüğü erek karmaşık bir yapı olarak varlığını korumak değil, gitmektir. Oysa bir canlının ereği, yer aldığı örgütlenme düzeyi ne olursa olsun, her zaman yapısını ayakta tutmaktır. Başka bir şey değil. Dolayısıyla, kenti bir canlı yapının, bir toplumsal kümenin ürünü saymak bizi onu aynı zamanda kendi yapısını korumak üzere kullandığı “bir araç” saymaya götürür.”²⁰

Biyolojik teori kanaatimizce temelde bir gerçeğin altını çizmekle birlikte, kentleşme bağlamında insan doğasını tam anlamıyla açıklayabilmiş değildir. İnsanoğlunun yapısında mutlaka varlığını koruma temel amaçlardan biridir. Ancak biyolojik teinin yanıldığı ve eksik bıraktığı nokta bireylerin birincil ihtiyaçlarının yanında, ikincil veya sosyo-psikolojik amaçlarının varolmasıdır. Eğer bunları göz ardı edersek insan olmanın toplumsal ve birlikteliğe dayanan yapısını hiçe saymış oluruz. Bu da bireyi tek düze bir varlık olarak kabul etmekten başka bir şey değildir.

Kent konusunda araştırmalar yapan ve Chicago ekolu olarak bilinen teorik yaklaşım ekolojik ve biyolojik kuramsal açıklamalarının bir sentezini ortaya koymaya çalışmıştır. Bu kuramın önemli temsilcilerinden olan Robert E. Park, kent yaşamının akışından ve çöküntüsünden fevkalade etkilenmiştir. Tartışmalarında kent yaşamının kendine özgü kuralları olduğunu göstermeye çalışmıştır. Ernest Burgess ile birlikte Park, Darwin’in yaşam için mücadele ve Durkheim’in moral uzlaşma

²⁰Laborit, Henri , **İnsan ve Kent**, çev: Bertan Onaran, Payel Yayınları, İstanbul;1990, s.22

düşününden birleştirdiği bir kuram olarak beşeri çevre kuramını geliştirmiştir. Darwin'den aldığı fikri kente uyarlayarak kentsel gelişmede kendine ait bir yaşama sahip, sosyal bir organizma yaklaşımıyla; “sürekli olarak kendini çevresine uydurma” düşüncesini işlemiştir. Park'ın tartışmasında kent içi sınırların korunmasında “yaşam için bir mücadele” vardır. kentsel alanların paylaşımında, mekanların kullanımında bu mücadele rahatlıkla görülebilir. Başka bir deyimle her bölge, her yerleşim birimi kurulduğunda kendi doğal tarihini ve kendi yaşam biçimini geliştirir.²¹

Kentleşme olgusunu açıklamaya çalışan bir başka kuram ise, psikolojik teoridir. “Psikolojik teoriye göre, metropoliten insan, olağandışı fazla dürtüye sahiptir ve kendisini kökünden koparacak dışsal çevredeki etkenlere karşı koruyan bir mantalite geliştirir. Bunun anlamı, kalbiyle değil kafasıyla hareket etmesi gerektiğidir. Yani derin duygusal teslim olmak geride kalmalıdır. Çevresi onun bilincini artırır, bu da aklın egemenliğine yol açar. Kentsel ortamın uzmanlaşmasıyla pek çok istikamette uzanan entellektüelite, kentin karakteristiğidir.”²² Kentsel mekan içerisindeki bireyin sadece kendini koruma iç güdüsüyle hareket etmesi kent işleyişinin mantığına aykırı düşmektedir. Aksine birey diğerleriyle işbirliği ve dayanışma içinde olmalıdır. Değilse uzmanlaşmanın hakim olduğu kentsel yaşamda kendi kabuğuna kapanarak gündelik akışın dışında kalabilir.

Hegel ise, kentleşmeye dünya görüşü, davranış kalıbı olarak bakmaktadır. “Hegel kentin dünya görüşü ile kırsal dünya görüşü arasında güçlü bir ayrım yapar. Hegel, her iki kesiminde sermayenin özel mülk olarak yayılması yoluyla ticaret yaşamına girdiklerini söyler. Bununla birlikte, tarımsal sınıf, geniş ölçüde çalışır ve kendine yeterli biçimde doğaya dayanır ve ‘düşünceye ve istencin bağımsızlığına’ göreceli olarak az şey borçludur. Tarımsal sınıflar, ürettiklerini doğrudan doğruya tüketen, doğal dünyada yer etmiş olarak göründükleri halde, ticaret sınıfı toplumsal değiş tokuşun tanımlandığı toplumun üyeleri olarak görülmektedir.”²³ Kent kültürü

²¹Tatlıdil,Ercan, Kent Sosyolojisi: Kuram ve Kavramlar, Sosyoloji Dergisi, Ege Üniv. Edeb. Fak. Yayınları, S:3, İzmir;1992,s.38

²²Weber,Max, **Şehir-Modern Kentin Oluşumu-**, çev: Musa Ceylan, Bakış Yayınları, 4.baskı, İstanbul, 2003, s.40

²³Holton, Robert.J., **Kentler Kapitalizm ve Uygarlık**, çev: Ruşen Keleş, İmge Kitapevi, Ankara;1999, s.58-59

içinde barındırdığı bireylere belli değer yargılarını, belli alışkanlıkları kazandırır. Ancak kentleşme olgusunu sadece bu faktörle betimlemeye çalışmak monist bir bakış açısının yanılmasıyla sonuçlanır.

Marx, üretim ilişkileriyle açıkladığı makro kuramının uzantısını kentleşme konusunda da öne sürmüştür. “Marx, daha çok, kent-kır karşıtlığını, topluma dayanan üretim ilişkileriyle doğaya dayanan üretim ilişkileri arasındaki ayrımı simgeleştirmek için kullanmıştır.”²⁴ Bununla birlikte “Marx’ta kent, düşün emeğini çağrıştırdığı ve taşınabilir sermaye de ancak emeğe ve değiş tokuşa bağlı oldukları halde ; kırsal alanlar emek gücünü ve değiş tokuşa dayanmak zorunda olan taşınmaz malları çağrıştırır. Marx işte buna dayanarak, kentlere ilerici nitelik vermektedir. Çünkü ilkel tarımsal yapıda varolmayan ve yeni farklılaşan ekonomik, siyasal ve kültürel birçok işlev kentlerde yoğunlaşmaktadır. Kentin temsil ettiği toplumsal farklılaşma ‘yönetimi, polisi, vergileri v.b. ve aynı zamanda üretim araçlarının, sermayenin, gereksinmelerin ve zevklerinin yoğunluk kazanmasını da içine alacak kadar genişlemektedir.”²⁵ Bunun yanında Marx kentsel mekana kendisinin kurduğu genel kuramsal yaklaşımı desteklediği için ılımlı bir gözle bakmaktadır. Karl Marx’ın tarihsel materyalizm kuramında kentlerin sosyal yapısı irdelenirken endüstriyel kentin doğuşunu gelişmenin bir işareti, ekonomik zenginlik ve kırsal yaşamdan uzaklaşma ile birlikte sınıf bilincine yönelik önemli bir adım olarak görülür. Marx ve özellikle Engels kentsel gelişmelere hoşgörüsüyle bakarken, aynı zamanda işçi sınıfının kentsel alanlarda yaşadığı koşullarla, dengesizlikle ve sınıflar arası ilişkilerle ilgilenmişlerdir.²⁶

19. yüzyılın yarısından sonra sosyal bilimlerdeki gelişmeler olaylara ve olgulara monist yaklaşımların eksikliğini ortaya koydu. Olay ve olguların açıklanmasında plüralist yaklaşımların daha sağlıklı sonuçlar ortaya koyduğu gerçeği kendini göstermeye başladı. Bu gelişme kent olgusunun açıklanmasında da geçerli hale gelmiştir.

²⁴ Holton, , a.e, s.63

²⁵ Holton, , a.e., s.60-61

²⁶ Tatlıdil , a.g.m., s.36

Kentleşme kuramları bağlamında yapılan açıklamalardan biri de Weber tarafından yapılan açıklamalardan oluşmaktadır. “Weber’in çözümlemesinde kentlilerin varolan meşru egemenliği istençle ele geçirmeleri vurgulanır. Böylece Weber için ‘kent’, kendi başına bir varlık değil geleneksel ve ussal-tüzel egemenlikle ilgili birbirleriyle çelişen ilkeler için yapılan savaşımın toplumsal ortamıdır.”²⁷ Böylece Weber araçsal akli kentleşme olgusunun gelişiminde baş role koyar. Aynı zamanda Weber’e göre, şehirdeki ticaret ve sanayii kolaylaştıran her araç daha fazla işbölümü ve görevde daha fazla uzmanlaşmanın ortamını hazırlar. Sonuçta mesleğe ve mesleki ilgilere dayalı bir düzenin ikame olmasıyla aile bağlarına, yerel birliklere, kültüre, kasta ve statüye dayalı eski geleneksel, toplumsal ve ekonomik yapıların sürekli bir kırılması söz konusudur.²⁸ Böylece kentleşmenin temelinde sanayileşme ve makineleşme süreci yatmaktadır. Makinalaşma beraberinde işbölümünü ve bu süreç de bürokratik örgütlenmeyi doğurmaktadır. Ancak unutulmamalıdır ki; sanayileşme sürecinin başlamasından önce de kentsel bağlamda yerleşik yaşama geçen toplumlar yok değildir.

O zaman kentlerin ve kentleşme kavramının oluşumunu sadece sanayileşme süreci ile açıklamaya çalışmak doğru bir yöntem gibi görünmemektedir. Sanayileşme kentleşmenin gelişiminde önemli bir faktördür. Ancak tek sebep değildir.

“Adna Weber insanların kentlerde yoğunlaşmasının nedenlerini sorgulamış, bu sürecin temelde ekonomik güçlerin ürünü olduğu, bu güçlerin ise sanayi devrimi ile önem kazanan şu güçler olduğu sonucuna varıyordu; buhar ve makine, ticaret, modern oluşum sonuçlarının halli, tarımın sanayileşmesi ve verimliliğin artması, ticari merkezlerin büyümesi, ulaşım, sanayileşme ve fabrika sistemi. Kentsel büyümenin temel nedenlerine ilave olarak Adna Weber, ekonomik, sosyal ve politik nitelikli bir dizi ikincil nedeninde olduğunu düşünüyordu.”²⁹ Bir çok düşünce adamında görülen kentleşme ve endüstrileşme arasındaki korelasyon anlayışı A. Weber’de de gözlenmektedir.

²⁷ Holton, , a.e, s.70

²⁸ Weber , a.g.e., s.24

²⁹ Weber , a.e., s.17-18

Bunun yanında geleneksel kuramlarda kent teorileri açısından düşünce tarihinin önemli mihenk taşları olarak görülmektedirler. Bu kuramlar kenti ve kentleşmeyi daha çok şehrin fiziksel yapısıyla buna bağlı olan sosyal dokusunu esas alarak açıklamaya çalışmaktadırlar. Kentsel mimari ve kentsel yerleşim alanlarının belirli gruplara göre belirlenmesi genel anlamda bu kuramların temelinde yer alır. Söz konusu kuramlardan ortak merkezli çemberler kuramına göre, kentlerin iç yapısı yani işlevsel durumu ortak merkezli iç-içe çemberlerin birbirinden ayırdığı işlevsel bölgelerden oluşur. Yani kentin niteliği işlevsel duruma göre bölümlere ayrılır. Bu kurama göre en içte bulunan ana bölge iş ve ticaret bölgesidir. Bu bölgeden sonra, geçici bir bölge gelir. Bu bölgenin özelliği ticaretle birlikte hedef imalat sanayisini de kapsamaktadır. Üçüncü bölge işçilerin oturduğu mahalleleri içine alır. Dördüncü bölge tek tek ailelerin oturduğu, daha iyi ve yüksek standartlı konutların bulunduğu bölgedir. Beşinci bölge ise banliyöler bölgesidir.”³⁰

Buna benzer bir yaklaşım tarzı da E. Burgess tarafından geliştirilmiştir. Onun yoğunlaşmış kentsel sınırlar kuramının esası, kentsel alanların, toplumun değişik özelliklerine sahip bireyler topluluğunun yoğunlaşarak işgali, kademeli akımı ve denge düşüncesinden oluşmuştur. Burgess’in çalışmasında havuza düşen bir damlanın oluşturduğu halkalar gibi özel sosyal sınıfların yerleştiği halkaları oluşturma eğilimi vardır. Kentin merkezinde iş bölgesi bulunur. Bunun etrafında bir geçiş halkası, daha sonra işçi sınıfının evlerinin oluşturduğu kemer ve daha sonra yüksek sınıfların yerleşim alanı olan apartman binalar ve son olarak da kente yerleşmiş kent çalışanlarının oturduğu banliyö sınırları vardır. bu yerleşim halkalarına dağılmış olan nüfus arasında bir sosyal tabakalaşma modeli ortaya çıkar.³¹

Bir başka geleneksel kuram ise dilimler kuramıdır. “Dilimler kuramı daha çok oturma bölgelerinin iç yapısı ile ilgilidir. Buna göre, kentlerin büyümesi, ana ulaşım kanalları boyunca ve yıldız biçimindeki bu kentin oluşumuna en az direnç gösteren yönlerde, fakat yine bu çemberin merkezinde çevresine doğru uzayan dilimler biçiminde olmaktadır. Bu dilimler kentin çeşitli işlevlerinin görülmesine

³⁰ Keleş ,a.g.e., s.119

³¹ Tatlıdil, a.g.m.,s.38

ayrılmış faktörler niteliğindedir. Kurama göre, farklı gelir dilimlerinde ve farklı sınıflara üye olanlar, farklı bölgelerde oturuş ve gelirlerindeki yükselme ile aynı sektör içinde merkezden çevreye doğru yayılır. Bu kuram kenti beş ayrı dilimden oluşan bir organizma olarak görür. Merkezde, iş ve ticaret bölgesi, ikinci dilimde toptancılık ve hafif imalat sanayi bulunur. Bu dilim kentin yüksek standartlı oturma alanlarının tam karşısı olan bölgesidir. Üçüncü dilim alt sınıf konutları bölgesidir. Burası sanayi bölgesine yakındır. Dördüncü ve beşinci dilimlerde ise, orta halli sınıf ve tabakalarla yüksek gelirli sınıflar oturmaktadır.”³²

Dilimler kuramına çağdaş sosyolojik açıdan baktığımızda olumlu yönlerini gördüğümüz gibi olumsuz kısımları da dikkatimizi çekmektedir. Topraktan yararlanma biçimlerinin temel düzenindeki değişimleri aydınlatması bakımından önemli sayılan dilimler kuramı, az gelişmiş ülke kentlerinin yapısına, ortak merkezli çemberler kuramından daha fazla uyan bir nitelik taşır. Ancak bu kuram, toplumsal sınıf yapısını gereksiz ölçüde basitleştirmiştir. Öte yandan 19. yüzyıl liberalizminin egemen olduğu bir konut düzenini veri olarak ele alır. Kuramda dilim kavramı iyi tanımlanmamıştır ve topraktan yararlanmada kümelerin değer yargılarını dikkate almamıştır.³³

Kenti açıklamaya çalışan diğer bir klasik kuram ise, birden çok merkezli büyüme kuramıdır. Bu kuram, ortak merkezli çemberler ve dilimler kuramının, topraktan yararlanma biçimlerini açıklamaya yetersiz olmalarından kaynaklanmıştır. Buna göre, kentsel gelişmeler tek bir merkezin değil, fakat birkaç ayrı çekirdeğin çevresinde yer alır. Bu çekirdekler, kimi kentlerde öteden beri var olageldikleri halde, öteki kimi kentlerde, kentler geliştikçe sonradan ortaya çıkmış olabilirler. Bu çekirdeklerin sayıları, büyüklükleri ve birbirlerinden uzaklıkları, kentten kente değişmekle birlikte genellikle, bir kent ne kadar büyükse, sahip bulunduğu çekirdek sayısı da o kadar çoktur.³⁴ Bu teorinin kentsel mekanı ve topraktan yararlanmayı daha esnek ve sosyolojik perspektife uygun bir biçimde açıkladığı görülmektedir.

³² Keleş, a.g.e., s. 123

³³ Keleş, a.e., s.124-125

³⁴ Keleş, a.g.e.,s.126

Kentsel alanı çevresel etmenlerle ve fiziki şartlara bağlayarak açıklayan farklı bir kuram da merkezleşen yerler kuramıdır. Bir kentin büyümesi bu teoriye göre, o kentin hizmet işlevlerinin uzmanlaşmasına bağlı olduğu halde, merkezleşen bir yerin ne ölçüde hızlı büyüyeceğini, hizmet alanı içinde sunulan kent hizmetlerine olan istem belirler. Yalnız bir kentin büyümesi değil, fakat birden çok sayıdaki kentsel merkezin zaman içinde bölge ve ülke ekonomisi çerçevesinde düzenlenmesi amacıyla olan bu kuram genel bir nitelik taşımaktadır. Bu buna göre, kentin başlıca görevi, hinterlandı için bir hizmet merkezi olmak, kısacası çevresine türlü hizmetler sunmaktır. Kentler çevrelerine sundukları hizmetlerin içeriğine önem sırasına göre sıralanabilir. Kentler aynı zamanda sundukları hizmetlere duyulan istem çoğaldığı ölçüde büyürler.³⁵ Buradan da anlaşılmaktadır ki, bu kuramın temel dayanağı kentsel alanda gerçekleşen arz-talep unsurudur. Kentlerin ortaya koydukları hizmet alanı potansiyelini artırdığında kentsel mekanında büyüme olasılığı her zaman yüksektir.

Son zamanlarda yapılan kentleşme tartışmaları daha farklı boyutlar kazanmakta ve kentin kırsal dönüşmesi anlamında gecekondulaşmayı sorgulamaktadır. Bununla paralel olarak çarpık kentleşmeden ve kent kültürünün kentsel mekan üzerinden sıyrılıp gitmesinden bahsedilmektedir. Zira başka bir düşünce ekolü kentleşmeyi, kırsal göç bağlamında kentin kırsallaşması ya da 'köylüleşmesi' süreci olarak tanımlamaktadır. Başka bir deyişle, bu ekolü gecekondulaşmalarını kırsal alanın kentin içine kadar uzanması ya da içinde göçmenlerin kendi çalışma güçlerini tazeledikleri; kendi köy kültürleri ve kırsal hayat tarzlarının hemen nerdeyse tam bir kopyasını ürettikleri doğal çevrenin kent teknolojik çevresi içindeki bir devamı olarak düşünmektedir.³⁶ Onun için insanlar apartman dairelerinin balkonlarında ufak tefek meyve, sebze yetiştirmektedir. Dahası bundan dolayıdır ki, bireyler kentsel bölgelerin belli yerlerine tek katlı evler dikerek etrafını kümes ya da ahır yerleştirmektedir.

Başka bir ifadeyle, "kentleşme yalnızca kırsal kesimi değil, kenti de silip süpürmektedir. Yalnızca kasaba ve köy yaşamının tarımsal ilişkilerle beslenen değer, kültür ve kurumlarını değil, kent yaşamının yurttaşlık ilişkileriyle beslenen değer,

³⁵ Keleş , a.g.e., s.127

³⁶ Karpat, Kemal, **Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm**, İmge Kitapevi, Ankara;2003, s.62

kültür ve kurumlarını da yutmaktadır. İsimsizlik, homojenlik ve kurumsal devasalık gibi boğucu özelliklere sahip kentleşme, insanlar arasındaki yakınlığı, benzersiz nitelikteki mahalleleri ve insani ölçekli bir politikayı içinde barındıran kentsel alanı yuttuğu gibi, doğaya yakınlığı, kutsal bir yardımlaşma anlayışını ve sıkı aile ilişkilerini barındıran kırsal alanı da ortadan kaldırmaktadır.”³⁷

Böylece kentleşme kavramı günümüzde daha bir karmaşık hale gelmiştir. Artık kentleşme salt demografik etmenler göz önünde bulundurularak değil, bunun yanında kentin içinde bulunan bireyler tarafından nasıl algılandığı ve nasıl davranış kalıplarına sahip olduğuyula daha çok bağlantılı hale gelmektedir. Ancak kentler ve kentliler zaman, toplum içinde farklılık gösterdikçe kentleşme kavram kargaşası varlığını devam ettirecektir.

3. Kentin Tarihsel Boyutu

Tarihsel perspektiften bakıldığında kent kavramı zaman içinde veya toplumdan topluma değişiklik gösterebilir. Ancak kentin ortaya çıkışı belki de insanın toplu halde yaşamaya başlamasıyla kendini gösterir. Bununla karşılık kentlerin ortaya çıktığı dönemi saptamak güçtür. “Kentlerin ilk olarak M.Ö. 6000 yıllarında belirmeye, M.Ö. 4000 dolaylarında da tam olarak kendisini göstermeye başladığı söylenebilir. Bu ilk kentler doğal olarak küçüktü; belki de yerleşik köy ve kasabalardan çok az farklılık gösteriyordu. Bu kentlerin boyutlarının küçük olmasının görünür nedeni, tarımın veriminin düşük, uzun mesafeli ulaşımın maliyetinin de fazla olmasıydı.”³⁸

Kentin kökeni ve ortaya çıkışı ile ilgili farklı açıklamalar da yapılmaktadır. Geleneksel açıklamalara göre kentin kökleri, toprağı işlemenin bulunuşuna ve özellikle de hayvansal güce dayalı tarıma dayanmaktadır. Cilalı Taş Devri’nde (Neolitik) toprağın işlenmesine imkan veren teknolojik yeniliklerin çiftçiler tarafından kullanılmasının büyük bir yiyecek fazlasına yol açtığı, bunun da kentin ortaya çıkışına neden olduğu kabul edilir. Maddi bolluk içindeki halkın, tarımsal uğraşları terk edip, becerilerini çömlekçilik, dokumacılık, metalürji, marangozluk, kuyumculuk, ve duvarcılık alanlarının yanı sıra idareci, rahip, asker ve sanatçı olarak

³⁷ Bookchin ,Muray, **Kentsiz Kentleşme**, çev: Burak Özyalçın, Ayrıntı Yayınları, İstanbul;1999, s.31

³⁸ Hatt, v. dğr, a.g.e., s.29

da gösterdikleri söylenir. Tarımla uğraşan köylerin büyüklük ve nüfusunda bir artış görüldüğünde, bunların –çoğu kez tanımlanamayan büyüklükteki- “kritik bir kitleye” ulaştıkları, böylece ‘kent’ olmaya hak kazandıkları söylenir.³⁹

Kentin oluşumunda hem nüfus atışı hem de yaşayan bireylerin iş anlamında çeşitlenmesi söz konusudur. Kimi bilim adamlarının ilk kentlerin oluşumunda toplumların örgütlü ve sınıfsal bir yapıda olması gerektiği görüşünü paylaştıkları görülür. Buna göre, bir yerin kent olarak sayılması için şu şartları yerine getirmesi gereklidir: Yerleşim yerlerinin yeni boyutları, tam zamanlı çalışan uzmanların varlığı, üretim fazlasının varlığı, toplumun hiyerarşileşmesi, devlet örgütlenmesi, mimarlık ve tarım alanlarında kamusal ve kolektif çalışmalar, uzun mesafeli değişimlere tanıklık, sosyal simgelerinin yaygınlaşmasını sağlayan sanatsal ifade biçimlerinde belli bir standartlaşma, yazı biçimlerinin varlığı ve nihayet bilimin gelişmesi.⁴⁰

Kentlerin ortaya çıkmasıyla beraber çeşitli toplumsal yapılarda gelişim göstermesi söz konusu olmuştur. Kentlerin kökleri konusundaki farklı bakış açılarının olmasının yankıları kentlerin gelişmesi hususunda da belirginlik kazanmıştır. Kimilerine göre kentlerin gelişimsel itici kuvveti tahıl tarımı ve sabanın yayılmasıdır. Kimilerine göre ise, kentlerin yükselişi, tahıl ekiminin, sabanın, evcil hayvanların “keşfi”yle değil, anıt mezarlar, kültürel uygulamalar ve doğalcı semboller yönünden zengin tapınaklar yardımıyla gerçekleşmiş olmalıdır. Jane Jacobs’ın iddia tersine, kent tarımsal temellerin atılmasında rol oynamamıştır. Görünüşe bakılırsa, avcılar ve yiyecek toplayıcılar, basit tarım şekillerini, köylerin Taş Devri’nden Cilalı Taş Devri’ne geçerken toprağı işlemeye başlamaların dan çok önce biliyorlardı. Kentin gerçek habercisi saban değil, daha sonraları tapınakla çevrelenen mezardı; insanlara liderlik edenlerde açığöz politik şefler değil, büyük olasılıkla şaman ya da rahip gibi yarı dinsel kişilerdi. Yine aynı nedenle, ilk yurttaş kendini, yurttaşlık işlevi yönünden, kentsel bir bölgenin “sakini” değil, bir

³⁹ Bookchin ,a.g.e, s.45-46

⁴⁰ Kaya ,a.g.e, s.17-18

topluluğun üyesi olarak görürdü. Sonuçta, ilk kentsel merkez, bir Pazar yeri değil, doğal tanrılara ve güçlere tapınılan törensel bir bölgeydi.⁴¹

Fakat bunun ötesinde tarımsal gelişmenin kentsel mekanın gelişmesini etkilediğine dair kanıtlar da yok değildir. “Özellikle Aşağı Mezopotamya’da, bu kurak ülkeyi ekime elverişli duruma getirmek için gerekli sulama tekniklerini bilen tarım toplumları, öncüllerininkinden daha karmaşık ve hiyerarşik nitelikte toplumsal örgütlenme biçimlerine doğru hızla ilerlediler. M.Ö. 3300-3000 yıllarına gelindiğinde ise, bir yazı sistemi geliştirmeye başladılar. Bu sıralarda ortaya çıkan seçkinler sınıfı gücü ve yetkileri elinde toplamaya başladı; askeri ve dini iktidar aracılığıyla da giderek ön plana çıkar oldu. Kent olgusu işte bu çerçevede ortaya çıktı.”⁴²

Bu anlamda kentlerin ortaya çıkma sürecinde siyasal erkin varlığı önemli bir rol oynamaktadır. Aynı zamanda teknolojik unsurlardaki gelişmeler de kentlerin ortaya çıkış ve gelişim sürecinde de etkin faktör olarak kendini göstermektedir. Nüfusun kentte yoğunlaşması için buluşlar ve teknoloji gerekmektedir;bu yüzden kentlerin ortaya çıkışından önce bulunan tekerlek ve dingil, pulluk ve metalürji, toprağın işlenmesi ve hayvanların evcilleştirilmesi gibi öğelerin tümü, bu tür yerleşmelerin yoğunlaşması için gereken ön koşullar olarak görünmektedir.⁴³

Kentlerin belirlediği yer konusunda farklı düşüncelere rastlamak mümkündür. Son yapılan araştırmalar, kentleşmenin sadece Yakın Doğu’daki Mezopotamya’da başlamadığını aynı zamanda Mesoamerika’da Peru’da ve Çin’deki Sarı Nehir Havzasında da toplu yerleşme alanlarının varlığını ortaya koymuştur. Ancak bu yerleşme alanlarında, hiç değilse Çin’de ve Mesoamerika’da kentleşme, yayılma şeklinden çok “bağımsız” şekilde ortaya çıkmıştır. Bu bağımsız şekilde ortaya çıkışı, elverişli kültür, ekonomi ve çevre koşullarının insan toplumlarının gelişmesine sağladığı bir basamaktır. M.Ö. 5000 ile 3000 yılları arasında Mezopotamya’daki ilk kentleşmeyi, tekerlekli taşıma araçları, karasaban,nehir kayıkları, sulama kanalları ve metalleri işleme sanatının gelişmesi toplumdaki ekonomik, sosyal ve fiziksel

⁴¹ Bookchin,a.g.e., s.52

⁴² Huot ,v. dğr, a.g.e., s.37

⁴³ Hatt ,v.dğr, a.g.e., s.28

değişikleri meydana getirerek oluşmuştur. Özellikle tarım üretiminin artması ve gelişen ulaşım nedeniyle, kentlere gıda maddelerinin getirilmesi, aynı zamanda bunların depolanması, değişimi ve tekrar dağıtımı için yeni örgütler kurulması zorunlu hale gelmiştir. Yine bu arada, kentlerde yapılan işlerde de uzmanlaşmalar başlamıştır.⁴⁴

E.Gutkinal; 1962’de yayımlanan ‘Kentlerin Şafağı’ başlıklı kitabında şunları yazmaktaydı: “çağdaş kentlerimizin doğrudan mirasçısı oldukları Sümer ve İndus vadisi kentleriyle aramızda yaklaşık yüz seksen kuşak vardır. Beşbin yılda kentlerin işlevleri, boyutları ve yapıları elbette ki değişikliklere uğramış, ancak kentsel yaşantıyı kırsal yaşantıdan farklı kılan genel hatlar özde aynı kalmıştır. Tarım devrimiyle başlayan bir süreci tamamlayan kentleşme devriminin insanoğlu ile doğa arasındaki dayanışma ve yakınlığa son vermesiyle yeni bir insan türü ortaya çıkmıştır. Ve bu iki devrim uygarlığın temellerini oluşturmuştur.”⁴⁵

Bununla birlikte kentlerin doğuşu ve gelişmesinde askeri kaygı ve toplumsal farklılaşmanın rolünün de olduğu söylenebilir. Zira “Bergel ‘Kentlerin Doğuşu’” adlı makalesinde, ilk kentlerin metal çağında ortaya çıktığını savunmuştur. O’na göre metalürjinin gelişmesi sonucu metal silah kullanan insanların taş silah kullananlara karşı askeri üstünlük sağlamalarına yol açtı. Neolitik çağın çiftçileri metal silahlara sahip olanlar karşısında boyun eğdiler ve onların adına üretim yapar hale geldiler. Böylece köleler ve efendiler şeklinde bir farklılaşma oldu. Efendiler egemenliklerini güvence altına almak için adalarda ve tepelerde yerleşmeye başladılar. Böylece tüm bölgeye hakim bir mevziden hem saldırı hem de savunma kolaylaşmış oldu. Bu askeri kaygılarla oluşan bu yerleşmeler kentlerin kuruluşunun ilk örnekleridir.”⁴⁶

Aynı zamanda “Gordon Childe’e göre, şehir devriminden sonra kent, bir sur ve hendekle çevrilmiş; bu koruma altında insan, hem dış doğanın dolaysız baskılarından oldukça güvene kavuşmuş olarak, ilk kez kendine özgü bir dünya bulmuştur. Bir kamyş bataklığından veya çöllük bir topraktan, setler örüp kanallar

⁴⁴ İspir, Eyüp, Kentleşme Metropolitan Alan ve Yönetimi, Ankara İktisadi ve İdari Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara; 1982, s.10-11

⁴⁵ Huot v. dğr, a.g.e, s.12

⁴⁶ Bal , **Kent Sosyolojisi**, s.35-36

kazarak, daha önceki kuşakların ortak çabaları ile yaratılmış insan eseri bahçeler, tarlalar ve otlaklar arasında durmaktadır. Toprağın suyunu alan ve onu verimliliğini artıran kanallar, aynı zamanda şehir halkına su ve balık sağlamak ve rıhtımlara uzaklardan ticari malların gelmesine olanak vermektedir.”⁴⁷ Böylece ticaretin önünün açılması kentsel sürecinde ilerlemesini de beraberinde getirdi.

Elbette ki kentlerin gelişiminde ulaşım yollarının da önemli etkisi görülmektedir. “Charles H. Cooley, şehirlerin coğrafi konumlarını açıklamaya çalışmıştı. Geçmişte şehirler dini bir mekana ya da bir kaleye yakınlığına göre kurulmuş ve bazı şehirler tarihte hep siyasal mülahazalarla konumlandırılmışsa da şehirlerin konumundaki temel nedenler, ulaşım alanında yatmaktadır. Ulaşımında bir kesinti çok sayıda teçhizat ve tesis gerektirmektedir. Bu yüzden şehir oluşumları, nehir ağzlarında yahut kilit noktalarında, tepelerin ve ovaların buluşma noktalarında ve diğer benzer bölgelerde gözlenmektedir.”⁴⁸

Ortaçağda kent feodalizmin ortaya çıkmasıyla beraber önemini kaybetmiştir. Toprak sistemindeki uygulamalar ve senyörlerin tahakkümü ile tarımsal politikaların geliştirilmesi kentsel mekandaki ticaret ve zanaata ket vurmuştur. Fakat “feodalizmin ortaya çıkmasıyla önemini kaybeden kent, ortaçağın sonuna doğru ticaret ve zanaat sayesinde yeniden canlanmaya başladı.”⁴⁹ Aynı zamanda Ortaçağ Avrupa’sında kentleşmeyi doğuran iki ana etken vardır. Bunlar, üretilen malların satıldığı çarşı ve pazarların öneminin giderek artması ve belirli bir yerde yaşayanların dış etkenlerden korunmaları arzusudur. Ancak bu arada kilisenin, Ortaçağ kentlerinin hayatında oynadığı rol unutulmamalıdır. Çünkü kiliseler, hastane, eğitim yeri ve fakirlere yardım görevlerini yapmaktaydı.”⁵⁰

Kentleşmenin gelişimi söz konusu olduğunda, sanayileşme süreci önemli bir adım olarak göze çarpmaktadır. İlk olarak İngiltere’de baş gösterdiği varsayılan sanayi devrimi sonucunda önü açılan makineleşme kırsal alanda tarımla uğraşan insanları kentsel mekana doğru itmiştir. Bununla beraber sanayileşme kent içindeki

⁴⁷Childe, Gordon.; **Tarihte Neler Oldu?**, çev: Mete Tunçay, Alaeddin Şenel, Alan Yayınları, 5. baskı, İstanbul;1990,s.69

⁴⁸ Weber, **Şehir**, s.17

⁴⁹ Bal, **Kent Sosyolojisi**, s.37

⁵⁰İspir , a.g.e., s. 13

yaşamsal devinimde de farklılıklar ortaya koymuştur. Zira “sanayi öncesi kent ile sanayi kenti arasında temel yapısal farklılıklar vardır. Bu farklılaşmayı ortaya çıkaran değişken teknoloji olmaktadır.”⁵¹ Sanayi öncesi kentte üretim organik enerji ile yapılmaktadır. Kent içinde ise ulaşım insan ve hayvan gücüne dayanmaktadır.

Sanayi öncesi kent ile sanayi kenti arasındaki farklılaşmayı yaratan ikinci etken, ekonomik eylemlerin örgütlenme biçimidir. Kentsel mekanda üretim eylemleri aynı sokak üzerinde yer seçmekte, mekanda ihtisaslaşmış sokak ve mahalleler oluşmaktadır. Bu yer seçimi kent içindeki ulaşım ve haberleşmeyi kolaylaştırıcı bir işlev sağlamaktadır.

Sanayi devrimiyle birlikte genel anlamda kentin iktidar ağında, statü dağılımında ve yaşam örgüsünde de bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Sanayi devrimiyle birlikte, kentin ekonomik, sosyal ve siyasal yapısında da önemli değişimler meydana gelmiş ve kentin çehresinin tamamen değişmiştir. Sanayi devriminin gerçekleşmesi ile tüm sanayi dalları, eski kentlerin dışında enerji kaynakları, ulaşım araçları, hammadde kaynakları ve insan gücü sunusunun ucuz ve kolay olduğu yerlerde yerleşmeyi yeğ tutmuşlardır. Fabrikaların çevresinde işçi kentlerinin doğduğu görülmektedir. Sanayi devrimi sonrasında kentleşme, sanayileşmeye bağlı olarak değişen ve biçimlenen birimler haline gelmişlerdir. Bu dönemde sanayileşme ve kentleşmenin ayrılmaz bir biçimde birbirine bağlandığı görülmektedir.

Sanayileşme ve kentleşmenin bu şekilde birbirine bağlılığı kırsal alandan yapılan yoğun göçlerin yanı sıra ulaşım ve iletişimin hızlanması ile kent-kır ayrımını ortadan kaldırmak adına gelişme sağlamıştır. Başka bir ifade ile “modern dönem, çok sayıda üretken ve hizmet sunan kentlerin varlığından çok, toplumun tümünün oldukça hızlı bir kentleşme ile karşı karşıya kalması ve nüfusun çoğunun kentlerde yaşaması olgularıyla nitelendirildi. Bu toplumlarda, kırsal ve kentsel yerleşim yerlerinde yaşayanlar arasındaki farklılıkları azaltma eğiliminde olduğunu görüyoruz.”⁵²

⁵¹ Aslanoğlu , a.g.e., s.31

⁵² Hatt , v.dğr, a.g.e., s.30

“Modern çağın kentine ait özellikler hakkında söylenenleri Bergel’e göre şöyle düzenleyebiliriz.”⁵³

- 1- Bu çağın kenti 19. yüzyılın ürünü olan sanayi kentidir.
- 2- Tek başına korunan kentler yerine ülke savunması önem kazanmıştır.
- 3- Kentlerin siyasi ayrıcalıkları ve kentlere karşı siyasi ayrımcılık ortadan kalkmıştır. Kent içindeki siyasi ayrıcalıklarda geçmişte kalmıştır. Evrensel oy hakkı ile üst sınıfların hegemonyası da sona ermiştir.
- 4- Siyasi olarak kentler artık sadece yerel özelliği olan birer idari merkez durumundadırlar.
- 5- Modern kentin sınıf yapısı artık hukuki ayrımlara dayanmaz. Hukuki eşitliğin yanında grup prestiji, statü ve ekonomik koşullar bakımından farklılıkların bulunması, önceden bilinmeyen gerilimler yaratmaktadır.

Kısacası, modern dönem kente farklı bir konsept kazandırmıştır. İnsan gücü yerini makineye bıraktığından beri kentsel alanda gündelik yaşam, aile ilişkileri, boş zaman değerlendirme faaliyetleri, iş ilişkileri, haberleşme kanalları vb. her şey başka bir boyut kazanmıştır. Günümüze gelindiğinde hala sanayi devriminin yaşamsal izleri gündelik hayata yansımaktadır. Ancak artık modern dönemin aşıldığı ve post-modern bir dönemin hüküm sürdüğünden ve endüstri toplumunun yerine enformasyon toplumundan bahsedilmektedir. Sinerjinin hakimiyeti artık kentte dijital iletişimi ön plana çıkarmıştır. Tarihsel gelişmenin akıbeti önümüzdeki zaman dilimlerinde kente ne gibi bir desen sunacağı belli değildir

B.KENTLEŞMENİN SEBEPLERİ

Kent nüfusunun giderek artan bir sayıya ulaşması ve kentsel mekan içinde varolan ilişki biçimlerinin yapısı kentleşme denilen kavramın oluşumunda etkili olmuştur. Kentleşme eğilimi kimi zaman bir sonuç, bir ürün kimi zaman da bir süreç

⁵³ Bergel, 1996;7-14; zikr: Hüseyin Bal, Kent Sosyolojisi, s.39

olarak nitelendirilmiştir. Bu betimleme farklılığı sosyal bilimlerin subjektif özelliğinden kaynaklanmaktadır.

Ancak bu sadece bir nüfus hareketini anlatır. Halbuki kentleşme salt bir nüfus hareketi olarak tanımlanamaz. Kentleşmenin ekonomik ve sosyal yaşamdaki değişmelerden doğduğunu söyleyen Keleş, kentleşmeyi, “sanayileşme ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişiklere yol açan bir nüfus birikim süreci şeklinde tanımlamaktadır.”⁵⁴

Burada da görüldüğü gibi kent nüfusunun artmasının yanında kentsel organizasyonun daha kapsamlı hale gelmesi, çalışma kolunda meydana gelen değişiklikler ve aynı zamanda kent içinde varolan bireylerin yaşam biçimlerinde, ilişki türlerinde oluşan farklılaşmaları da içine almaktadır.

Kentleşme bir anlamda, kentsel mekanın gereklerini yerine getirmek olarak düşünülebilir. Louis Wirth’e göre, “kentleşme bir yaşam biçimidir.”⁵⁵ Başka bir ifade ile “kentleşme artık yalnızca insanları kent olarak adlandırılan yere çekme sürecini belirtmekle kalmamakta, insanların kentin yaşama biçimini benimsemesi anlamına da gelmektedir. Kent içinde yaşayan bireylerin o alana ait kültürü benimsemesi ve gündelik uğraşlarından, diğer bireylerle olan ilişki biçimlerine kadar her anlamda kente ait olmaları kentleşme olarak kabul edilebilir. Başka bir ifadeyle, kentlerin büyümesinin beraberinde getirdiği yaşam biçiminin belirgin niteliklerinin ve kentin kurumlarıyla kentlilerin, iletişim, ulaşım araçları aracılığıyla oluşturduğu büyümenin etkisi altında kalan bireylerde, kentli olarak kabul edilen yaşam biçiminin niteliğindeki değişiklikleri vurgular.⁵⁶ ...Öncelikle kentleşme bir değişimi, bir süreci içeren devingen bir kavramdır. Kentleşmenin bu özelliği kentleşme ile kentleşme düzeyi (oranı) kavramlarının ayrı anlamlarda kullanılmasına yol açmaktadır. Kentleşme düzeyi, bir ülke veya bölgede belirli bir anda belirli bir tanıma göre kent sayılan yerleşme yerlerinde yaşayan nüfusun toplam nüfusa oranıdır. Bu bağlantıda

⁵⁴ Keleş, **Kentleşme Politikası**, 2.baskı, Ankara;1993, s.19

⁵⁵ Giddens , **Sosyoloji –Eleştirel Bir Yaklaşım-**, Birey Yayınları, 3. Baskı; İstanbul;1994, s.95

⁵⁶Wirth, Louis, “**Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme, 20. Yüzyıl Kenti**”,der: Bülent Duru, Ayten Alkan, İmge Kitabevi, Ankara 2002 , s.81-82

kentleşme oranı durağan (statik) bir içerik taşımaktadır. Bu anlamda kentleşme, belirli bir ülke veya bölgenin, belirli bir zaman diliminde kentleşme oranında meydana gelen değişme olarak tanımlanabilir.⁵⁷

Kentsel yaşam, ilişki biçimleri ve davranış örüntüleri ile olduğu gibi kente ait statü, iş ilişkisi, iş bölümü ve uzmanlaşma gibi unsurları da beraberinde getirir. Bireyler gündelik hayatta olduğu gibi iş yaşamında da ikincil ve resmi ilişkiler kurarlar. Bunun yanında siyasal bakımdan değerlendirildiğinde de siyasal karar alma mekanizmalara sahip bir yerleşim birimi olarak karşımıza çıkan kentsel alanda politik organizasyon anlamında da kentleşme eğilimi önem teşkil eder. Kentleşme salt bir göç, nüfus yoğunlaşması ve tarım dışı üretim süreci olarak algılanmamaktadır. Bunların beraberinde sosyal yapıda niteliksel değişmeler, sosyal sınıf ve statülerde değişme, sosyal kurumların fonksiyonlarında artış, kültürün çeşitlenmesi, doğa insan ilişkilerinde farklılaşma, doğanın tüketilmesi, işbölümü ve örgütlenmede farklılaşma, demokratikleşme, gücün tabana yayılması vb. gibi özellikler de vurgulanmaktadır. Bütün bu anlatımlar kentleşmeyi sosyal bir olgu olarak değerlendirme zorunluluğuna işaret etmektedir. Kentleşme bu anlamda modernleşme sürecinin pozitif ve negatif sonuçlarıyla aynı şeyi ifade etmektedir. Modernleşme endüstri toplumunun yapısal dönüşümünü anlattığına göre kentleşme bunun kent mekanlarında gerçekleştirilmesinden başka bir şey değildir.⁵⁸ Burada da görüldüğü gibi kentleşme bazen endüstrileşmeye paralel olarak değerlendirilmiştir.

Özellikle modern dönemin çalışma ekonomisi ve bunun yansıması olarak bir yaşam biçimi olarak ifade edilen ve toplumun bir çok alanında genel bir süreç(sosyo-ekonomik ve kültürel boyutlarıyla) olarak değerlendirilen sanayileşme sonucunda belirginlik kazanmaya başlayan bireyselleşme ve uzmanlaşma kent içinde varolan ve kentleşmenin göstergesi olan resmi ilişkileri ön plana çıkarmıştır. Bu gelişme aynı zamanda tüm toplumu kapsayan bir sosyal değişme eğilimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal hareketliliğin, dinamizmin, işbölümü ve ihtisaslaşmanın ön planda olduğu kentleşmenin sosyal boyutu gelişmiş ülkelerde eski geleneklerin yerini yenilerinin alması, kentin sosyal değişiminin merkezi olması,

⁵⁷ Ertürk ,a.g.e.,s.11-12

⁵⁸Bal, **Kentsel Yapı ve Kentleşme Süreci**, Isparta,2003, s.7

sosyal değişmenin kentten dışarıya etki etmesi, kentlerin içinde yaşayan insanların davranışları üzerinde etkili olması, altyapı hizmetlerinin derecesi ve kalitesinin artması, kentleşme ile birlikte kent ve kentli kültürü birey ve kurum ilişkilerine hakim olması şeklinde işlemektedir.⁵⁹

Kentleşme eğer toplumsal gelişme unsurları ile birlikte işliyorsa sosyal anlamda herhangi bir toplumda olumlu etki yaratıyor demektir. Kentleşme, sanayileşme ve modern hizmet sektörleriyle aynı yön ve hızda geliştiği, mekana bu sektörlerle aynı biçimde yayıldığı ve istihdamdaki niteliksel gelişmelerle ilişkisi kurulduğu ölçüde ekonomik ve toplumsal gelişmeyi hızlandırıcı bir etken olarak tanımlanabilir.⁶⁰

Kentleşme kavramının her zaman olumlu sonuçları ortaya çıkarması beklenemez. Çünkü toplumların gelişim düzeyleri birbirlerinden farklı olduğu gibi aynı zamanda her toplumun gelişimini sağlayan faktörler de farklılıklar arz edebilir. “Batı toplumlarındaki kentleşme süreci genel olarak çağımızda, endüstrileşmenin bir işlevi hatta bir türevi olarak düşünülebilir. Buna karşılık, az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde, kentleşme ile endüstrileşme arasında bir bağlantı kurmak çok zordur.”⁶¹ Kentleşme süreci genel anlamda batı toplumlarında doğal süreciyle işlerken, gelişmekte olan ülkelerin kentleşme süreci daha çok batılılaşma politikasının doğrudan yada dolaylı sonucu olarak yönetsel uygulamalara bağlı olduğundan olumlu sonuçlarının yanında bir çok olumsuz faktörleri de beraberinde getirmiştir. Nitekim az gelişmiş ülkelerde demografik açıdan nüfus patlaması endüstriyel gelişmenin çok ilerisinde olduğu için göç eden nüfus genellikle hizmetler veya sınırda (marjinal) işlerde çalışarak işgücünü değerlendirmek zorunda kalmış ve toplumlar aşırı ölçüde kentleşmişlerdir.⁶²

Kentleşme hareketi görüldüğü üzere, evrensel anlamda tüm toplumlarda aynı süreçte gelişmemekte ve sonuçları bakımından her toplumda aynı etkiyi

⁵⁹Kaya, a.g.e., s.93

⁶⁰Bal ,**Kent Sosyolojisi**, s.32

⁶¹ Özen ,Sevinç, “**Kentleşme-Kırdan Kente Göç Modelleri**” *Seminer Dergisi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını,sayı 4, İzmir, 1985, s.53

⁶² Özen , a.g.m., s.50

doğurmamaktadır. Toplumların sosyo-ekonomik nitelikleriyle beraber yerleşmiş gelenekleri kentleşmenin doğrultusunu belirlemektedir.

Özetle kentleşme, kent olarak belirlenen alana doğru kırsal alandan artık nüfusun hareketi ile beraber getirdiği kaynak ve değer akımının doğal olarak artan kent nüfusuyla beraber kentin taşıdığı değerlerin aynı potada erimesi sonucu ortaya çıkan çok etkileşimli bir olgudur.

C.KENTLEŞMENİN OLUMLU VE OLUMSUZ ETKİLERİ

İnsanların bir arada, ortak mekânlarda yaşamalarını sağlayan kentleşme bir takım imkânları paylaşma veya sorunlara ortak çözümler üretme açısından da bir avantaj olarak görülebilir. Kentleşmenin olumlu olarak nitelenebilecek yönleri şunlardır:

a. Daha Fazla Yaşam Alanı Sağlaması: Kentleşme yatay değil dikey gelişmeyi ifade eder. Kentleşme sonunda kentlerde yapılan yüksek katlı binalar bunun tipik örneğidir. Daha dar alanda daha fazla nüfus yaşadığı için, aynı nüfusu tek ya da iki katlı binalarda barındıracak yerleşim şekillerine göre daha az yer işgal etti, donatı alanlarının oluşmasına imkân tanımaktadır.

b. Enerji Etkinliğinin Yükselmesi: Kentsel gelişme çeşitli açılardan enerjide etkinliğin artmasına neden olabilir. Örneğin müstakil bir evin ısınmasında harcanılan enerji bir apartmanı ısıtmak için harcanılan enerjiden çok daha fazladır. Burada önemli olan diğer bir nokta apartman dairelerinin optimal bir büyüklüğe sahip olmasıdır. Günümüzde yapılan apartman içindeki dubleks daireler bu tasarrufu sağlamayabilir. Başka bir örnek toplu taşımacılıktır. Toplu taşıma sonucu tüketilen benzin miktarında bir tasarruf sağlanabilir. Özellikle kentleşme ile birlikte ortaya çıkan trafik sorununun da çözümü bireyleri toplu taşımaya yöneltmektir.

c. Etkili Katı Atık Yönetim Sistemleri: Kentlerde oluşturulan geri dönüşüm merkezleri, çöpleri belirli bir alana yaymaktansa geri kazanma yollarını araştırarak ulusal kaynakların israfını önleyebilmektedir.

d. Daha İyi Sosyal Olanaklar: Eğitim seviyesinin yükselmesi kentleşmenin önde gelen faydaları arasındadır. Eğitim seviyesinin yükselmesi

kentleşmenin önde gelen faydaları arasındadır. Kentsel alanlarda doğum oranları, kırsal alanlardan daha düşüktür. Bu ise nüfus artışının neden olduğu çevresel bozulmaları azaltan bir etmendir. Bireylere kentlerde sunulan aile planlaması eğitimleri, kırsal alanlardan daha fazladır. Kentleşme bireylere iş bulmada da daha iyi olanaklar sağlayabilir (özellikle ülkemizde İstanbul, Ankara, Bursa gibi büyük şehirlerimizin yoğun göç almasının nedeni kırsal kesimde yaşayan ve yeterli olanaklara sahip olamayan halkın kentlerde iş bulma ümididir). Kentleşme yukarıda anılanlar yanında bireylere daha iyi sağlık hizmeti ve daha iyi bir sosyal yaşam da sağlayabilir.

e. İş imkânı: Kentleşme bireylere iş bulmada da daha iyi iş olanakları sağlayabilir.⁶³

Kentler bir takım olumsuzluklar da üretmektedir. Kentleşmenin yol açtığı olumsuz etkileri şöyle sıralayabiliriz:

f. İklim Üzerindeki Etkiler: Kentleşme sonucu ortaya çıkan yapılanma aşırı ısınmaya neden olmaktadır. Örneğin; yollar, binalar, kaldırımlar gün boyu depoladıkları enerjiyi geceleri serbest bırakarak iklimin aşırı ısınmasına neden olmaktadır.

g. Hava Kirliliği: Hava kirliliği kentlerin temel sorunlarından birisidir.

h. Su Kaynakları Üzerindeki Etkiler: Kentleşme sonucunda ortaya çıkan en önemli problemlerden biri de su kaynaklarının kirlenmesi ve azalmasıdır. Özellikle büyük kentlerde yaşanan aşırı su tüketimi su kaynaklarını tehdit eder boyutlara ulaşmıştır. Kentlerde yaşanan çarpık yapılanma suyun hidrolojik döngüsünü de bozmaktadır. Suyun kirlenmesine neden olan en büyük etken ise lağım sularıdır.

i. Topraklar ve Kır Arazileri: Günümüzde, dünyadaki toplam arazinin yaklaşık % 1'ini kentler kaplamaktadır. Kentsel genişlemenin bugünkü hızıyla devam etmesi dünya üzerindeki yaşanabilir yerlerin azalmasına neden

⁶³Akdoğan, Yalçın, "Sosyal soruna Yerel çözüm: Sosyal Belediyecilik" Eminönü Bülteni, Şubat Sayısı, İstanbul 2002, s.10-11

olacaktır.

Kentleşmenin hızlı gelişmesi; plansız veya yapılan planların tam olarak uygulamaması gecekondü sorunu başta olmak üzere pek çok sorunu beraberinde getirmiştir. Kentlerin yapısının kısa zamanda değişmesi, imar planlarının kentlerin sorunlarını çözmekten uzak kalması, ulaşım probleminin çözülemez boyutlara ulaşması, altyapı hizmetlerinin yetersiz hale gelmesi gibi sorunlar kentleşmenin kaçınılmaz sonuçlarıdır.

Kente göç sonucu, kente yeni gelenlerin büyük bir kısmını sanayi dışı faaliyetlerde iş bulmaları ve marjinal işlerde ücretleri çok düşük olması yada çoğu zaman işsiz kalmaları, kırsal kesimdeki gizli işsizliği kentlerimizde ortaya çıkarmakta ve işsizlik oranları giderek artmaktadır. Bu artışın sosyal dengeyi bozucu boyutlara ulaşması ve de sosyal çözümlere sebebiyet vermesi kaçınılmazdır.

Kentte yaşayan insan tabakaları veya grupları arasında ekonomik yaşam standartları açısından derin uçurumlar oluşmuştur. Suç işleyen ve suç işleme eğilimi olan ve bu zemini bulan insanların sayısı her geçen gün artmaktadır. Kentte yaşamı zorlaştırmaktadır.

II. KENTLİLEŞME VE SORUNLARI

A.KENTLİLEŞME KAVRAMI VE SÜRECİ

Kentleşme kavramıyla beraber gündeme gelen başka bir kavram da kentlileşmedir. Kentleşmedeki kente aidiyetin sonucunda tartışılıyor olagelen kentlileşmede kavramsal perspektifte farklı şekillerde kendini göstermiştir. Bu anlamda değerlendirmeleri gözden geçirirken kentlileşmeye bazen kent-li-leşme olarak, bazen başlı başına bir vakıa olarak incelemekte yarar görülmektedir.

“Kentlileşme, kentleşme akımı sonucunda, toplumsal değişimin insanların davranışlarında ve ilişkilerinde, değer yargılarında, tinsel ve özdeksel yaşam biçimlerinde değişiklikler yaratması sürecidir. Kentlileşme süreci kırdan kente göç sonucu kişinin kente özgü işlerde çalışması, hem kente özgü davranış kalıplarını benimsemesi, hem de kentin sunduğu tüm olanaklardan yararlanması yönünde bir

değişimdir.”⁶⁴ Bu anlamda kentlileşme veya kentli olmak birey anlamında bir değişim sürecidir. Bir süreçtir, çünkü ancak fertlerin sosyalleşmesi sonucunda ortaya çıkabilmektedir. Kentlileşme aynı zamanda kente ait değerlerle de doğrudan ilintilidir. Başka bir ifadeyle kentlileşme, “kente özgü yaşama biçiminin, kent kültürünün bireyler ve sosyal gruplar tarafından özümlemesi sürecidir. Kentlileşme kentte yaşayanlarda oluşan kentlik bilincini ve kentli insan tutumlarını da betimler. Bütün bunlar kent kültürünün yansımalarıdır.”⁶⁵ Nasıl ki her yapının kendine has bir kültürü, kendine ait değerler sistemi ve sosyo-ekonomik bir kurallar bütünü varsa kentin de kendine özgü kuralları vardır. Bu kuralları benimseyenler kentlileşmiş bireyler olarak kabul edilebilirler.

Tüm bu açıklamaların açılımında “Çağdaş dünya için kullanılabilen ‘kentlileşme’ nin derecesi tam olarak ve geçerli biçimde, kentlerde yaşayan toplam nüfusu ile ölçülmez. Kentlerin toplumsal yaşam ya da insan üzerindeki etkileri kentli nüfusun oranının göstereceği etkiden daha büyüktür. Kent yalnızca günümüz insanına daha büyük bir oranda iş ve yerleşim olanakları sunan bir yer değildir, aynı zamanda dünyanın en uzak yerlerini kendine çeken, türlü bölgeleri, insanları ve etkinlikleri bir düzene göre biçimlendiren, ekonomik, siyasal ve kültürel yaşamın öncüsü ve denetleyicisi konumunda olan bir merkezdir.”⁶⁶ Kentlileşme süreci boyunca bireyler kır kökenliyseler kırsal mekanda edindikleri davranışlarla beraber örneklerini de geride bırakmak zorunda kalmaktadırlar. Louis Wirth’in öncülüğünü yaptığı bir düşünce ekolü, kentleşmeyi komşuluğun ortadan kalkmasına ve akrabalık bağlarının çözülmesine; ailenin, geleneksel bağlılıkların ve dayanışmanın toplumsal öneminin son bulmasına götüren dönüştürücü bir süreç olarak tanımlamaktadır. Bu görüşte kentlileşme, göçmenin kendi halk kültürünü bir kenara attığı, kent alışkanlık ve değerlerini kazandığı bir süreçtir.”⁶⁷

Bu açıdan değerlendirildiğinde kentlileşmenin olumlu bir eğilim olup olmadığı tartışması yine cevabı kültürel farklılıklara götürmektedir. Örneğin toplumumuzda bu tür bir değişim geleneksel düşünceyi savunan düşünce biçimleri

⁶⁴Erkut Gülden ; “**Kentlileşme Sürecinin Sosyolojik Boyutu**”, Türkiye’de Kentleşme, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, s. 60

⁶⁵Bal, **Kentsel Yapı ve Kentlileşme Süreci**, s.8

⁶⁶Hatt v.dğr., a.g.e , s.78

⁶⁷ Karpat , a.g.e., s.62

için olumlu kabul edilmemektedir. Bunun yanı sıra rasyonel yaşamı benimseyen batı toplumlarında olumlu kabul edilmektedir.

Buna karşılık kent kültürüyle yoğrulan bireyin tamamen kırsal mekanda davranış örüntülerini geride bıraktıkları da çok gerçekçi görülmemektedir. Çünkü zaten sosyalizasyon sürecini kırsal alanda tamamlayan ferdin kente geldiğinde yerleşmiş davranışlarını hemen değiştirmesi beklenemez. Böylece kırsal alandan göç etmiş bireyler kentsel mekanda daha önceden kazanmış oldukları davranış biçimlerini devam ettirmeye çalışırlar. “Kent, birdenbire ortaya çıkmayıp bir gelişme sürecinin ürünü olduğundan, yaşam biçimi üzerindeki etkilerinde daha önceki topluluklara egemen olan yaşam biçiminin görmezden gelinemeyeceği düşünülmektedir. Bu yüzden, farklı derecelerde de olsa, toplumsal yaşamımız temel yerleşme biçimi tarıma, tımara ve köye dayanan daha eski toplumların izlerini taşır. Söz konusu tarihsel etkiye, eski yaşam biçiminin izlerinin hala egemen olduğu kırsal bölgelerden insanların kente göç etmesi de katkıda bulunur. Bu yüzden kırsal ve kentsel kişilik tipleri arasında kesin ve farklı dönüşümler bulmayı beklememeliyiz.”⁶⁸

Kentlileşme bazen her bireyde farklı etkiler yaratır. Kime göre kentlileşme sorusu bize göre mantıklı bir sorudur. Aynı zamanda hangi kent-lileşme diye sorduğumuzda da verilen cevapta bir görecelik hakim olacaktır. Bunun nedeni ise, kentlileşme bilincinin toplumdan topluma farklılaşacağı gibi kentten kente de değişim gösterebileceğidir. Zaten modern toplumda bireyler kentler arasında bir hareketlilik içerisinde. Kısacası bireylerin bütüncül bir kent kavramına ulaşabilmeleri çok zordur ve kendi yerlerini denetleyebilme olanağı oldukça azdır. Bireyler kentsel toplumda devingen yığınlar olarak hayatlarını idame ettirirler.

Kentlileşmenin gerçekleşmesi için gereken aşamalar vardır. Bunların ilki, kente gelen nüfusun, burada karar kılmasıdır. Kentte kalıcı olmayı düşünmeyen kişilerin, kentli olma, kentli davranış kalıplarını sahiplenme gibi bir gayret ve arzusu olmayacaktır.

Kentle bütünleşme, kırdan göçen nüfusun belli başlı özellikleri açısından,

⁶⁸Hatt v.dğr., a.g.e., s.79

kentin yerleşik egemen kültür unsurlarını almasıdır.

Kırsal bölgelerden büyük kentlere göçen insanlar geldikleri gerek yaşam tarzları olsun gerekse ekonomik açıdan olsun uyum sorunları yaşamaktadırlar. Bu konuda en önemli nokta ise bütünleşmedir.

Kentle bütünleşme ise, kırsal alandan göçen nüfusun, toplumsal-ekonomik açılardan zamanla kentli nüfus özelliklerini kazanarak yerleşik kentli nüfusa kaynaşması sürecidir. Kırsaldan kente göçen insanların kentle bütünleşmesinde, kentsel öğeler daha egemen olsa bile göçen insanların kırdan getirdiği bazı özelliklerle bütünleşme sürecinde etkili olmaktadır.

Kentte karar kılınması için ise, kişilerin gelecekleri açısından kentin onlara ümit vaat etmesi gerekmektedir. Geleceğinin köyünde değil, geldiği kentte olduğuna inanan kişiler, kendilerini kent ile bütünleştirme ihtiyacını hissetmeye başlamaktadırlar.

Kentlileşmenin bir başka aşaması da ekonomiktir. Kişinin kentte yaşamasını anlamlı kılacak bir iş sahibi olması ve bu işin de kentli tarafından olumlu görülmesi gerekmektedir, işportacılık, değnekçilik ve benzeri işler, kişinin kentle uyumuna engeldir.

Bireylerin kentlileşebilmesinin önemli unsurları arasında eğitim ve kültür düzeyi de yer almaktadır. Bunlarsa uzun bir süreç sonunda elde edilebilen özelliklerdir. Dolayısıyla özellikle ilk nesillerde kentlileşmeyi beklemek gerçekçi bir yaklaşım değildir.

Bireyin, kente özgü davranış kalıplarını edinmesi, kentlileşmenin son aşamasıdır. Bu aşamada da bir nesilde gerçekleşemeyecek kadar uzun bir süreç gerekmektedir, insan davranışları alışkanlıkları sonucu edinilir ve bu edinimler de değiştirmek de çok zordur.

Bireyin kente özgü davranış kalıplarını edinmesi, kültürel ve sosyal dünyasında kente özgü gelişmelerin yaşanabilmesi için, sosyal aktivitelere dahil olması önemli bir unsurdur. Kentler bireysel ilişkilerin değil örgütlü birlikteliklerin alanıdır. Bu alanda yer alamayan birey, kendini dışlanmış hissetmeye ve buna karşı savunma mekanizmaları geliştirmeye başlar. Bu ise, kentleşmenin önündeki en

önemli engellerden birisidir.

Kentleşme, özellikle kırsaldan gelen nüfus açısından uzun bir süreci ve hatta birkaç nesil geçmesini gerektirdiğine göre, kentleşmeden önce kentlilik bilincinin kazanılmasına önem verilmesi gerekmektedir. Kentlilik bilinci, kişinin kendini kente karşı sorumlu ve kenti de kendisine ait hissetme durumudur. Bu bilinç, kentleşme sürecini hızlandıran bir olgudur.

B. KENT KÜLTÜRÜNÜN OLUŞUMU

Kentler sadece insanların bir arada yaşadığı fiziksel mekânlar değildir. Günlük hayatlarındaki davranış kalıpları, düşünce biçimleri, politik tercihleri, sosyal ilişkileri gibi kente özgü sosyal, siyasal ve kültürel özellikler olduğu gibi, fiziksel yapı da mimarisiyle, estetiğiyle, kente özgü hız ve ölçeği ile ayrı özellikler taşır.

Kentler nüfus ve ekonomik büyüklüğü sebebiyle doğal olarak "etkileyen" konumdadır. İçine aldığı kişileri az ve ya çok ama mutlaka bir surette etkiler. Dolayısıyla kent yalnızca günümüz insanına daha büyük bir oranda iş ve yerleşim olanakları sunan bir yer değildir. Aynı zamanda dünyanın en uzak yerlerini kendine çeken, türlü bölgeleri, insanları ve etkinlikleri bir düzene göre biçimlendiren, ekonomik, siyasal ve kültürel yaşamın öncüsü ve denetleyicisi konumunda olan bir merkezdir.⁶⁹

Kent, insani özellikleri ve özgürlük kavramını genişletmekle kalmayıp, kan bağı, cinsiyet ayrımcılığı, yaşa dayalı statü, etnik ayrımcılıklar gibi dar görüşlü bağları ortadan kaldırmakta, yeni sosyal yapıyı ortaya çıkarmaktadır.

Modern anlamda kentleşme ve kentsel toplum büyük ölçüde sanayi devrimi ile birlikte ortaya çıkan bir olgudur. Yani kentsel yaşamın yaygınlık kazanması ve kent kavramının gelişme, ilerleme, ekonomik büyüme ve bütün anlamıyla organize edilmiş bir sosyal yaşam olarak görülmeye başlaması son 150 yılda gerçekleşen sanayileşme sürecinin bir ürünüdür. Kısacası sanayi devrimi

⁶⁹ Wirth, a.g.e, s. 78

beraberinde bir kentsel devrimi de beraberinde getirmiştir.⁷⁰

Sanayi Kenti ile sanayi öncesi kent yaşamı arasında iki açıdan farklılık vardır. Birincisi, sayısal büyüklük ve yoğunluk açısından farklılık, ikincisi kent ve toplum arasında kurulan yeni niteliksel ilişkiler bakımından farklılıktır. Sanayi öncesi kentler, adeta tarım denizinde izale olmuş kırsal alanın emekleriyle beslenen birer ada gibiydiler. Sanayileşme ile birlikte nüfus kentlerde yoğunlaşmıştır. Bugün sanayileşmiş toplumlarda kentleşme düzeyi kimi ülkelerde %70–80, kimi ülkelerde ise %80–100 civarındadır.⁷¹

O halde kent kültürü denildiği zaman, günümüz Batı ülkeleri kentlerinde olduğu gibi kentleşmenin dinamosu olan sanayileşmenin ürettiği kültürden bahsediyor sayılırız. Kent kültürü önemli ölçüde sanayi toplumunun özellikleriyle yoğrulmuştur. Buna karşılık, ithal sanayi ile kalkınmaya çalışan ülkelerde sanayi, kültürün bir ögesi olmadığından, ne tam olarak sanayi toplumuna geçilebilmiş, ne de yeni bir şehir kültürü üretilebilmiştir.

Gelişen ülkelerde bazı kentlerin nüfusu her on yılda bir ikiye katlanmaktadır. Yapılan tahminlere göre 2005 yılında dünyanın en büyük 10 kentinden çoğu gelişen ülkelerde olacaktır. Ancak bu kentleşme süreci son derece sağlıksız olması nedeniyle Batı ülkelerinde sanayileşmenin ilk yıllarında görülen kentleşmenin sıkıntılı ve stresli özelliklerini yerinden üretmektedir. Bu özellikler; kentlerin aşırı kalabalık olması, kentlerde sağlıksız yaşam koşulları işsizlik ve ekonomik gelişmenin yetersizliği olarak sıralanabilir. Bu nedenle oluşan sağlıksız koşullar ve gecekondular kentlerin varoşlarında yaygın hale gelmiştir. Kısacası pek çok az gelişmiş fakir ülkelerde kentler yüksek işsizlik, gizli işsizlik, ulaşım ve gürültü-çevre kirliliği gibi sorunlarla karşı karşıya kalarak yönetilemez hale gelmiştir.

Her kentin kendine özgü yönleri ya da ayırıcı vasıfları ona belirli bir kimlik kazandırır. Her kentte mimari yapılar, kurumlar, yollar, kanalizasyon ve planlama gibi temel unsurlar vardır. Fakat gerek fiziki çevrenin gerekse bu unsurların

⁷⁰Cantan Kadir, “**Bir Değişim Süreci Olarak Modernleşme**”, İz Yayıncılık, İstanbul 1995,s.89

⁷¹Kumar Karishan, “**The rise of Modern Society: Aspects of the social and Political Development of the West**”, Backwell, Oxford 1988, s.32.

örgütlenmesi ve yapılanması, her yerde aynı değildir. Sözelimi geleneksel dönemlerde, genellikle şehrin merkezinde bir "tapınak" vardı. Şehir, bu tapınak etrafında kurulmuş ve şekillenmişti. Burada tapınak bir simgedir. Bu simge, geleneksel toplumların Tanrı merkezli inanç ve toplum yapısını ifade eder. Modern şehirlerde bunların yerini parlamento, belediye, hükümet konağı, opera, merkezi postane ve tren garı gibi değişik kamusal hizmetlerin yürütüldüğü anıtsal binalar aldı.

Şehirlerin kimliğini belirleyen en önemli faktörler kültür ve tarihtir. Her şehrin bir "hikayesi" vardır. Bu hikaye, onun tarihsel geçmişini ve bu süreç içindeki kimliksel gelişimi ve değişimini sergiler. Şehir, tarihsel bir açıdan yaklaşmak, şehrin tarih içinde geçirdiği evreleri; yani dinamik yapısını daha iyi kavramamızı sağlamakla kalmaz, aynı zamanda onun kimlik değişimini de gözler önüne serer.⁷²

Büyük, iddialı ve kozmopolit şehirler çoğulcu bir kültürel kimlik sergilerler. Şehirde var olan alt kültürlerin çokluğu o şehre bir dinamizm kazandırır. Heterojen yapı zengin bir kültür üretebilir. Modern şehirlerde tek tip anlayışların, mimarinin, yaşam biçiminin veya kent ideolojisinin üretilmek istenmesi bu kültürel çoğulculuğu törpüleyen bir durum haline gelebilmektedir. Her şeyi benzer hale getiren, tek tipleştiren mekânlar, ideal bir kültür ve medeniyet merkezi olamazlar. Beşeri zenginlikler, bölgesel ve coğrafi farklılıklar, şehrin başka bir değerle değiştirilemeyecek kadar kıymetli hazinesidir.

Kent kültürü demokratik, uzlaşmacı ve toleransa açık ve çok renkli bir yapı olmak durumundadır. Farklılıkların olduğu kentlerde homojen bir kent kültürü üretme çabası kent içinde gettolaşma ve kamplaşmalara sebep olabilir. Asıl olan bir kentte yaşayan insanların aynı kültürel değerleri paylaşması değil, kent kültürünü paylaşmasıdır. Kentlilik bilincini ve kent kültürünü özümseyen bir bireyin kültür dünyasında farklılıklarını koruması bir tezat olarak görülmemelidir.

Kentleşme ve kent kültürü konusunda ilk dönem yapılan araştırmalar, geleneksel-modern ekseninde gerçekleştirilmiş, kente gelen köylülerin, giderek gelenekselden moderne doğru değişeceği belirtilmiş, "kentle bütünleşme", "kente

⁷²Cantan, a.g.e,s.93

uyum” önemli kavramlar olarak ele alınmıştır. 1990’lardaki tartışmalar ise, kentteki toplumsal çeşitlenme, farklılaşma, tabakalaşma konuları ile ilgiliydi⁷³. Modernleşme kuramında; kente gelen bireyin giderek geleneksel tutum ve davranışları benimseyeceği varsayılırken, modernleşme sonrası kuramlarda, kentteki heterojenlikler, farklı kültürel kimlikler bağlamında kentleşmenin gerçekleşeceği varsayılmaktadır.

Ali Yaşar Sarıbay, bu durumu şöyle açıklamaktadır. Günümüzde kentin büyüklüğü arttıkça oluşan metropol yapısı, doğal bağları kırmak şöyle dursun, onların yeniden tesisini elzem hale getirmiş, dahası geleneksel toplumun cemaat bağlarının duygusal dayanışmacı yanını, yeniden gündelik hayatın dinamosu yapmıştır⁷⁴.

Türkiye’de, özellikle İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa gibi yerlerde kent nüfusunu oluşturan kişilerin önemli bölümü, birinci nesil göçmendir. Batıda 200 yılda sağlanan kentleşme, kent nüfusunda birinci nesil oranının düşük olmasını sağlarken, bizde bunun tam tersi olmuştur. Bunun neticesinde de, bugün kentlerimizde bulunan nüfusun önemli bölümü halen geldikleri köylerin kültürünü muhafaza etmektedir. İnsanların köken itibari ile ait oldukları köylerin kültürünü korumaları elbette güzel bir hadisedir ve bu kültürü terk etmelerini istemek sağlıklı ve çarpık bir yaklaşımdır. Buna mukabil kentin kendine özgü kültürünün de benimsenmiş olması gerekmektedir. Bu durum kimlik sınıflandırılması biçiminde algılanmalıdır. Herkesin kökeninden kaynaklanan, Örneğin; Sivaslı, Erzincanlı, Tokatlı, Trabzonlu gibi kimliğinin bulunması ve bu kimliğini muhafaza etmesi normaldir. Normal olmayan, bu kişilerin yaşamakta oldukları kentle ilgili bir başka kimliğe sahip olmamalarıdır, Bursalılık kimliği, mevcut diğer kimliklerini inkâr etmeden sahip olmaları gereken bir başka ortak kimlik olmalıdır.

Hızlı ve çarpık kentleşme Türkiye toplumunda bir dizi sosyal ve kültürel

⁷³ Güçlü, Sevinç, “Kentleşme Ve Göç Sürecinde Antalya’da Kent Kültürü Ve Kentlilik Bilinci”, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002, S.14

⁷⁴ Sarıbay, A.Yaşar, “Kent; Modernleşme İle Post-Modernleşme Arasında Köprü,” Ferzan Bayramoğlu (Editör) Kentle Birlikte Yaşamak Üstüne, Wald, İstanbul 1996, s.8.

soruna sebep olmaktadır. Kentleşmenin kültürel boyutunun ihmal edilmesi ve sosyal anlamda kentleşmenin gerçekleştirilememesi kültürel çarpıklığa, boşluğa veya bunalıma sebep olmaktadır. Kırsal alanlardan büyük kentlere göçen milyonlarca kişi için, kırsal kültür işlevini kaybetmektedir. Ancak bu kişiler kentsel kültürü de yeterince benimseyememektedirler. Ortaya çıkan bu "kültür boşluğu", hızla oluşan bir "duyarsızlık" doğurmakta, toplumsal, ekonomik ve siyasal yaşamımızda ortaya çıkan kargaşanın temeli olabilmektedir. Özellikle aile kurumunda yaşanan değişim, kuşaklar arası çatışmayı doğurmakta ve ciddi problemlere sebep olmaktadır.

Sonuç olarak kent kültürünün edinimi kentli insanın kente uyumu çerçevesinde birbiriyle entegre olabilmesi ile mümkün olabilir. Kentte yaşayanlar kenti sahiplenmedikçe ortak yaşamın getirdiği sorunların giderilmesi ve çözülmesi de mümkün olmayacaktır. Bu anlamda özellikle yerel yönetimlerin sorunların çözümü anlamında kentte yaşayanların kente aidiyet duygularını geliştirebilmek için halkın yönetime katılmalarını temin etmeleri gerekmektedir

C.KENTLİLEŞME SORUNLARI

Göç sıradan bir toplumsal olay değildir. Göçle birlikte hem göç veren, hem de göç alan yerde son derece karmaşık sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan yoğun toplumsal sorunlar davranışlar, kurumlar ve yapılar üzerinde kalıcı ve köklü etkiler meydana getirmekte dinamik bir toplumsal hareketliliğe yol açmaktadır⁷⁵.

Köyden şehre gelenlerle birlikte kamu kurumlarından hizmet talebinde yoğun bir patlama ortaya çıkmaktadır. Köyde yaşayan bir kişinin devletten talep ettikleri son derece sınırlı ve sayılı hizmetlerdir. Köyün yolu yoksa yol istemekte, okuluna öğretmen, camisine imam, elektrik, su, telefon ve benzer sayılı hizmetleri talep etmektedir⁷⁶.

Bu kişi şehre geldiğinde kamudan talep edeceği hizmetlerde bir patlama yaşanmaktadır. Öncelikle konut istemekte, iş istemektedir. İnsanlar caddeler, su ve kanalizasyon sistemleri, evinde suyun düzenli akmasını, her gün çöpünün alınmasını

⁷⁵Dursun ,Davut ., "Göçlerin Bunalttığı Şehirler",İstanbul Dergisi, sy-2,s.30

⁷⁶Dursun, .a.m.,s.31

istemekte, polis koruması, yangın emniyeti, parklar ve oyun alanları, meydanlar, çocuğuna iyi okul istemekte, kütüphaneler, sinema, tiyatro, işine gitmek için şehir içi ulaşım aracı, ulaşım sistemleri istemekte, yerel hizmetlerin aksamadan verilmesini talep etmekte, bunların sonucunda da tam bir talep patlaması ortaya çıkmaktadır. Endüstri Devrimi'ne eşlik emsalsiz bir kentsel büyüme hızı, tüm bu konularda, daha Önce görülmemiş birçok sorunu da beraberinde getirdi⁷⁷. Bütün bu taleplere cevap vermek durumunda olan yerel ve merkezi idare birimleri, bu talep patlaması karşısında bunalmakta, hizmet üretmede yetersiz kalmakta, finans, eleman, kaynak ve araç-gereç sıkıntısı içine düşmekte, bu talep patlaması mühendislik, hukuk, finans ve toplumsal huzura ilişkin birbirleriyle bağlantılı sorunları ele alacak daha karmaşık bir idare sistemini zorunlu hale getirmektedir.

Otuz yıl içinde nüfusun yarısı köylerden şehirlere geldiğine göre şehirlerdeki hizmetlerde buna bağlı olarak bir hizmet artışının olması gerekirdi. Yeni kurumlar hizmete sokulmalı, kaynaklar bulunmalı, elemanlar yetiştirilmeli, toplumdaki bu hareketliliğe uygun olarak kamusal hizmet üreten birimler gelişmelere ayak uydurmalı idi. Ama bunun böyle olduğunu söylemenin ne kadar zor olduğu açık. Kamu kurumlarının toplumdaki gelişmelere adapte olması pek kolay olmamakta, aralarında ciddi bir zaman farkı ortaya çıkmaktadır. Devlet her zaman olayların arkasından gelmektedir.

Göç olayının maddi planda yarattığı sorunlar, karmaşalar ve sonuçlar bir dinamizm kaynağı olmakla birlikte kaosun ve çöküşün de sebebi olabilmektedir. Aslında göçün en önemli neticesi, onun birey ve toplumsal davranışlar, tutumlar ve eğilimlerde meydana getirdiği köklü değişmeler ve dönüşümlerde gözlenebilir⁷⁸.

Kentte yaşayan insanlar ile köyde yaşayan insanların arasındaki nitelik ve nicelik farklılıklarını karşılaştırmalı olarak sosyolojik, ekonomik ve kültürel açılardan ortaya koymak gerekmektedir. Çünkü kişi veya kişileri suç işlemeye iten sebeplerin başında bu ayrımlar yatmaktadır. Ancak köy ve kentlerde yaşayan insanlar arasındaki ayrımları ortaya koymadan önce konu açısından söz edilecek olan grup veya cemiyet sınıflamasından bahsetmek gerekmektedir.

⁷⁷ Aydoğan Ahmet., "Şehir ve Cemiyet", İz Yayıncılık, İstanbul 2000, s.40

⁷⁸ Dursun, a.m., s.31

Ayda Yörükan, grup-cemiyet sınıflandırmasında sosyolojik süreçte Ferdinand Töennies'in yapmış olduğu ayırımı dikkat çekerek köyde ve kentte ilişki kalıplarının, değer yargılarının arasında farklılıklar gösterdiğini belirtmektedir. Töennies, insan topluluklarını “cemaat ve cemiyet” olmak üzere iki büyük kategoride toplamıştır. Töennies'e göre, cemaatler ırk, etnik, menşe ve kültür bakımından farklılaşmış fertlerden meydana gelen ve fertler arasındaki şahsi sıcak samimi veya içli dışlı bağlantılar üzerinde kurulmuş olan küçük homojen ve mahrem topluluklardır. Cemiyetler ise ırk, etnik menşe, sosyo-ekonomik statü ve kültür sistemleri bakımından farklılaşmış ve heterojen topluluklardır. Cemaatlere karşıt olarak gayri şahsi soğuk, menfaatlerle ilgili ve çoğu zaman hür iradeye bağlı münasebetleri üzerine kurulmuşlardır ve büyük ölçüde fonksiyonel ihtisaslaşma ile belirlenmişlerdir. Bu iki genel tip, aynı zamanda, insan topluluklarının zaman içinde ardı ardına gelen iki safhasını teşkil etmekte ve insanlık tarihinde cemaatten cemiyete doğru bir gelişme almaktadır. Bu gelişme süreci içerisinde; köy birinci tipten, kent ise ikinci tipten bir sosyal grup olarak ortaya çıkmaktadır⁷⁹.

Fakat burada dikkat edilmesi gereken noktalardan birisi de cemaat ve cemiyet kavramları sosyal gerçek olarak yapılmış olan tecritler veya Max Weber' in deyimi ile “ideal tipleri”dir. Birçok sosyolog, karmaşık sosyal gerçeği ancak ortak özelliklere göre yapılmış tecrit kalıpları içerisine sokarak incelemek zorundadır⁸⁰. Bu noktalardan hareket edilecek olursa, “cemaat” ve “cemiyet”in, birbirine zıt özellikleri iki kutup olarak kabul edilebileceği söylenebilir. Fakat gerçekte, bu iki kutup arasında çok ara tipler vardır ve bu ara tipler cemaat veya cemiyete ait özelliklerin çokluklarına göre, herhangi birisine sokulabilir. Ancak şu nokta unutulmamalıdır ki, hiçbir insan topluluğu mutlak olarak cemaat veya cemiyet değildir. Cemaat özelliği gösteren topluluklarda menfaat ve sözleşmeye dayanan ilişkilere rastlanabileceği gibi, iradi veya suni denilebilecek bağlar üzerine kurulmuş cemiyetlerde de sıcak ve samimi bağlantılara rastlamak mümkündür. Bu nokta göz önüne alırsa, köy yaşamının cemaat tipinde, kentin ise cemiyet tipinin de bir sosyal grup olduğunu söylemek ve köyle kenti birbirinden ayıran temel farkları bu esaslar üzerinden açıklamaya çalışmak konunun anlaşılmasında kolaylık sağlayacaktır. Köyde

⁷⁹Yörükan Ayda, “**Kent Sosyolojisinin Teorik Temelleri**”, İ.T.İ.A. Yayınları, Ankara 1969,s .9-10

⁸⁰Yörükan, a.e.,s.13

farklılaşma yalnızca yaşa ve cinsiyete göre olan bir farklılaşmadır. Kenti köyden ayırtan temel özellik budur. Diğer konularda fertler arasında kuvvetli bir benzerlik vardır.

Köy veya kırsalda yaşayan fertler aynı zamanda kapalı bir cemaat halinde yaşamaktadırlar. Bu kapalı yaşamdan ileri gelen ve nesilden nesile geçen ortak bir takım davranış kalıpları, alışkanlıklar, adetler ve gelenekler içinde büyüyerek yaşamlarını sürdürmektedirler. Psikolojik ve sosyo-kültürel yönlerden birbirine benzeyen cemaat topluluğu kırsal kesimde veya köy yaşamında hakimdir.

Ayda Yörükan, kent olgusunu açıklarken kentin çeşitli etnik grupları kültür ve meslek gruplarını ve sosyoekonomik sınırları içine alan heterojen bir cemiyet olduğunu her biri ayrı bir kültüre ve inanç sistemine sahip olan ırk, etnik menşee, sosyal yapı ve fonksiyon bakımından açıkça ayrılan fertlerden veya gruplardan oluştuğunu söylemektedir.

Kenti köyden ayırtan diğer bir fark da, kentlerin daha büyük yerleşim yeri olması, fakat aynı zamanda daha sınırlı mekân parçası üzerinde daha çok sayıda sosyal grubun kümelenmiş olması, başka bir ifade ile “nüfus yoğunluğunun fazlalığı” bakımından köy topluluğundan ayrılmasıdır.

Heterojen, büyük ve kalabalık bir cemiyet içerisinde yaşayan fertler arasındaki karşılıklı etkiler ve ilişkiler, şüphesiz homojen, küçük ve تنها bir cemaattekinden farklı olacaktır. Homojen bir topluluk olan bir köyde, fertler arasında yüz yüze, samimi mahrem ve sürekli ilişkiler vardır ve ilişkiler aile, akraba ve komşuluk grupları içerisinde sürmektedir. Bir köy topluluğu içinde yaşayanları diğerlerinin içini dışını bilmektedir, herkes herkesin akrabası, ahbabı, dostu veya komşusudur⁸¹.

Aile, akrabalık ve komşuluk gruplarından meydana gelmiş olan köyde ortak, bir cemaat hayatının olması kentle köyle arasında ayrı bir farkı daha ortaya çıkarmaktadır. Bu cemaat hayatı, fertler üzerinde etkide bulunur. Cemaat hayatı fertler arasındaki bir dayanışma meydana getirmekte, fertlerde birbirine ait olma, birbirinin kaderini ve sevincini paylaşma, birbirinin yardımına koşma gibi ortak

⁸¹Yörükan, a.e.,s.11-13

duyguların ve davranışların gelişmesini mümkün kılar. Köy cemaati herhangi bir zorlukla karşılaştığında yalnız değildir. Yardımlarına koşacak maddi ve manevi destek olacak kişiler her zaman bulunabilmektedir. Bu durumda fertlere güven ve huzur vermektedir.

Ancak diğer taraftan da bu samimi içten ilişkiler ferdin üzerinde kuvvetli bir baskı oluşturabilmektedir. Fertlerin davranışları sürekli baskı altında tutulduğundan bu durum ferdin kişilik gelişmesini önleyebilmektedir. Köyde yaşayan fertlerin bütün hareketleri herkesin gözü önünde bulunmaktadır. Bütün bu davranışlar sıkı bir takım kurallarla belirlenmiştir. Fakat fertler istese de bu kuralların dışına çıkamamaktadır. Dolayısıyla köyde yaşayan fertler içerisinde yaşayan cemaatten ayrı bir kişilik özelliği geliştirememektedirler.

Kentlerde ise bu durum tersine çevrilmiştir. Kentte yaşayan insanlar köyde olduğu gibi cemaat içerisinde erimiş değildirler. Fertlerin kişiliklerini kazanmaları doğrudan doğruya cemaatin otoritesine bağlı olmaktan çıkarak hür bağımsız, varlıklar halini almıştır. Kent, köyden farklı olarak şahsiyetin, ferdiyetin ve hürriyetin gelişmiş olduğu bir çevredir.

Buna karşılık olarak cemaat hayatından ve cemaat otoritesinden ayrı olarak ifade edilen bu ferdiyet ve hürriyet ile birlikte, insanın yalnızlığı ve güvensizliği artmıştır. Fertler arasındaki içten gelen dayanışma kaybolmuş ve bu dayanışmanın yerini fert ıstırabıyla, korkusuyla, imkânsızlıklarıyla baş başa ve tek başına bırakılmıştır. Kentlerdeki intiharların, akıl ve ruh hastalıklarının köydekilerden fazla olması büyük ölçüde bu yalnızlık ve güvensizlik duygusunu altında yatan endişe ve korkularla ilgilidir.

Kent ile köy arasındaki diğer bir fark da sosyal kontrol mekanizmalarından ileri gelir. Köyün basit homojen ve küçük bir topluluk olması, grubun fert üzerindeki yapmış olduğu sosyal kontrolün doğrudan doğruya ve geniş ölçüde enformal olması gibi sonuçlar doğurmuştur. Bir köy cemaatinde sosyal, genel olarak örf ve adetlere, geleneklere ve göreneklere dayanmakta ve halkın kanaat ve inançlarını enformal baskısıyla işlemektedir⁸².

⁸²Yörük, a.e.,s.23

Kentlerde ise, ilişkilerin çokluğu ve çeşitliliği, sosyal mesafe, yabancılık, karmaşıklık ve heterojenlik gibi faktörler, böyle bir enformal kontrolün işlemlerini imkânsız kılmaktadır. Bunların yanında, diğer taraftan kent içerisinde köy cemaatinde olduğu gibi belirli bir değerler ve normlar sistemi de yoktur. Kentte, çoğu zaman birbiriyle çatışan çeşitli değerler ve ferdin belli bir seçmede bulunmasına imkân verecek farklı davranış normları bulunmaktadır. Bu yönden de kent hayatı, enformal bir sosyal kontrolün işlemlerine elverişli değildir. Buna karşılık olarak kentte, fertlerin ve grupların davranışları rasyonel kanunlarla kontrol edilmektedir. Çoğunluğun veya güçlü bir azınlığın iradesini temsil eden bu kanunlar, hükümetin yasama, yürütme ve yargılama organlarının aracılığı ile düzenlenmekte, yürürlüğe konulmakta ve uygulanmaktadır.

Köyde kenti birbirinden ayırmaya imkân veren farklardan biri de, köyde enformal bir iş organizasyonunun kurulmuş olmasıdır. Köy gibi yüz yüze ilişkilerde bulunan fertlerden meydana gelmiş homojen ve küçük cemaatte, işlerin ve görevlerin herkesin yapabileceği kadar basit olması, yaşa ve cinsiyete göre olan farklılaşmanın dışında herhangi bir ihtisaslaşmaya ihtiyaç olmamaktadır. Kentlerde ise cemiyet büyüdükçe işler ve görevler karmaşıklaşmış, fertler ve gruplar arasında bölünme başlamış ve bu karmaşık iş düzeninin işleyebilmesi için formal bir iş organizasyonu kurma gereği duyulmuştur. Gerçekten işlerin ve görevlerin işleyebilmesi için, her ferdin, iş bölümü düzeni içerisinde belli bir işi yapmakla görevlendirildiği ve herhangi bir ferdin kendisine düşen işleri yerine getirmemesi halinde bütün cemiyetin zarar gördüğü bir kent yaşamında, planlı bir iş organizasyonunun kurulması zorunlu hale gelmiştir⁸³.

Köy ve kent arasında ki diğer bir fark “sosyal unsurların hareketliliği” problemiyle ilgilidir. Hareketlilik problemi, yatay hareketlilik ve dikey hareketlilik olmak üzere iki yönden incelemek gerekir. Yatay hareketlilik, sosyal unsurların mekân üzerindeki hareketliliği anlaşılmaktadır. Dikey hareketlilik ise; fertlerin bir alt sınıf veya tabakadan üstteki bir tabaka veya sınıfa geçmeleri, ancak dikey hareketliliğin bulunduğu bir cemiyetle mümkündür. Köy topluluğunda her iki çeşit hareketlilikte sınırlıdır. Ulaşım imkân ve araçların az oluşu mekân üzerindeki

⁸³Yörük, a.e.,s 24

hareketliliğin, sosyal durumların nesilden nesile geçen katılaşmış tutumlar halinde ortaya çıkması da sosyal sınıflar ve tabakalar arasındaki hareketliliğe engel olmaktadır. Geniş yol şebekeleri ve her türlü ulaştırma araçlarıyla donatılmış olan kentlerde ise, sosyal unsurların mekân üzerindeki hareketliliği, kolaylaşmış, dolayısıyla artmıştır. Diğer taraftan kent cemiyeti içerisindeki sosyal sınıfların, verasetle geçmiş kalıplar halinde değil, kazanılmış niteliklerle girilebilen ve geniş ölçüde fertler arasındaki yarışmaya dayanan kademeli bir düzen şeklinde ortaya çıkması da sınıflar arasındaki sosyal hareketliliğin artması sonucunu doğurmuştur.

Yukarıda açıklanan bu ayırım, kenti kırsal alandan ayıran başka bir farkın ortaya çıkmasında önemli bir etken olmuştur. Köy cemaati, coğrafi ve sosyal yönlerden diğer cemaatlerden az çok tecrit edilmiş bir durumda bulunmaktadır. Köyün kendi dışındaki dünya ile pek az bir teması vardır. Ekonomik yönden kendi ihtiyaçlarını karşılayan, kendi kendine yeten bir birim olması, ulaştırma imkân ve araçlarının yetersizliği yüzünden sosyal hareketliliğin az oluşu, köyü az çok kendi içine kapalı bir değişmelere karşı koyan bir cemaat haline getirmiştir.

Kent ise ilişkilere açık bir cemiyettir. Ve ilişkilerle gelişmektedir. Yol şebekelerinin kurulması, ulaştırma imkân ve araçlarının artması, kentler arasında çeşitli yönlerden ilişkiler kurulmasını kolaylaştırmış ve sosyo-kültürel değişme temposunu hızlandırmıştır. Bu açılardan köy ve kent değerlendirildiğinde, köyün statik bir kültüre sahip olmasına karşılık, kent kültürü dinamik bir niteliğe sahip denilebilir.

Köy ve kent arasındaki ayırma ilişkin olarak yapılan bu açıklamalar; davranış özellikleri, yaşam biçimleri, kültür kalıpları, ekonomik yapıları, kişilikleri bakımından birbirinden ayrılan bireylerden veya gruplardan meydana gelmiş, yapıları, fonksiyonları, kuruluşları ve problemleri farklı olan iki sosyal yapı hatta başka bir deyimle iki ayrı sosyo-kültürel dünya karşısında olduğunu ortaya koymaktadır.

Kentli birey, geniş ölçüde, ekonomik, siyasal, eğitimsel, dinsel ya da kültürel alanlardaki gönüllü örgütlerin etkinlikleri sayesinde, kişiliğini ifade eder, geliştirir, statü kazanır ve uğraş alanını oluşturan eylemleri sürdürebilir. Oldukça

farklı işlevleri olan örgütsel yapının, kendisine bağlı olan kişilerin uyumunu ve ruhsal dengesini kendi başına sağlamadığı sonucu rahatlıkla çıkarılabilir. Bu koşullarda kişisel düzenin bozulması, ruhsal dengesizlik, İntihar, kabahat, suç, bozulma ve düzensizliğin, kentsel yaşamda kırsal yaşamda olduğundan daha belirgin olması beklenir. Bu durum, şimdiye kadar elde edilen karşılaştırılabilir göstergelerle doğrulanabilir, ama söz konusu olgunun altında yatan düzeneği anlayabilmek için daha ileri çözümler yapılması gerekir⁸⁴.

İnsan davranışlarının, içinde yaşanan toplumsal ortamdan bağımsız olmadığı, mevcut şartların büyük bir etkisinin bulunduğu, toplumsal ortamın değişmesiyle birlikte davranış şekillerinde de önemli değişmeler ortaya çıktığı açık bir husustur⁸⁵. Kent insanı, zorlu bir hayatı yaşamaya davet ediyor⁸⁶. Gerçekten de köyden şehre gelen insanın davranışlarında, eğilimlerinde ve tutumunda nasıl köklü değişmeler meydana geldiğini günlük gözlemlerimizle tespit etmek mümkündür. En basitinden şehirli insanın yürüyüşü ile köyden daha dün gelen insanın yürüyüşü bile farklılık göstermektedir. Şehir insanı düzgün mekânlarda ritmik yürüyüşe alışkındır; adım atışları belli bir ritme tabidir, adımları belli ölçüler içindedir, adımlarında bir düzensizlik göremezsiniz. Köylü insanın adımları düzensiz, ritimden yoksun, ölçsüz ve daha hesaplıdır. Çünkü onun adım atışları düz bir mekânda değil düzensiz bir yerde cereyan etmektedir. Attığı her adımda ayağını nereye basacağını hesaplayarak, ölçerek ve emin olarak atmaktadır. Bundan dolayı vücudu tabiat şekillerine ve şartlarına uygun şekilde hareket kazanmıştır. Mevcut tabiat şartları adeta köylü insanın davranışlarını belirlemekte, onu belli şekillerde davranmak zorunda bırakmaktadır⁸⁷.

Köylü insan için yağmur, kar, tipi vb. tabiat olayları hayatın bir parçasını oluşturmakta ve hayat onlarla anlam kazanmaktadır, onun geceleri gökyüzünde yıldızları seyretmesi, ilkbaharda tabiatın canlanışını sonbaharda sararmayı gözlemesi kozmosla devamlı yüz yüze olmasına imkan vermektedir. Köylük mekânlarda yaşayanlar doğal ortamda ve hayatın ger-çekliğiyle iç içe yaşamaktadırlar. Bundan

⁸⁴Duru, Bülent, Alkan, Ayten, “20.Yüzyıl Kenti”,İmge Kitabevi, Ankara 2002,s.104

⁸⁵Dursun,a.g.m.,s.31

⁸⁶Özdenören, Rasim, “Kent İlişkileri”,İz Yayıncılık, İstanbul 1998,s.81

⁸⁷Dursun,a.g.m.,s.31

dolayı da onların davranışlarında bir abartı, bir yapaylık, gereksiz ayrıntı görmek mümkün değildir; hayat neyi gerektiriyorsa onlar yapılmakta, tabiatla yüz yüze ve iç içe yaşanmaktadır.

Oysaki şehir insanının davranışlarında tam tersi bir form egemendir. Aslında şehir başlı başına bir yapaylığın eseridir. Şehir bir tasarımın, aklın ve hesabın ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Caddeler, sokaklar, binalar, yollar, kaldırımlar, ağaçlandırmalar, parklar, eğlence yerleri, dinlenme yerleri ve alışveriş merkezleri hepsi birer tasarım ürünüdür. Bütün bunlar insan aklının ve çabasının bir başarısı elbette, ama yine de doğal değil. İnsanı doğal alandan, kozmostan, daha doğrusu hayattan koparmakta onu yapay bir ortamda, bir bakıma fanus içinde yaşamaya mahkûm etmektedir. Şehrin yapay ve tasarım ürünü olan ortamında yaşamak zorunda bırakılan şehir insanının davranışları da yapay, doğallıktan uzak ve abartılı olmaktadır. Şehir insanı için ayrıntılar, "medeni" ritüeller, adap, erkân, yapmacıklık ve anlamsız denilecek davranış formları çok önemlidir. Kişinin kendisinin bir davranışı anlamlandırması o kadar önemli değil, muhataplarının, başkalarının, daha doğrusu şehirlielerin onu nasıl gördükleri, nasıl bir anlam formuna yerleştirdikleri önemlidir⁸⁸.

Şehirler her şeyden önce en yüksek düzeyde ekonomik iş bölümünün gerçekleştiği mekânlardır. Şehir hayatının doğayla yaşam mücadelesi, insanlar arası bir kazanç mücadelesine dönüşmüştür. Çünkü uzmanlaşma sadece kazanç için bir rekabetten değil fakat aynı zamanda temelde, satıcının ayartılan müşterinin yeni ve farklılaşmış ihtiyaçlarını celbetmeye çalışması gerektiği gerçeğinden kaynaklanır. Henüz tüketilmemiş bir gelir kaynağı ve kolaylıkla değiştirilemeyecek bir fonksiyon bulunması için birisinin hizmetlerinde uzmanlaşması gerekir. Bu süreç kamu ihtiyaçlarının fazlasıyla çeşitlenmesini, seçkinleşmesini dolayısıyla farklılaşmayı teşvik eder ki, bu da kaçınılmaz olarak bu toplum içinde gelişen farklılıklara yol açar⁸⁹.

Kentlerin hızla gelişmesi ile paralel olarak, tanıyan insan birliktelikleri ortadan kalkar. Herkes kendi iç dünyasında özel bir yaşam biçimi geliştirir. Mahalleler, aşırı büyüme ile anlamını kaybeder. Artık birbirini tanıyan mahallelinin

⁸⁸Dursun, a.m.,s.31

⁸⁹Aydoğan ,a.g.e.,s.180-181

yerini, komşusunu bile tanımayan insan tipi alır. Kazanç ve refah düzeyini yükseltmek, birinci öneme sahip amaç olduğundan, insanların hayatı evlerinden ve arkadaş mekânlarından çok iş yerinde geçmeye başlar. Akraba ve komşuluk yerini iş arkadaşlığına bırakır. Fakat burada da samimi dostluklar yerine rekabet hakimdir. Bu da ilişkilerde güvensizliği doğurur. Kentli insanın ilişkileri sürekli bir güvensizliğe dayalı yüzeysellik taşır. İş dünyasının ağırlığı altında evlere çok az zaman ayrılmakta ya da hiç ayrılmamaktadır. Evler, huzur ve birliktelik mekânları olma vasfını kaybeder, insanlar aynı evin farklı odalarında bireysel yaşamlarını sürdürürler.

Kent kültüründe, insanın yaşadığı kente ait sorumluluk hissi çok düşüktür. Kenti ancak kendi çıkarı söz konusu olduğunda koruma eğilimindedir. Kente karşı işlenen suçlara karşı ilgisizdir. Tepki duysa bile bunu aleni yapmaz. Kentli insanların davranış kalıplarında siyasetin önemli etkisi vardır, ilişkiler, siyasi kimlikler çerçevesinde yoğunlaşır. Aralarında duygu ya da duyarlılık bağları olmayan bireylerin birbirlerine çok yakın bir biçimde yaşayıp beraber çalışması, rekabetin, ilerleme güdüsünün ve karşılıklı sömürünün artmasına yol açar. Bireylerin sorumsuzca davranmasını önlemek ve olası bir düzensizliğin önüne geçmek için biçimsel denetime başvurma eğilimi vardır. Saat ve trafik ışıkları, kentsel dünyadaki toplumsal düzenimizin birer simgesidirler. Aralarında büyük toplumsal farklılıklar bulunan insanların birbirleriyle sürekli yakın fiziksel ilişki kurmak zorunda kalmaları, birbirlerine bağımlı olmayan çok sayıda insanın durumunu ortaya koyar ve kentteki diğer olanaklara başvurulmadıkça yalnızlığın artmasına katkıda bulunur. Kalabalık bir yerde yaşayan insanların çok sık hareket etmeleri türlü anlaşmazlıkların çıkmasına ve bireylerin sinirli olmasına yol açabilir. Yoğun nüfuslu alanlarda yaşanmak zorunda kalınmasının getirdiği hızlı tempo ve karmaşık teknoloji bu tür kişisel öfkelerden kaynaklanan gerilimi daha da artırır⁹⁰.

İnsan en tarafgir özellikleri, metropole özgü tuhaf konuşma, geçici heves ve aşın özenti gibi aşırılıkları benimsemeye zorlanır. Bu aşırılıkların anlamı bu tür bir davranışın muhtevasında değil fakat onun "farklı olma", "ön planda" yer alma, yoğun ve çarpıcı bir biçimde karakteristik görünme arzusu ve böylelikle alakayı celbetme

⁹⁰Duru,Alkan, a.g.e.,s.94-95

beklentisinde gizlidir⁹¹.

Şehir, bir ölçüde taşranın en zeki insanların çoğunu cezbeden bir etkiye sahiptir. Şehirde doğum oranları düşerken evlilik ve ölüm oranları yükselir. Ahlaki ölçülerin şehirde zayıflaması muhtemeldir. Pek çok suç, özellikle şehir yaşamıyla birlikte anılır. Kalpazanlık, yalancı şahitlik, zimmet, irtikâp ve dolandırıcılık özellikle kente ait suçlardır⁹².

Kentten sıkıldığını sanarak tabiata sığınmaya teşebbüs eden birinin eylemi aslında bir çelişki üzerine kurulmuştur. Oysaki insan kentten kaçarak sığındığı tabiatta yeni bir kent inşa etmenin hazırlığı içine girmiş olmaktadır. O hiçbir zaman ne ise o olmakla yetinecek yaratılıştadır değildir. O, kendi halini sürekli bir durumdan ötekine değiştirip durur. Bir kenti arkasında bırakırken onun bir benzerini inşa etmeye koyulmuştur. O, kendini de bir halden ötekine değiştirip durur⁹³.

III. TÜRKİYE'DE KENTLİLEŞME OLGUSUNA GENEL BİR BAKIŞ

TÜRK TOPLUMUNDA KENTLEŞME

Genel anlamda kent, kentleşme ve kentlileşme kavramlarının açılımını yaptıktan ve kentleşmenin gelişimini Avrupa kriterini ele alarak inceledikten sonra ülkemizde kente nasıl bakılıyor, kentleşmenin Türkiye düzleminde gelişimi nasıl gibi sorulara yanıtlar bulmaya çalışacağız. Şunu ifade etmek gerekir ki; ülkemizde kent ya da kentleşme olgusu özellikle yakın tarih açısından ele alındığında göç kavramıyla beraber anılmaktadır. Çünkü göç olgusu kente şu anki görüntüsünü vermekte önemli rol oynamaktadır.

A. TÜRKİYE'DE GÖÇ

Göç kavramı genel olarak değerlendirildiğinde bir yerleşim yerinden diğerine doğru bir geçiş olarak ifade edilebilecek bir nevi toplumsal hareketlilik biçimidir. Bununla birlikte göç kendi arasında farklı türlere ayrılabilir. Bir ülkeden bir başkasına yapılan yerleşme dış göç olarak tanımlanabilir. Aynı ülke içinde yer

⁹¹ Aydoğan ,a.g.e.,s.180-181

⁹² Aydoğan ,a.e.,s.96

⁹³ Özdenören , a.g.e.,s.78

değiştirmeler de iç göç olarak nitelendirilmektedir. İç göç kavramı geçiş doğrultusu göz önünde bulundurularak köyden kente, kentten kente ve kentten kırsal alana doğru geçiş olarak sınıflandırılabilir. Biz göç bahsini ele alırken Türkiye’deki kentleşmeyi özellikle kırdan kente göç bağlamında analiz etmeye çalışacağız.

Göç kavramının net açılımı, çok fazla kullanılmasına rağmen tam anlamıyla bilinmemektedir. Örneğin, göç bir yerden diğerine yapılan kısa süreli gezileri kapsamamaktadır. “Göçü bir yapısal değişiklik ve dolayısıyla toplumsal uyum mekanizması olarak kavramlaştırıyorsak, göç hesaplamalarının içinde zamanda ve mekanda geri dönüşü olmayan yer değiştirmeleri yer almalıdır.”⁹⁴ Aynı zamanda “Göç, kişileri yeni bir topluluğa götüren dolayısıyla yeniden uyum sağlama sorunlarıyla karşı karşıya bırakan bir yer değiştirme olmaktadır.”⁹⁵

Göç olgusunun kökleri ve ortaya çıkış nedeni de kent toplumbilimi açısından önemli bir tartışma konusudur. Giddens’a göre “kapitalizm öncesi toplumlarda kent, devlet gücünün ve sınırlı bir dizi üretim ve ticaret etkinliklerinin merkeziydi; halkın büyük çoğunluğu tarımla uğraşıyordu. Kapitalizmin doğuşu ve sanayi kapitalizmi halini alması, nüfusun kırsal ortamdan kentsel ortama topluca göç etmesini gerektirmiştir. Ama bu göç, kentsel alanın yapısındaki köklü değişiklikler nedeniyle başlamış ve daha da hızlanmıştır.”⁹⁶ Ticari faaliyetin kentsel mekan kökenli olmasının yanında, “Ticaretin genişlemesi, para ekonomisinin başlaması ve tarımsal üretimin pazara uyarlanmasıyla, mübadele ve ihracat kapısı olarak hizmet veren kent merkezlerinin ortaya çıkmasının neden olduğu on dokuzuncu yüzyılda geleneksel toplumsal yapıların çözölmeye başlaması göçün temelini hazırlayan en büyük tarihsel etken olarak anılabilir.”⁹⁷ Aynı zamanda “göç ve kentleşme genelde iktisadi kalkınma, özelde ise tarımsal koşulların bir sonucu olarak düşünölmelidir. Dolayısıyla, işçilerin tarımdan sanayiye transferi insan gücünün köyden kasabaya hareketi olarak görünmekte ve toprak üzerindeki baskıyı dolaylı olarak hafifletip, eğer uygun koşullar sağlanırsa, tarımın geçimlik üretimden pazar için üretme yönünde hareket etmesine izin vermektedir. Buna karşılık olarak da, bütün bunlar

⁹⁴Tekeli, İlhan, “Türkiye’de İçgöç Sorunlu Yeniden Tanımlanma Aşamasına Geldi”, s.10

⁹⁵Tekeli, a.y.

⁹⁶Giddens , a.g.e., s.100

⁹⁷Karpat, a.g.e., s.40

tarımsal emtianın kentte ve mamul malların köylerde tüketimini teşvik etmekte ve kırsal alanların ulusal ekonomiyle bütünleştirmektedir.”⁹⁸

Genel anlamda kentleşmenin gelişiminde önemli rol oynayan sanayileşme göç olgusunun ortaya çıkışında da itici güç olmuştur. “Sanayi toplumunda göçün ortaya çıkışının üç farklı çerçevede açıklandığı söylenebilir.”⁹⁹

Bunlardan birincisi soruna bir toplumsal evrim kuramı içinde yaklaşmaktadır. Toplumun özellikle üretim örgütlenmesi açısından geçirdiği dönüşüme paralel olarak göçün doğacağı kabul edilmektedir.

Göçün ortaya çıkışına ilişkin ikinci açıklama çerçevesi toplumsal sistem içinde mekansal eşitsizliklerin ya da dengesizliklerin varlığı olmaktadır. Toplumsal sistem, gelişmesi sırasında sürekli dengesizlikler oluşturmakta, bireyler de bu dengesizlikleri algılayarak başka yerlerde varolduğunu öğrendikleri fırsatlardan yararlanmak ve yaşam kalitesini geliştirmek için göç kararı vermekte ve bunu gerçekleştirmektedir.

Üçüncü açıklama çerçevesi toplum bir evrim geçirmese de toplum içinde fırsat eşitsizlikleri olmasa da bir göç olacağı gerçeğinden harekete geçmektedir. Burada temel açıklayıcılık, yerlerin ve insanların heterojenliğine dayandırılmaktadır. Belli bir yeri, değişik insanlar, değişik olarak değerlendirmektedir. Bu değerlendirme farkları belli bir göç yaratmaktadır.

Özellikle sanayileşme sonrası gelişmeler göçün boyutunu farklılaştırırken uluslararası siyasette de önemli gelişmelere de ön ayak olmuştur. Öyle ki ticari ve ekonomik anlamda globalizmin büyük boyutlara ulaşmasında önemli değişimlere yol açmıştır. Aynı zamanda söz konusu gelişme göçün yoğunluğunu artırmıştır. Zira “üçüncü dünya kentlerindeki nüfus artışını ve gecekondü yerleşimlerini besleyen kırsal göç, tarihsel olarak on dokuzuncu yüzyılda ve yirminci yüzyılın başında üçüncü dünyanın iktisadi ve toplumsal yapısında meydana gelen temel değerlendirmeler tarafından hazırlanmıştır. Bu değişimler, geleneksel toprağı tasarruf biçimi, üretim ve mübadele sistemi ve bunları destekleyen toplumsal yapıyı

⁹⁸Karpat, a.e., s.47

⁹⁹Tekeli, a.g.e., s.12

zayıflattı. Üçüncü dünya ülkelerinin ulusal ekonomileri Batı'daki sınai ve mali merkezlere bağımlı hale gelirken, dünya pazarlarında on dokuzuncu yüzyılın sonuna doğru meydana gelen dalgalanmalar bu eğilimi daha da artırdı.”¹⁰⁰

Göç olgusuna ülkemiz açıdan baktığımızda, bu alanda Türkiye'nin önemli bir araştırma sahası olduğunu vurgulayabiliriz. Çünkü “Türkiye ve selefi Osmanlı devleti başlangıcından beri yoğun nüfus hareketlerine maruz kalmıştır. Aslında, Türkiye ve Osmanlı devleti tarihinin bir göç tarihi olduğu öne sürülebilir.”¹⁰¹

Osmanlı toplumunda göç ve şehirleşme hareketleri her daim yoğunlukla devam etmiştir. “Zaman zaman İstanbul'da taşradan ev göçü sonucu meydana gelen nüfus kesafeti, şehirde hem gıda maddelerinin darlığına, hem de hırsızlık, yangın, kundaklama gibi asayiş bozan olaylara sebep oluyordu. Bu yüzden dönemin Osmanlı yöneticileri, iskan merkezlerindeki nüfusun yerinde kalmasına ve başka bir yere göç etmemesine azami derecede dikkat ediyorlardı. Çünkü iktisadi hayatı bütünüyle zirai ekonomiye dayalı olan bu toplumda, üretim düşmemesi ve yerleşim merkezlerindeki kayıtlı mükelleflerin azalmaması gerekiyordu. Böyle bir uygulama ile üreticilikten tüketiciliğe geçilmemesi için çareleri düşünülmüştü.”¹⁰² Bu da göstermektedir ki; Osmanlı'dan bu yana yoğun ev göçleri periyodik olarak kendini ortaya koymaktadır. Öyle ki İstanbul'un gelişmesinde Fatih'ten başlayarak sultanların imar ve nüfus yerleştirme politikasının rolü büyüktür. Ama 17. yüzyıldan itibaren İstanbul'a öyle bir güç vardır ki, Osmanlı bunu durdurmaya çalışır. Yasaklar koyar, nüfusu taşra kentlerine yöneltmeye çalışır.¹⁰³

Göç hareketleri Türkiye Cumhuriyetinin kurulması ile de yoğunluğunu devam ettirmektedir. Ülkemizdeki bu göç yoğunluğunun temel sebepleri arklı olmakla beraber kentsel mekanın cazibesi bunların başında gelir. Gerçekten de “Türkiye'de iktisadi ve kişisel nedenlerin yanında, kente yerleşme tercihi “toplumsal çekim”, yani kentle bir tür kültürel ve tarihsel özdeşleşme fikri ve bununla ilgili diğer

¹⁰⁰Karpat , a.g.e., s.40

¹⁰¹Karpat ,a.e., s.97

¹⁰²Kazıcı ,Ziya, **Osmanlı'da Toplum Yapısı**, Bilge Yayınları, İstanbul;2003, s.127

¹⁰³Faroqhi, Suraiya, **Approaching Otoman History**, Cambridge University Pres,London 1999. , s.328

etkenler tarafından da belirlenmektedir.”¹⁰⁴ Ancak bu gelişme her zaman mutlaka geçerliliğini korumamıştır.

Örneğin, “1950’lere kadar devlet düzeyindeki kimlik öne çıkmıştır. Özellikle 1920’ler ve 1930’larda gerçekleştirilen devrim veya inkılaplarla devlet yeni bir birey ve toplum modeli inşa etme sürecine girişmiştir. Kentte dönüşüm süreci tamamlanmadan göç baskısı istenmemiş, köy enstitüleri gibi uygulamalarla halkın köyünde tedrici dönüşümü sağlanmaya çalışılmıştır. 2. Dünya Savaşı sürecinde güvenlik arayışı, kentlerin cazibesini azaltmıştır.”¹⁰⁵ Elbette ki göç olgusunun belirlenmesinde ülke ekonomik ve sosyal şartlarıyla kültürel altyapısının önemi büyüktür.

“1945 -50 dönemindeki göç olgusunun temelinde, gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de ekonomik ve sosyal alanda kalın çizgileri ile belirleyeceğimiz olaylar yatmaktadır. Karayolu ve motorlu taşıt kullanımının artması ile birlikte köy-kent arasındaki her türlü ilişki yoğunluk kazanmıştır. Haber kanallarının artması ile köylünün ve kentlinin sisteme ilişkin ‘haberdar olma’ ve buna göre karar almaları çabuklaşmış ve kolaylaşmıştır. Tarıma traktör yanı sıra üretimi arttırıcı girdi kullanımının girmesi tarım alanlarını ve tarımsal üretimi arttırırken dünya piyasalarındaki dalgalanmalardan ötürü tarım mallarına olan talep de tarımın büyümesini etkilemiştir. Yüksek doğum ve ölüm oranları ile düşük dengedeki nüfus artışı yerine, gelişen tıp teknolojisinin yaygın halk sağlığı programları ile kullanılması sonucu ölüm hızları birden düşmüş; böylece, yüksek doğum-düşük ölüm oranları sonucu yüksek nüfus artışının geçerli olduğu bir dönem yaşanmaya başlanmıştır.”¹⁰⁶ Bu nüfus yoğunluğu artışı Türkiye’de kentleşmeye yeni bir boyut kazandırmaktaydı. 1950’ler bir sürecin başlangıcı olarak kendini göstermekteydi. “1950’de nüfusun %18,5’i kentlerde yaşıyordu. 1975’te bu oran yüzde 42’ye çıkmıştır. 1980 nüfus sayımının ilk sonuçları, ülkedeki nüfusun neredeyse yarısının kentli nüfus olduğunu göstermiştir.”¹⁰⁷ (Bkz.Ek.1)

¹⁰⁴Karpat , a.g.e., s.58

¹⁰⁵Kaya, a.g.e., s.111

¹⁰⁶Peker, Mümtaz, Önen, Engin., Balkız, Bekir, **Göç, Kentleşme Sorunları ve Yerel Siyaset**, Saray Kitapevi, İzmir;1997

¹⁰⁷Duben, Alan, **Kent,Aile,Tarih**;çev:Leyla Şimşek,İletişim Yayınları, İstanbul;2002,s.70

Bir başka bakış açısından Türkiye’de kentleşmenin gelişimi söz konusu olduğunda karşımıza iki örüntü çıkmaktadır. İlk örüntü, ulusal kalkınmacı politikanın yerine liberal düşüncenin egemen olmaya çalıştığı, fakat kamunun öncülüğünün sürdüğü 1950-1980 dönemindeki göçlerin varış noktasının hakim kentlere yöneldiği kır-kent göç tipidir. İkinci örüntü ise, kamunun üretimden vazgeçmesi, küçültülmesi(özelleştirme) gibi fikirlerin öncülüğüne ekonomik liberalizme geçiş ve ekonominin uluslar arası nitelik kazanma sürecinde yaşanan kır-kent arası göçler ile hakim kentlerin büyük kentlere dönüşmesinin yanı sıra, bölge çekim merkezlerinin oluşma süreçleridir. İki tipte de egemen olan nokta gönüllü göç hareketidir. Ancak ikinci tipte 1990’larda güvenlik nedeniyle Doğu ve Güneydoğu’dan göçler, sosyal sistemde ihmal edilmeyecek boyuta ulaşmıştır. Öte yandan göç olayına zaman boyutunu eklediğimiz için bu tiplendirmede ikinci örüntünün bir alt ögesi olarak ele alınan “akım-karşı akım” olayı bu dönemde yaşanmaya başlamıştır.¹⁰⁸

Bununla beraber “Bu çarpıcı nüfus hareketi, neredeyse tümüyle, İç ve Doğu Anadolu’nun ve Karadeniz kıyı şeridinin kırsal kesimlerinden kitlesel göçlere bağlanabilir. Bu göçmenlerin büyük çoğunluğunu, köylerindeki aile arazilerinde tarım yapan, yoksul, küçük üreticiler oluşturuyordu; gerçi bu bağımsız üreticiler içinde zamanla tarım işçisi haline gelenlerde vardı. Bu aile arazileri, çoğu zaman, Türkiye’deki hane yapısının en karakteristik (ve en geleneksel) göstergesi olarak gösterilebilir.”¹⁰⁹

Bunun yanında 1950’lerden başlayarak devam eden bireyselleşme ve devlet elinin ekonomiden yavaş yavaş çekilmesi Türkiye’de gelişmemiş olsa da sanayileşmenin ivme kazanmasına yol açmıştır. “Sanayileşme, 1963’ten sonra yapısal değişimler yaratan ve kırsal göçü daha da kamçılıyıp ona yeni bir yön veren temel etken olarak ortaya çıktı.”¹¹⁰

Sanayileşmedeki ivme özellikle 1980’lerden itibaren kendini ekonomik ve sosyal hayatta iyice göstermeye başlamıştır. Liberal ekonomi Türkiye’de hakim ekonomik sistem olarak belirmeye başlıyordu. Böylece özelleşen firmalar kırsal

¹⁰⁸Peker, “Türkiye’de İçgöçün Değişen Yapısı”, 75 Yılda Köylerden Şehirlere, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul;1999,s.295

¹⁰⁹Duben, a.g.e.

¹¹⁰Karpat, a.g.e., s.107

alandaki tarımla uğraşan bireyleri kente doğru çekmeye başladı. Bununla beraber kente gelen fertler iş bularak ekonomik gereksinimlerini bir şekilde karşıladıktan sonra iletişim ve güvende olma ihtiyacını da şehirdeki yakınlarının yanına yerleşerek gidermeye çalıştılar. Hatta kimi zaman onlara çalışacağı iş yerini bulan ve aracılık yapanlarda kentteki akrabaları ya da hemşehrileriydi. Böylece günümüze kadar tartışmaları uzayan gecekondulaşma sorunları, çarpık kentleşme olgusu Türkiye kentleşmesinin en fazla konuşulan konuları olmaya devam etmektedir.

B.TÜRKİYE'DE KENTLEŞMENİN GELİŞİMİ

Kentleşme kavramı evrensel bir kavram olmakla beraber her toplumun kentleşme tecrübesi farklıdır. Çünkü toplumların ekonomik gelişme düzeyi, kültürel nitelikleri, gelenekleri vs. birbirine benzememektedir. Türk toplumu için kentleşme çizgisi batı toplumlarından (bahsettiğimiz nedenlerden dolayı) farklılıklar arz eder.

Öncelikle Türklerin kent yaşamının başlangıç noktası net olarak bilinmemektedir. “Türklerin Orta Asya’da ortaya çıkışları, yerleşik yaşamla kaynaşmaları ve yerleşik düzene geçişleri henüz belirsizlikler içindedir. Ancak Orta Asya’da kent yaşamının var olduğu yerlerde Türklerin de kentlerde ya da yerleşik olarak kent dışında buldukları ve göçebelikle birlikte yerleşik ve yarı-yerleşik düzeni birlikte sürdürdükleri anlaşılıyor. 9. ve 11. yüzyıllarda Horezm bölgesinde Türklerin bu bölgenin toplumsal ve kültürel dinamizmi içinde yer aldıkları, çobanlıkla olduğu kadar, çiftçilik ve ticaretle uğraşarak yaşamlarını sürdürdükleri görülüyor. Orta Asya’da zamanla oluşan toplum düzeninde bu çeşitlilik, Anadolu’da da karakterini korumuştur. Yerleşik düzenin benimsendiği geç tarihlerde de, politik nedenlerle bir grubun göçebe kalması, toplum dinamizminin korunması açısından özellikle desteklenmiştir.”¹¹¹ Yerleşik hayata geçmiş topluluklarda kent anlayışının oturmuş olduğunu ifade edebiliriz. Ancak bu dönem kentlerde Türk gelenek ve görenekleri hakim faktör konumundaydı. Aynı zamanda yerleşmeler geçim kaynaklarının yakınında, özellikle sulak bölgelerde gerçekleşmekteydi.

Türklerin İslamiyet’i kabulünden sonra şehir yapısında da farklılıklar göze çarpmaya başlamıştır. “İslam dini Orta Asya yerleşmelerinin fiziksel görüntüsünde

¹¹¹Berktaş, Halil, Hassan, Ümit, Ödekan,, Ayla,**Türkiye Tarihi**,C:1-Osmanlı Türklerine Kadar Türkler,Cem Y.,İstanbul;2000,s.370

belirgin bir değişiklik getirir. Kent içindeki yapılaşma İslam dininin gereksinmelerini karşılayacak eylemlerle ilişkilidir. Bu nedenle, kentin merkezine hükümdar sarayı yerine ulu cami yerleşir. Ulu cami yalnızca cemaatin hep birlikte namaz kıldığı bir yer değildir. Toplumun eğitildiği, yönetimle halkın karşı karşıya geldiği, kent yaşamıyla ilgili her türlü sorunun çözüldüğü bir sosyal ve kültürel merkezdir. İslam kentinde ticaret alanı, kapalı ya da açık olarak, kent merkezine, caminin yanına kaydırılmıştır. Caminin çok işlevli karakteri, toplumun gelişmesiyle ve örgütlenmesine koşut olarak zamanla parçalanır ve her işlevi bir yapı karşılayacak biçimde, külliye diye adlandırılan yapı topluluğu oluşur.”¹¹²,

Bununla beraber, “İlk Türk şehir topluluğu Rum-Bizans şehirlerine gelip yerleşen Türkmenlerle, onları maddeten ve manen idareye koşan “Türk-İran” medreselilerinden teşekkül etmiş bulunmaktaydı ve iktisadi faaliyeti ellerinde tutan Hıristiyan halk ancak “azınlık” kaidesi altında bu topluluğa hizmet ediyorlardı. Hıristiyan şehirlileri asıl memnun eden cihet, bu yeni gelenlerin hararetli müstehlik kitleler teşkil etmeleri bulunmakla beraber, Türklerin pek geniş olan dini müsamahaları ve Müslüman – Hıristiyan farkı gözetmeden tatbik ettikleri adilane hükümet sistemi de Bizans tiranlarından bıkmış olan Rum ve Ermeni ahali için Türk hakimiyetini tercih sebeplerindendi.”¹¹³

Buna karşılık özellikle ticari faaliyetlerde ve yatırım hususunda Müslüman halk ile Hıristiyan halk ayrılıyorlardı. “Şehirlerin Hıristiyan halkı sanayi faaliyetine ve şehir içi ticarete itibar ettikleri halde, Türkler daha çok emlak sahibi olmaya önem veriyorlardı. Şu halde Türk ahalinin zenginliği, bilhassa gayri menkule dayanmaktaydı. Şehir ve kasabaların etrafındaki kıymetli bağ ve bahçelerin çoğu Türklerin elinde olduğundan başka, han, hamam ve dükkanlar dahi onlara ait bulunuyordu. Şehirler ve memleketler arası ticaretle uğraşanların da Hıristiyanlardan ziyade Müslümanlar olduğunu ifade etmeliyiz.”¹¹⁴ Aynı zamanda Selçuklular döneminde kentlerdeki ticari işleyiş şu şekilde sürmekteydi:

“Şehirlerin meslek teşekkülü halinde teşkilatlanmış dernekleri dışında kalan

¹¹² Bertay , v.dğr.,a.g.e., s.373

¹¹³ Akdağ, Mustafa, **Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi**,C:1,Cem Yayınları,İstanbul;1995,s.13

¹¹⁴Akdağ, a.e., s.14

halk tabakalarıysa, oturdukları mahallelerin sınırları içinde ayrı birlikler ifade ediyorlardı. Bugünkü mahalle muhtarlarına veya Osmanlı devrinin mahalle kethüdalarına karşılık, Selçuki şehri mahallelerinin de “iğdiş” adını taşıyan mahalle başları vardı. Bizce, her mahalle iğdişini kendi seçiyor, kadı da tasvip ediyordu. Mahallelerde oturan halkı hükümet ve kadı yanında temsil eden, hükümetçe halktan istenen her türlü salmalar ve şehri devlet büyüğü ziyaret ettiği zaman kendisine verilen “peşkeşler” hane başına dağıtılır ve toplanırken, iğdişlere mühim vazife düşmekteydi. Halkı ilgilendiren mühim meselelerde, mesela bir fermanın onlara duyurulmasında yahut siyasi müzakerelerde, büyük şölen toplantılarında iğdişler mutlaka bulunuyorlardı. Gene mahalle halkından olan başlıca zengin ve tanınmış aile şefleri de “ayan” adı ile ve iğdişlerin yanında olarak sözünü ettiğimiz toplantı ve davetlere gidiyorlardı. Bütün iğdişlerin ve ayan derecesine yükselmiş kimselerin başlarında da bir reisleri vardı ki, kendisine “iğdiş başı” denmekteydi.”¹¹⁵

Osmanlı Devleti’nin kurulmasıyla beraber, Türk toplumunun kent yapısında da belli bazı değişiklikler ortaya çıkmaya başlamıştır. Osmanlı’da şehir yapısı olarak ticaret önemli bir yere sahip olmakla beraber ilmi çalışmalar ve İslamiyet motifleri ön plandaydı. Zira “Osmanlı şehri, suya düşen taşın etrafına yaydığı halkalar gibi büyüdü. Bu tanıma göre taş (merkez) camii idi. Çarşı, birinci halkayı oluştururken, mahalleler diğer halkaları oluşturuyordu. Aynı hizmeti veren veya aynı sanatı icra eden esnaf ve tüccar mesleklerini icra ederlerdi. Mahalleler, yaşayanların din ve milliyetlerine göre birbirlerinden ayrılırlardı. Müslüman mahalleleri yanında, Katolik, Ermeni, Rum, Gregoriyen vs. gibi başka dinlere mensup vatandaşların mahalleleri de ayrı idi. Bununla beraber zaman zaman Müslümanlarla gayr-i Müslimlerin aynı mahallede oturdukları da oluyordu. Müslüman mahallelerde imamlar, diğerlerinde ise cemaat liderleri (papa,haham), çarşılarda ise lonca reisleri, fertle merkezi idare arasındaki ilişkiyi kurarlardı. Çarşılar da genellikle faaliyet alanlarına göre birbirlerinden ayrılırlardı.”¹¹⁶

Bununla birlikte “Tekeli,Osmanlı kentinin kabaca iki bölümden oluştuğunu belirtir; kalenin içi ve kalenin dışı. Kalenin içinde asıl kent bulunmaktadır ve burası

¹¹⁵ Akdağ ,a.e., s.20

¹¹⁶Kazıcı , a.g.e., s.90

da ikiye ayrılmıştır; kale içinde yöneticilerin oturduğu ve yönetsel işlevlerin yer aldığı bir iç kale bulunmaktadır. Buranın dışında zanaat faaliyetlerinin sürdürüldüğü ve kentin ileri gelenlerinin oturduğu bir bölüm yer almaktadır. Kalenin dışında kale altı denilen kısımda ise daha çok yerleşmemiş ticari faaliyetleri olan pazar vb. yer alıyordu. Kent dışındaki bu kesimde yolcuların konaklaması için kervansaraylar ve kentten kopuk olan ve tarımla uğraşanların yaşadığı yerler ile bazı tekke ve zaviyeler bulunuyordu. 16. yüzyılda bu kent biçiminde önemli bir dönüşüm ortaya çıkmıştır. Kale dışında yapılaşmamış ticaret kesimi yerinde, iç kalenin antitezini oluşturacak şekilde bedestenin oluştuğu görülür. Bu yapılaşma bir vakfın yarattığı imaret yada külliye halinde içinde camisi, hamamları, hanları, bedesteni ve benzeri öğeleriyle birlikte oluşmaktadır. Bedestenler taş kubbeleri, demir kapıları ile yalnız ticari malları korumuyor, aynı zamanda kent zenginlerinin paralarını da koruyorlardı. Kale dışında bu tür bir gelişmenin olmasında Osmanlı İmparatorluğu içinde iç güvenliğinin sağlanmış olması, kalelerin işlevsiz kalması ve kentlerin nüfus artışları ve gezgin tüccar yerine oturan tüccarların önem kazanması da etkili olmuştur.¹¹⁷

Buna karşılık Osmanlı kentinde sosyal tabakalaşma ekonomi ve statü merkezli dağılmaktaydı. “Osmanlı’da şehrin başta gelen bir sosyal sınıfı “ayan ve eşraf” idi. Bu sınıfı kimlerin teşkil ettiğine gelince, bunu belirli biçimde anlamak güçtür. Çünkü, Türk tarihinde birbirlerinden belirli hukuki ya da geleneksel sınırlarla ayrılmış sosyal sınıflar mevcut değildi. Ancak, şehrin sorunlarına veya hükümetle olan ilişkilere ve başka işlere ait yazışmalarda, halkı temsil ediyorlar diye, fikirlerine başvurulmuş ve bazı hallerde bulunan kimseler olarak “ayan ve eşraf” adı pek sık geçmekte olduğu için, varlıklarından şüphe etmeye yer kalmıyor. Kimi durumlarda şehrin ayan ve eşrafından sayılan aile veya kişilerin adları dahi kaydedilmiş olmakla bunların halk tabakaları içinde nasıl bir ekonomik ve sosyal özelliğe sahip olduklarını kestiremeyiz.”¹¹⁸ Sosyal tabakalaşmanın ve sınıf ayrımının bir diğer ayraç mahalleler ve yerleşim yerleriydi. “Tekeli, 16. yüzyıl Osmanlı kentlerinde merkezin etrafında oluşan konut alanlarıyla mahallelerin örgütlendiğini belirtir. Mahalleler sınıfsal olarak değil toplumdaki dini ve etnik gruplara göre farklılaşmıştır. Mahallelerin içinde sınıfsal bir farklılaşma görülüyordu. Değişik sınıflardan aileler

¹¹⁷Bal , **Kentsel Yapı ve Kentleşme Süreci**,s.27

¹¹⁸Akdağ , a.g.e., s.29

bir arada yaşıyorlardı. Farklılaşma konutların niteliklerinde ve onların dildeki yansımalarında görülüyordu. Tekeli'nin belirttiği konutlara uygun sınıf üyelerinin oturacağı ve benzer konut tiplerinde benzer sınıf üyelerinin bir arada kümelenecekleri düşünülebilir. Bu sınıf konumlarına göre konut tipindeki farklılaşmayı yansıtan sosyolojik realitedir.”¹¹⁹ Kent içinde meydana gelen bu farklılaşma ülkede kentler arasında da gerçekleşmekteydi. Kentlerin bazılarının refah düzeyleri oldukça yüksek, bazılarının ise düşüktü. Akdağ'a göre, “ Zanaat, ticaret ve başka ekonomik gelişmeleri yönünden de ötekilerden çok üstün durum kazanan Osmanlı şehirleri, elbette refah bakımından memleketin her yanının birbirlerine eşit olmadıkları ifade ediyorlardı. Örneğin, Anadolu, batıdan- doğuya gittikçe fakirleşen, ıssızlaşan bölgelere dönüşmüş bulunmakta idi.”¹²⁰

Osmanlı toplumunda kent, özellikle duraklama ve gerileme dönemlerine kadar önemli bir iş yeri,dini ve ilmi eğitimin merkezi olarak fonksiyonunu yerine getirmiştir. Ancak Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren kentler ciddi darbelere maruz kalmışlardır. Nitekim Görmez'e göre, “Osmanlı İmparatorluğunun yıkılışı ve yeni cumhuriyetin kuruluşu esnasında savaşlar ve sefalet, Türkiye’de genel olarak kent nüfusunun artışını engellemiştir.”¹²¹

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yılları kentli nüfus anlamında artışın en az gelişme gösteren zaman dilimi olmasının yanı sıra, kent üzerinde devlet kontrolünün fazla olduğu dönemlerdendir. Buna karşılık akrabalık ve dinsel bağlar, dinsel ve kültürel benzerlikler,ortak tarih ve cemaat duygusu, gönüllü yardım sorumluluğu dışarıdan gelenlerin özümsemesini kolaylaştırmada etkili oldu. 1915'ten 1928'e kadar yeni gelenlerin çoğunlukla kırsal alanlara, genellikle giden Rum ve Ermenilerin köylerine yerleştirilmeleri de özümseme sürecine katkıda bulundu ve böylece asimilasyon süreci kent tarafından temsil edilen yerleşik toplumsal ve siyasal düzen için doğrudan bir sorun oluşturmadı.¹²²

Bununla birlikte “on dokuzuncu yüzyılda toplumsal ve iktisadi çözülmeyi zirveye ulaştıran ve buna yeni bir yön veren bir dizi yeni toplumsal, demografik,

¹¹⁹Bal , a.g.e., s.28

¹²⁰Akdağ , a.g.e., C:2,s.27

¹²¹Görmez , a.g.e.,s.14

¹²² Karpal , A.g.e.,s.93

iktisadi ve siyasal etken 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'de köylerden kentlere çok büyük nüfus kayması yaşanmasını tetiklemiştir.¹²³

“Türkiye’de içgöç sürecini gösteren basit fakat açıklayıcı en temel göstergelerden birisi de ülkede 1950’lerle birlikte hızlanan ve ekonomik dönüşüm süreci içinde kentsel ve kırsal alanda yaşayan nüfusun oranlarındaki hızlı farklılaşmadır. 1950’de nüfusun ancak %19’u kentsel alanlarda yaşarken, bu oran 1970’de %36’ya ve 1990’da %56’ya yükselmiştir. Bu dönemde kentsel nüfusun bu hızlı artışı içinde içgöçün etkisi %50’lerin üzerindedir. 1950’li yıllarda başlayan ve hızlanan daha çok ülkede kırsal alandaki dönüşümün ivme kazandırması bu anlamda iticiliği ile açıklanabilirken daha sonra 60’lı yılların sonları,70’li yıllar ve 80’lerin başına kadar daha çok kentsel alanlardaki dönüşümün belirleyiciliği, bir anlamda çekiciliği ile anlatılabilir. 1980’li ve 90’lı yıllar içinde ise, içgöç olgusu ve süreçleri modernleşme temelindeki toplumsal dönüşümün yeni iletişim teknolojileri ile daha da yoğunlaşması sonucu ve toplumsal hareketliliğin her anlamda iletici etkenlerin daha da artması ile yeni bir döneme girmiştir.”¹²⁴

“Türkiye’nin son 50 yılda yaşadığı büyük altüst oluşları, enformel kurum ve mekanizmaları sayesinde görece kolay atlatabilmiştir. Enformel mekanizmaların gücü ve dinamizmi sayesinde ki Türkiye, kentleşme denilen devasa dönüşüm sürecinin beraberinde getirdiği sorunların üstesinden gelebilmiştir.”¹²⁵ Elbette ki gelişmelerle beraber Türkiye’de kentleşmenin sebeplerinden en başta gösterilen faktör içgöçtür. Başka bir ifadeyle, “Türkiye’de kentleşmenin sebepleri, farklı şekillerde gruplanmaktadır. Bunların başında “itici-iletici-çekici güçler” şeklindeki gruplama gelirken, itici güçlerle, tarımsal yapıdaki değişme, kırsal alanda nüfus artışı gibi faktörler, itici güçlerle, haberleşme, taşıma imkanlarının artması gibi faktörler ; çekici güçlerle ise, sanayi kentlerin çekiciliği gibi faktörler anlatılmaktadır.”¹²⁶

Ancak kentleşme bir süreç olarak değerlendirilmelidir. Kentleşme olgusunu

¹²³ Karpat , a.e.,s.104

¹²⁴İçduygu,Ahmet, Ünalın,Turgay, “Türkiye’de İçgöç” , Türkiye’de İçgöç, Türk Tarih Vakfı, İstanbul 1998, s.42

¹²⁵ Işık, Oğuz, Pınarcıoğlu Melih, **Nöbetleşe Yoksulluk**, İletişim Yayınları, İstanbul;2001,s.96

¹²⁶ Görmez, a.g.e.,s.14

içgöç bağlamında ele aldığımızda da bireylerin kırdan kente gelmesi bu süreci tamamlamamaktadır. Özellikle kır kökenli bireylerin kentteki davranış kalıpları kentleşme açısından daha önemlidir. Bu anlamda kentleşmenin önündeki en büyük engellerden biri de kente gelenlerin kırdaki davranış kalıplarını devam ettirmesidir. Bu da kişinin beklentilerinin karşılanamaması durumunda kendini nasıl güvenceye alacağı kaygısından kaynaklanmaktadır. Nitekim, “Köylü nüfusun kente gelmesi ve emeğini arzetmesi ve hatta iş bulması onun kente uyumu için yeterli olmamaktadır. Kültürel bir değişim geçirmesi kentli yaşam kalıplarını benimsemesi, kentin fırsatlarını değerlendirebilmesi gerekmektedir.”¹²⁷

Günümüzde değişik ölçütlere göre kentleşme süreci sona ermeye yaklaşmıştır. Bunun sonucunda da ülke içindeki toplam göç hareketlerinde kırdan kente göçün oranı, kentten kente olan göçlerin yarısına düşmüştür. Bundan sonra da kentleşmenin ne doğrultuda ve hangi faktörlerle besleneceği tartışma konusudur. Bu anlamda çağdaşlaşma, ekonomik gelişme, kent ve kentlilik bilincinin yerleşmesi olumlu gelişmelerin kent adına yaşanmasını sağlayabilir.

¹²⁷ Tekeli, a.g.m., s.8

İKİNCİ BÖLÜM

KENTLİLEŞME - SUÇ İLİŞKİSİ

1. KENTLİLEŞME VE SUÇ OLGUSU

Kentlerin özellikle büyük kent ve metropoliten olanlarının çok fazla oranda göç dalgası ve akınlarını özümseyecek sağlıklı bir yapıya kavuşturulamaması sonucunda oluşan gecekondu bölgelerinde farklı ve yeni problemlerin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Farklı yerleşim alanları, farklı sosyal ve kültürel şartlar içinde yaşayan insanlar kentle bütünleşme sorunları ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu durum suçun niteliğini değiştirmekte, suç işleme eğiliminde olanların sayısını arttırmakta ve suç işlemek için kolay zemin hazırlamaktadır. Yani suç işlemeyi kolaylaştırmaktadır. İlişki sistemlerinin karmaşıklığı, ikincil ilişkilerin hâkim olması, kırsal yapıdan kopup gelen insanların, alışageldikleri davranışları, kent ilişki sistemlerinde aynı şekilde sergilemeleri, bir çatışmanın doğmasına: dolayısıyla bir şekilde suç işleme ve suç olgusuna etki etmektedir.

Sanayileşme ve kentleşme süreciyle birlikte bir takım sosyal problemlerin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Bu süreçte sanayileşme ile birlikte ama sağlıklı ama sağlıklı kentleşme olgusunu yaşayan toplumlarda normal düzenden sapmalar ortaya çıkar ve giderek sosyal problemler daha belirgin hal alarak toplumun üyelerini rahatsız edecek istenmeyen arızaların ortaya çıkmasını kaçınılmaz hale getirir.

Bir toplumdaki değer normları ve geçerli sosyal davranışlar arasındaki uyumsuzluk olara kabul edilen sosyal problem; farklı değer anlayışları arasında her zaman çatışmalar olduğunu sosyal bilimciler ele almaktadırlar. Bu sebeple, sosyal problem kabul edilmiş davranış standartlarının sapma ile ilgili bir olgu olarak görülmektedir. Yoksulluk, suç işleme oranının yüksek olması, yetersiz konut, işsizlik, anomi, yabacılığa ve benzeri sosyal problemleri analiz eden sosyal bilimciler toplumu normallik düzleminde restore etmeye yönelmişlerdir.

Bütün toplumlarda suçluluğun değişime bağlı olarak bağlantılı olup

olmadığı araştırılmış ve halen araştırılmaktadır. Bunun yanı sıra suçluluk, sosyo-ekonomik ve kültürel değişimler kadar kişilerin psikolojik durumlarından da kaynaklanmaktadır. Kentleşme sürecinde sosyal hayatta gözlenen hızlı değişimlerle beraber gelişmemiş cemiyetlerde ortaya çıkan sosyal problemler ve ona bağlı olarak suç ve suçluluk olgusu, aynı zamanda gelişmiş cemiyetlerde de yaşanmaktadır. Dolayısıyla bu sapmaların sonucu hiçbir toplum veya cemiyet suç ve suçluluk olgularından kendilerini ayıklamış değildir. Sosyo-ekonomik faktörler yalnız başına suçluluğu açıklamaya yetmemektedir. Ancak suç olaylarının meydana gelmesinde bir ortam sağlayarak, suç işlemeyi kolaylaştırıcı bir etken olduğu söylenebilir.

Suçun toplumsal yapılara bağlı olarak toplumsal yapının özelliklerine göre değişmesinin yanında, işlenen suçların yaptırımlarında da bir takım değişmeler bulunmaktadır. Bu farklılığı ortaya koyabilmek için köy ve kent yapısal özelliklerini incelemek isabetli olacaktır.

Köy yada kırsal yaşamın yapısal özellikleri, değer sistemleri, gelenek ve göreneklerinin etkisiyle insanlar arasında sıkı bir oto-kontrol mekanizması kurarak suçu önlemede önemli etkide bulunmaktadır. Kontrol mekanizması olması bakımından kişileri, toplumla bütünleştirme doğrultusunda farklı pratiklerle karşılaşmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, suç teşkil eden davranışların da, kırsal kesimde kente oranla farklı biçimlerde ortaya çıktığı görülmektedir.

Köy hayatı, çoğunlukla üretimi toprağa ve hayvancılığa dayalı olduğundan, suç teşkil eden davranışları buna bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu tür davranışların paralelinde, ceza da toplumun kendisi tarafından yada öç almak amacıyla bireyler yoluyla verilebilmektedir. Bunun en somut örneği, kan davalarında yaşanmaktadır. Bu tür eylemler, meşruluğunu, bizzat geleneklerden almakta; yaptırımlar bu inanç ve değerler sistemleri doğrultusunda şekillenmektedir. Dolayısıyla, kırsal alanlarda, resmi kurallardan önce, değer sistemleri çoğunlukla olduğu öne sürülebilir.

Cezaların niteliği bakımından kırsal yaşamda veya köyde, kente göre farklılıklar bulunmaktadır. Kentlerde çoğunlukla cezaların amacı, suçluyu ıslah etmek iken, köylerde bu cezalar çoğunlukla öç alıcı bir özellik taşımaktadır. Üstelik,

kentte geçerli olan yaptırımların arkasında resmi makamlar bulunurken, kırsal yapıda kişiler yada aileler yaptırımların desteklenmesi şeklinde bireye baskı yapmaktadır.

Ayrıca kentte cezalar suç işleyen şahsına yönelik iken, köylerde çoğunlukla grup cezaları yaygındır. Suç işleyen kişinin ait olduğu aile yada aşiret, suçun mağduru aile veya aşiret tarafından suçlanıp cezayı kendileri verme cihetine gitmektedirler.

Suçun yer, düzey itibariyle dağılışını, suçların ne miktarda olduğunu ve hangi şartlarda birlikte olarak var olduklarını saptamak, suç ile mücadele hususunda görevli mercilerin bu konudaki tespitlerini değerlendirmek çeşitli suç ve suçlu profillerini belirlemek ve bunların özelliklerini öğrenmek ve bir takım bilgileri edinmek için suç istatistiklerine başvurmak gerekmektedir. Çünkü suç olaylarının anlaşılmasında en önemli araçlardan birisi polis istatistiklerinin ortaya koyduğu tablolardır.

A.GENEL OLARAK SUÇ VE SUÇLULUK

İnsanoğlunun başkalarıyla bir arada yaşama isteği, başlangıçta küçük topluluklar halinde, zaman içinde büyük topluluklar halinde yaşadığı tarihi süreç içinde bilimsel veriler bulunmaktadır. Bu birlikte yaşama isteğinin ve birlikte yaşama zorunluluğu veya ihtiyacının çeşitli nedenleri vardır. İnsanın tek başına hayatını devam ettirebilmesinin güçlüğü, topluluk içinde hayatın daha paylaşımcı olması ve yaşamı kolaylaştırıcı olması insanları bir arada tutmaya yöneltmiştir.

Toplu halde yaşamamanın bir zorunluluk halinde ortaya çıkardığı, birtakım ilişkileri düzenleyici kurallar, başlangıçta insanların kendi hak ve hürriyetlerini teminat altına almak düşüncesinden doğmuşken sonradan, insanlar bu kurallara zamanla boyun eğmek zorunda kalmışlardır. Başka bir ifadeyle, kalabalık bir toplum içinde yaşamamanın kaçınılmaz sonucu olarak ortaya çıkan kurallar, tüm üyelerin isteyerek yada istemeyerek bu kurallara uymak zorunda olması toplu halde yaşamamanın olmazsa olmazlarından. Sosyal hayat bu kurallar çerçevesinde şekillenir, farklılık ve çeşitlilik kazanır. Bu sebeple toplum içerisinde insanlar, kendi istek ve arzuları doğrultusunda dilediği gibi yaşayamaz. Yani, kişi kendi hürriyetlerini kullanırken başkalarının hürriyetlerine tecavüz etmemek, toplumun

rahat ve huzurunu da bozmamak durumundadır. Bu tür bir mecburiyet aynı zamanda bir toplumsal düzenin varlığını gerekli kılmaktadır. Bir toplumsal düzenin varlığını ve de devamlılığını sağlayan kurallar ve yaptırımlar vardır. İnsan kendine kurallar koyan ve bu kurallar çerçevesinde hayatını düzenleyen yeryüzündeki tek canlıdır. Bu kurallar çerçevesinde ve düzenlediği ölçüler içerisinde hür olarak davranışlarını icra etmek durumundadır.

Sosyal bilimler, suç teşkil eden insan tavır ve davranışlarını, toplumda yürürlükte olan sosyal kural ve normlardan bir çeşit sapma olarak tanımlamaktadırlar. Suçlu; içinde yaşadığı toplumun normları ile kişisel hareketler ve kuvvetleri arasında denge kuramamış olan kişidir. Suç; hukuki açıdan “kanun koyucu tarafından cezalandırılmış bir fiildir” veya “suç topluma zarar verdiği yada tehlikeli olduğu kanun koyucu tarafından kabul edilen ve belirtilen eylem, davranış, tavır ve harekettir”¹²⁸.

Suç teşkil eden eylem ile sapma olarak değerlendirilen davranış arasında bir ayırım yapmak gerekir. Zira sapma kişilik yapısına bağlıdır. Teknik ve hukuki bakımdan suç olarak kabul edilmezler. Fakat insanlar sapma sonucu meydana gelen davranışlar sebebiyle suç işlemeye yönelmektedir. Suç kabul edilmeyen bazı davranışlar bir sosyal problem olarak toplumdaki sosyal ve kültürel ahengi ve işleyişi bozmaktadır. İnsanların suç işlemesi için zemin oluşturmaktadır¹²⁹.

Suçun sebebi üzerine geliştirilen fikirler, suçun sebebini suçlu olan ferdin fitri meylinde bulmaya çalışmış, öte yandan bütün suçların çevrenin etkisine bağlı olduğu, diğer yandan dış etkenlerle meydana geldiği ileri sürülmektedir.

İnsanların birlikte yaşamalarını düzenleyen ve insanlar arasında uyumlu ilişkilerin gerçekleşmesini sağlayan din kuralları, ahlak kuralları, hukuk kuralları, örf ve adet kuralları, görgü kuralları gibi kurallar toplumun fertlerini bir arada tutmaya çalışmaktadır. İnsanların birlikte topluluk içinde yaşamalarını sağlamasının yanı sıra, yaşamı düzenleyen kolaylaştıran, bütünleşmeyi sağlayan, sosyal yapı içindeki karmaşayı önleyen davranışlara da yön vermektedir. Toplumların belirlediği sosyal yaşam ve davranış kurallarının dışındaki davranışlar için; kişilerin ve toplumun

¹²⁸Dönmezer , “**Kriminoloji**”, Filiz Kitabevi, İstanbul1984,s.57

¹²⁹Dönmezer, a.e.,s.58

düzenini ve huzurunu bozacak davranışları rehabilitasyon etmek için düzenleyici kurallar, yaptırımlar ve müeyyideler oluşturulmuştur.

Suç ve suçluluk olgusunun tarihi seyrine bakıldığında, insanların ilk topluluk içinde yaşamalarından itibaren günümüze kadar sürdürerek gelmiştir. Toplu halde yaşama isteği, bir takım kuralların ortaya çıkması, topluluğun da bu kurallara uygun davranışları gerçekleştirme şartlarını doğurmuştur. Bu şartlara uymayan insanları ve davranışlarını önleyici ve caydırıcı düzenlemeler oluşturulmuştur.

B.SUÇUN TANIMI

Suçun tanımı üzerine farklı görüşler vardır. Örneğin Sulhi Dönmezer suçu “toplum halinde yaşama şartlarına yönelmiş her türlü saldırıdır” olarak tanımlar¹³⁰. Daha net olarak Emile Durkheim, “kolektif bilincin kuvvetli ve belirmiş tutumlarını ihlal eden fiiller” olarak suçu tanımlamaktadır. Bu tanımda, suç sosyolojik anlamda toplumun ortaklaşa oluşturduğu sosyal bilincin belirlediği davranış tiplerine aykırı düşen davranışlardır. Toplum tarafından ortaya konan kuralların bozulması halinde ortaya çıkan durum, suç olarak değerlendirilmektedir.

Suç, her toplumda zarar verdiği yada tehlikeli olduğu kanun koyucu tarafından kabul edilen ve belirtilen fiil, davranış, tavır ve harekettir¹³¹.

Suç, her toplumda ve her dönemde var olmuş ve var olacak bir olgudur. Suçun mahiyet ve miktarı, toplumların yapılarına göre farklılık göstermektedir. Suçun niteliği aynı toplum içerisinde ve yapısında zaman ve mekan içerisinde değişiklik gösterebilir.

Beccaria'nın suçu tanımlayışı daha fazla sosyolojik motiflere bürünmüş gözükmektedir: “Suçların bir kısmı doğrudan doğruya ve kati bir şekilde cemiyetin yahut bu cemiyeti temsil eden unsurların mahvedilmesi gayesine matuf veya yöneltmiş olmaktadır. Diğer bir kısım suçlar ise vatandaşın hayatına, yahut mallarına, yahut da şeref ve haysiyetine bir tecavüz teşkil ederler ve nihayet bir kısım suçlar da var ki, bunlar amme saadeti ve selameti için ceza kanunu emir ve nefyettiği

¹³⁰Dönmezer, a.e.,s.59

¹³¹Dönmezer, a.e.,s.61-69

hususlara taarruz teşkil eyleyen fiillerdir”¹³².Suçluluğun neden bazı sosyal yapılarda diğerlerinden sık görüldüğü; hangi sosyal, ekonomik ve kültürel koşullarda, hangi tür sosyal ilişkilerin hakim olduğu yapılarda suçluluğun arttığı veya azaldığı, kısaca sosyal yapı içinde kişileri suça iten nedenler etraflıca bilimsel analiz ve veriler altında sağlıklı olarak çıkarılabilir.

Suç, evrensel bir olgudur. Toplumların tarihsel gelişimi süreci incelendiğinde, her tür sosyal yapıda suçun her zaman var olduğu görülür. Evrenselliğinin yanında suçun bir başka niteliği de göreliliğidir. Suç oluşturan fiiller toplumdan topluma ve aynı toplum içinde farklılık gösterebilir.

Suçlar, faillerinin amaçlarına, suç işleme nedenlerine ve toplum tarafından suça karşı gösterilen tepkinin şiddetine göre sınıflandırılabilir. Faillerinin amaçlarına göre suçlar; ekonomik suçlar (serserilik, hırsızlık, zimmete para geçirme, çek, senet sahtekârlığı, rüşvet suçları), cinsel suçlar (fuhuş, zina ve ırza tecavüz), şiddet suçları (adam öldürme) ve siyasi suçlar (devlet adamlarının suçları, yönetime, idareye ve devlet memurlarına karşı gelme suçları) olarak belirlenmektedir¹³³.

Temelde suç, sosyal hayatın ortaya çıkardığı normalden sapan davranışlar olarak tanımlanmaktadır. Bu normal yada anormal davranışların neler olduğu ise, toplumların sosyal yapılarına, kültürel özelliklerine ve inanç sistemlerine göre değişebilmektedir. Bu nedenle, her toplumda sosyal bütünlüğün korunması ve üyeler arası çatışmaların önlenmesi için bütün toplum tarafından kabul gören farklı kurallar geliştirilmiş ve bu kurallar çerçevesinde davranış kalıpları oluşturulmuştur. Fakat sosyal değişme, toplumsal ilişkileri değişime uğrattıkça yeni suç teşkil eden veya edecek davranışlar ortaya çıkmış, önceden suç sayılan davranışlar meşruluk kazanmıştır. Buna paralel olarak yeni yasaklar ortaya konmuş ve insanın hareket alanı sınırlandırılmıştır.

¹³² Beccaria;“**Suçlar Ve Cezalar Yahut Beşeriyetin Mecellesi**”, Çeviren: Muhittin Göklü, İnkılap Ve Aka Yayınları, İstanbul 1969,s.232

¹³³ İçli,Tülin , “**Türkiye’de Suçlular**”, Bizim Büro Basımevi, Ankara 1992,s.7-8

C.SUÇ OLGUSU VE BELİRGİN ÖZELLİKLERİ

Suç, sosyal problemlerden birisidir. Sosyal sistem içinde var olan değerlere aykırı davranışlarda bulunmak, sosyal problemlerin ortaya çıkmasına neden olur. Gerçekte suç olgusunu izah edebilmek için toplum içindeki mevcut sosyal problemleri bilmek gerekir. Suç ile diğer sosyal problemler arasında yakın bir ilişki vardır. Özellikle bazı sosyal problemler sonucu suç işleme oranları artmaktadır.

En genel anlamda suç, toplumda yürürlükte olan normlardan bir sapma olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir deyişle suç diğer sapma davranışları gibi toplumun değer ve normlarından sapan bir eylemdir. Yasal açıdan bakıldığında zaman suç mevcut hukuk kurallarının ihlal edilmesi olarak tanımlanabilir¹³⁴. Fakat suç, kanun koyucuları tarafından ceza yaptırımını ile belirlenmiş olduğundan dolayı diğer sapma davranışlarından ayrılır. Bu çerçevede kanun koyucular toplumda normal olarak kabul edilen davranış standartlarını ihlal edenlere karşı kanunlar çıkarırlar.

Suç ve suçluluk olgusu üzerine çok sayıda yaklaşım, teori geliştirilmiş; suçun tanımı, suçu meydana getiren sebepler, suç işlemenin altında yatan bireysel ve toplumsal etkileri üzerine sosyolojik boyutu veya sosyo-psikolojik yönü geniş bir şekilde tartışılmıştır. Bu çalışmada daha çok sosyal, sosyo-ekonomik ve mekân yerleşimi açısından sanayileşmenin etkisiyle düzensiz ve çarpık kentleşmenin göç etkisiyle büyük kentlerin çevresinde yer alan gecekondu bölgelerinde meydana gelen suç olaylarını tahlil ederek farklı bir bakış açısı kazandırmaktır.

Suç konusundaki araştırmalardan bir kısmı suçun sebepleri, işleniş biçimleri, suçlunun çeşitli demografik ve sosyolojik özellikleri üzerinde yoğunlaşırken, bir kısmı cezaların etkinliği ve işlerliği ile ilgilenmektedir. Yapılan bu çalışma itibarıyla kentleşme-gecekondu ve suç işleme arasında ilişki kurulduğundan suçun sosyolojik sebeplerini; insanların içinde olduğu toplum, mekân ve sosyal yapı arasında olduğu anlamaya çalışmak oldukça tutarlı ve isabetli bir yaklaşım olacaktır. Suç istenilmeyen bir sosyal olaydır. Çünkü suçların meydana gelmesinde sosyal

¹³⁴İçli , “Adam Öldürme Olayında Sosyo-Ekonomik Ve Kültürel Faktörlerin Önemi”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt. 4, Sayı:2, Ankara 1987,s.21

çevreden kaynaklanan faktörler çok önemlidir¹³⁵.

Ceza Hukuku'nun verdiği tanıma göre suç, kanunların cezalandırdığı harekettir¹³⁶. Sosyal problemler kapsamında yer alan tüm sapmış ve suç sayılan davranışlarda, sosyal değer ve normların bozulması söz konusudur. Kişi ve kişilerin suç teşkil eden hareketi bütün diğer sosyal tavır ve hareketleri belirleyen süreçlere bağlıdır. Bu süreçler ise sosyal dezorganizasyon, kültür ihtilafları, rekabet, sosyal tabakalaşma, siyasi, dini ve ekonomik ideolojiler, nüfus yoğunluğu, servetin dağılması, işsizlik ve diğerleridir¹³⁷. Bu süreçler sanayileşmiş ve kentleşmiş, yada bu süreç içerisinde olan toplumların temel özellikleri olup, aynı zamanda, suç işleme oranlarını arttırıcı etkilere sahip faktörlerdir.

Suç niteliği taşıyan davranışların, topluluğun hayatını tehlikeye atan davranışlar olduğu görülür. Topluluk hayatının zaman yer ve şartlar itibariyle her türlü değişimler sebebiyle beraber sosyal yapıların çözülmesi karmaşık ilişkilerle örülü yeni sosyal yapıların ortaya çıkması, suç teşkil edebilecek davranışların ve cezaların farklılaşmasına neden olmuş ve neden olmaktadır. Yeni üretim biçimleri, mülkiyet, inanç sistemleri ve değerlerdeki değişimler suç ve ceza konusunda da bir takım değişmelerin yaşanmasını gerekli kılmıştır. Bu durum hangi davranışın suç kapsamına girdiği, hangilerinin girmediği: suç olarak nitelendirilen davranışların ne tür bir yaptırımla karşılaşacağı konusunda farklı değerlendirmelerin doğmasına neden olmuştur. Bu değişimler kullanılan ölçütlere ve bakış açılarına göre, aynı zamanda farklı toplumların değer sistemi açısından ele alınarak değerlendirilmektedir.

Suç olgusunun belirgin özellikleri ise:

a-Bir olgu olarak bir özellik taşır.

b-Zaman ve mekana bağlı olarak bir biçim değişikliği gösterir.

c-Suç, göreceli bir özellik taşır.

d-Zaman zaman ferden kimliğinde kendisini göstermesine karşılık toplumsal bir olgudur.

¹³⁵Nirun ,Nihat,“**Suç Hadisesinin Sosyal Sebepleri Üzerine Bir Araştırma**”, A.Ü. D.T.C.F. Araştırma Dergisi, Ankara 1982,s.133

¹³⁶Yavuzer, Haluk, “**Çocuk Ve Suç**”, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul 1988,s.27

¹³⁷Dönmezer,, a.g.e.,s.101

e-İnsan-doğa ve insan-insan ilişkileri sonucu ortaya çıkar.

f-Her sosyal hayatta değişik biçim alır.

g-İşlevsel işlemsel yapısı gereği birden çok kişiyi etkileyen davranış sürecidir¹³⁸.

Suç ve suçluluk olgusu, sosyal yapıdan bağımsız olarak düşünülemez. Her ne kadar bazen suç işleyen fertlerin doğuştan itibaren taşıdıkları zihni bozukluklar zamanla suç kapsamına girebilecek davranışların icra edilmesine neden oluyorsa da, bu kişilerin rahatsızlığı dolayısıyla bir cezai müeyyide uygulanmamaktadır.

Bunun dışında, gerek sosyo-ekonomik ve gerekse siyasi kültürel şartlar, ferdin suç işlemesini gerekli kılabilir. Ferdin doğup büyüdüğü ailede ilişkilerin tatminkâr olmadığı anne-baba arasındaki çatışma, ya da ilişkilerindeki çelişkiler ve ailenin gerekli fonksiyonları yerine getirememesi, ferdin suç işlemede etkili olabilmektedir.

Toplumda ortaya çıkan sosyal ilişkilerdeki çözümler ve sosyal bunalımlar, yine ferdi suça itebilmektedir. Sosyal ilişkilerdeki düzensizlikler, değerler sistemindeki değişimler, yeni davranış kalıplarının ortaya çıkması sonucunda ferdin kendisini bu yeniliklere adapte olamadığı anda suç teşkil eden davranışlara başvurduğu belirtilmelidir. Özellikle, günümüzün endüstri toplumlarında yüz yüze ilişkilerin kaybolduğu, yerine ikincil ilişkilerin var olması insanlar arasındaki dayanışma ve ortaklaşa duyguları paylaşma gibi insan psikolojisini önemli ölçüde etkileyen faktörleri ortadan kaldırdığı için, insanı yalnızlığa itmekte; bu yalnızlık içerisinde uzun süre çıkış yolu arayan fert zaman zaman sapma davranışlarında bulunmaktadır.

Toplumun kalkınma düzeyi ve siyasi iktidarı da suç olgusuna etki etmektedir. Geçimini temin edemeyen fert, bir takım ihtiyaçlarını karşılayabilmek için gayri meşru yollara başvurmaktadır. İş alanlarının azlığı ve gelişen teknolojik imkanlar bireyi üretim dışı bırakmakta, üretim faaliyetlerine katılmayan insanlar bir geçim kavgasına girmekte; bunu meşru yoldan elde edemediği takdirde suç işleyebilmektedir. Bunun yanında toplumdaki örgütlenmelerin beklentilere cevap

¹³⁸Dönmezer, a.e.,s.35

verememesi, kurumlar arası ilişkilerin bozukluğu, siyasi otoritenin yetersizliği de ferdin suç işlemesi için bir sebep olmaktadır.

Diğer yandan, kültürel unsurların değişime uğraması ve toplumda hakim bulunan değerler sisteminin etkisini kaybetmesi yine ferdin boşlukta kalması ve sapma davranışlarda bulunmasına neden olmaktadır.

Toplumda, sosyal ilişkileri düzenleyen mekanizmaların sekteye uğraması, ferdin bu mekanizmalara karşı güvensizliği sonucunu doğurmakla fert kendi düşüncesi doğrultusunda ferdi davranışlar geliştirmektedir. Bu davranışlar sonucu fertlerin suç işlemek için zemin hazırlanmasına toplumdaki diğer insanları etkileyerek sosyal sistemi zedeleyecek hale getirmektedir.

Hızlı sosyal değişimler değişimin hızına bağlı olarak sosyal yapıların çözülmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla çözülen sosyal yapıların tamiri çok zor olmaktadır. Çünkü kitle iletişim ve ulaştırma ve teknolojik alandaki gelişmeler yoluyla bilgi çağında fertlerin etkileme ve etki altında bırakmak çok kolay hale gelmiştir. Özellikle ferdi hayata yönelik bireysel özgürlüklerin aktif bireylerin yalnızlaşmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla bireylerin sosyal kontrol mekanizmalarının etkisinden uzaklaştırmaktadır. Sapma davranışlarının ortaya çıkmasına sebebiyet vererek suç işlenmesine yöneltmektedir.

Kentleşme sürecinde önemli bir yere sahip olan göç olgusu, kentsel yapıdaki bozulmalara ivme kazandırmakta, anormal davranışların çoğalmasına kaynak sağlamaktadır. Kırsal yapıda gözlenen çözümler kır nüfusunun, köy ilişkiler sistemiyle birlikte kente dalgalar halinde akın etmesine neden olmaktadır. Davranış kalıpları ve ilişkiler sistemi oldukça farklı olan bu iki yapı bir araya geldiğinde belli bir süre boşluk yaşanmaktadır. Bu durumda köyden gelip kent hayatına ayak uyduramayan insanlar, anormal davranışlara başvurmaktadırlar. Ayrıca, kırsal yapıdan kopup kente gelen insanların hayal kırıklığına uğraması, saldırgan bir tutum içerisine girmesine neden olmaktadır.

Sonuç olarak suç olgusu, hangi yönden ele alınırsa alınsın; sosyal ilişkiler bütününden bağımsız olarak değerlendirilemez. Daha açık bir ifadeyle, suç olgusu, sapma davranışlarının karşısında normal davranışların ölçü olarak ortaya konduğu

toplum gerçeğinin bağımsız olarak ele alınıp tek başına bir varlık alanı olarak nitelendirilemez. Suç, sosyal hayatın ortaya çıkardığı normalden sapan davranışlar olarak tanımlanmaktadır. Bu normal yada anormal davranışların neler olduğu ise, toplumların sosyal yapılarına, kültürel özelliklerine ve inanç sistemlerine göre değişebilmektedir.

Suç ve suçluluk olgusu, sosyal yapıdan bağımsız olarak düşünülemez. Gerek sosyo-ekonomik ve gerekse siyasi-kültürel şartlar, ferdin suç işlemesini gerekli kılabilir. Ferdin doğup büyüdüğü ailede ilişkilerin tatminkâr olmadığı; anne-baba arasındaki çatışma, ya da ilişkilerdeki çelişkiler ve ailenin gerekli fonksiyonları yerine getirememesi, ferdin suç işlemede etkili olabilmektedir.

Toplumda ortaya çıkan sosyal ilişkilerdeki çözümler ve sosyal bunalımlar, yine ferdi suça itebilmektedir. Sosyal ilişkilerdeki düzensizlikler değerler sistemindeki değişimler, yeni davranış kalıplarının ortaya çıkması sonucunda ferdin kendisini bu yeniliklere adapte edemediği anda suç teşkil eden davranışlara doğru yönelmektedir.

Toplumun kalkınma düzeyi ve siyasi istikrarı da suç olgusuna etki etmektedir. Geçimini temin edemeyen fert, birtakım ihtiyaçlarını karşılayabilmek için gayri meşru yollara başvurmaktadır. İş alanlarının azlığı ve gelişen teknolojik imkanlar bireyi üretim dışı bırakmakta, üretim faaliyetlerine katılamayan insanlar geçim kavgasına girişmekte; bunu meşru yoldan edemediği takdirde suç işleyebilmektedir. Bunun yanında toplumdaki örgütlenmelerin beklentilere cevap verememesi, kurumlar arası ilişkilerin bozukluğu, siyasi otoritenin yetersizliği de ferdin suç işlemesi için bir sebep oluşturabilir.

Toplumda sosyal ilişkileri düzenleyen mekanizmaların sekteye uğraması, ferdin bu mekanizmalara karşı güvensizliği sonucunu doğurmakta bu durumda fert kendi düşüncesi doğrultusunda ferdi davranışlar geliştirmektedir.

Kültürel öğelerin değişime uğraması ve toplumda hakim bulunan değerler sisteminin etkisini kaybetmesi yine ferdin boşlukta kalmasına ve sapma davranışlarda bulunmasına neden olmaktadır.

D.SUÇ VE TOPLUMSAL YAPI

Suç, sosyal hayatın ortaya çıkardığı normalden sapan davranışlar olarak tanımlanmaktadır. Bu normal ya da anormal davranışların neler olduğu ise, toplumların sosyal yapılarına, kültürel özelliklerine ve inanç sistemlerine göre değişebilmektedir.

Suç ve suçluluk olgusu, sosyal yapıdan bağımsız olarak düşünülemez. Gerek sosyo-ekonomik ve gerekse siyasi-kültürel şartlar, ferdin suç işlemesini gerekli kılabilir. Ferdin doğup büyüdüğü ailede ilişkilerin tatminkar olmadığı; anne-baba arasındaki çatışma, yada ilişkilerdeki çelişkiler ve ailenin gerekli fonksiyonları yerine getirememesi, ferdin suç işlemede etkili olabilmektedir.

Toplumda ortaya çıkan sosyal ilişkilerdeki çözümler ve sosyal bunalımlar, yine ferdi suça itebilmektedir. Sosyal ilişkilerdeki düzensizlikler değerler sistemindeki değişimler, yeni davranış kalıplarının ortaya çıkması sonucunda ferdin kendisini bu yeniliklere adapte edemediği anda suç teşkil eden davranışlara doğru yönelmektedir.

Toplumun kalkınma düzeyi ve siyasi istikrarı da suç olgusuna etki etmektedir. Geçimini temin edemeyen fert, birtakım ihtiyaçlarını karşılayabilmek için gayri meşru yollara başvurmaktadır. İş alanlarının azlığı ve gelişen teknolojik imkanlar bireyi üretim dışı bırakmakta, üretim faaliyetlerine katılamayan insanlar geçim kavgasına girişmekte; bunu meşru yoldan edemediği takdirde suç işleyebilmektedir. Bunun yanında toplumdaki örgütlenmelerin beklentilere cevap verememesi, kurumlar arası ilişkilerin bozukluğu, siyasi otoritenin yetersizliği de ferdin suç işlemedi için bir sebep oluşturabilir.

Toplumda sosyal ilişkileri düzenleyen mekanizmaların sekteye uğraması, ferdin bu mekanizmalara karşı güvensizliği sonucunu doğurmakta bu durumda fert kendi düşüncesi doğrultusunda ferdi davranışlar geliştirmektedir.

Kültürel öğelerin değişime uğraması ve toplumda hakim bulunan değerler sisteminin etkisini kaybetmesi yine ferdin boşlukta kalmasına ve sapma davranışlarda bulunmasına neden olmaktadır.

E.KENTLİLEŞME VE SUÇ İLİŞKİSİ

Şehirleşme ve suçluluk ilişkilerinin nasıl bir teorik modele göre açıklanacağı ve özellikle suçların şehir ve köylerde, tarım ve sanayi bölgelerinde belirli bazı kısımlarında nasıl dağıldığı, bu husustaki sebepler veya faktörler konularında son yüzyıl içinde batı ülkelerinde ve Amerika’da çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bunların hemen hepsi birbirini doğrulayan benzer sonuçlar vermiş, aynı ülke içinde değişik kültür bölgeleri, büyük şehirler, küçük şehirler ve köyler, kırsal bölgeler arasında suçların işlenmesi, yoğunluğu, şekil ve neden itibariyle esaslı birtakım farklar bulunduğu tespit edilmiştir¹³⁹.

Şehirleşme ile suç ilişkisinin aralarındaki ilişki belirlenip ortaya konmasından önce ifade edilmesi gereken önemli bir nokta vardır. Günümüzde sanayileşmiş ve gelişmiş ülkelerde köy ve şehirlerarasında kitle iletişim ve ulaşım araçları sayesinde aralarındaki sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan farklar ortadan kalkmıştır. Bu farkların ortadan kalkması suçlara da yansımaktadır. Dolayısıyla suçlar arasındaki ayrımlarda kalkmaya başlamıştır. Nitekim Batıda gerçekleştirilmiş olan taşıma kolaylıkları, kitle iletişim araçlarındaki büyük gelişme metropoliten kentlerle tarım bölgeleri arasında var olan yaşayış farklarını azaltmış, bu durum meydana gelen suç olaylarındaki ayrılığın da artan oranda etki etmektedir.

Kentleşme ile suç arasındaki ilişkinin nedenlerini sosyolojik, ekonomik, sosyo-psikolojik açılardan değerlendirilmesi uygun olacaktır. En önemli nedenler arasında genel olarak yukarıda sayılan nedenler gözden kaçırılmamalıdır. Kentleşme, toplumsal değişmelerin ve sanayileşmenin hızlı bir biçimde olduğu yerlerdir. Bu nedenle suçluluğun nedenlerini bulmak için bu faktörlere bakmak gerekmektedir. Bunlardan ilki suçlunun içinde bulunduğu sosyal çevre, ikincisi bu ortam içerisinde suçlunun psikolojik durumu ve buna bağlı olarak kişilik yapısına bakılmalıdır¹⁴⁰.

¹³⁹Dönmezer, “Şehirleşme İle Ceza Adalet Sistemi İlişkisi”, Hızlı Şehirleşmenin Yarattığı Ekonomik Ve Sosyal Sorunlar Sempozyumu, İstanbul 1996,s.53–60

¹⁴⁰Erem, Faruk, “**Adalet Psikolojisi**”, Ankara 1990,s.115

II. KENTLİLEŞME VE SUÇ OLGUSUNA İLİŞKİN SORUNLAR

A.KENT ALANLARI

Kentler geliştikçe, nüfusları arttıkça bazı önemli sorunlar kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Buna karşılık ‘Kentler artan nüfusun ihtiyaçlarını nasıl karşılayacak?’ sorusu ise cevabını büyük bir endişeyle beklemektedir. İş bulmak ya da daha rahat yaşamak arzusuyla kent merkezlerine göç eden insanlar burada meydana getirdikleri yoğunlaşmanın farkına varamamaktadır. Çünkü çoğunun kentin kendi gelişlerinden öncesi hakkında bir bilgisi yoktur. Ayrıca kentin var olan nüfusunun büyük kısmı plansız yerleşim sorununun bir parçasıdır. Bu yüzden iki yanlış sentezinden bir doğru çıkarmaya çalışan kentler büyük bir keşmekeş yaşamaktadırlar. ‘Kentlere göçün engellenmesi gerekir.’ gibi bir anlayışla doğru sonuçlar elde etmek mümkün görülmezken, ‘Kente girişlerde vize uygulansın!’ gibi öneriler de özgürlükler engellenecek korkusuyla ciddi tepkilere yol açmaktadır. Yine kentteki plansız yerleşimlerin yıkılarak yerine planlı ve çok katlı yapılar yapılması da radikal ve bir o kadar da masraflı bir iştir. Bazı Büyükşehir belediyeleri bu konuda ciddi tedbirler almış olsalar da artan nüfusun ihtiyaçları karşılanamamaktadır. Çünkü gelen insanlar yaşamak istedikleri yeri seçerken yerel yönetimlere danışma gereği duymadıkları gibi, genellikle de resmi olmayan ve ucuz yollardan elde ettikleri bir yere yerleşmektedir. Dolayısıyla yapılan planlamalar bazen amacının dışında sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Kent planlarını uzun dönemleri kapsayacak şekilde hazırlamayan yerel yönetimler bu sorunları çok sarsıcı bir şekilde hissetmektedirler.

Artık Büyükşehirlerde birden fazla merkez oluşmakta ve kentler etrafa doğru yeni merkezler oluşturma oluşturmaya başlamıştır. Bu yeni oluşan yerleşim yerleri kent merkezlerine doğal olarak uzak olduğu için ulaşımı sorun haline getirmektedir.

Kente yeni gelen insanlar ise daha çok kent merkezine yakın olmayı tercih ettikleri için sorunsuz; hatta cazip, ama uzak yapılar yerine sorunlu (kaçak, çirkin, plansız ve kullanışsız) yakın yapılarda yaşamayı tercih etmektedirler. Bu da kent merkezini görüntü kirliliğine yol açan bir yapılaşmaya boğmaktadır. Ülkemizde

yeni yeni yapılan yüksek katlı (10-20 kat) binalar gelişmiş ülkelerde yıkılmaya ve yerini bina kentlere (50-100 kat) bırakmaya başladı. Öyle ki bu binaların içinden haftalarca çıkmadan 4-5 bin insanın her türlü ihtiyacını karşılamaları mümkün olmaktadır. Daha çok şehir merkezine yapılan bu binaları hafta içi (iş günleri) kullanan insanlar hafta sonu (tatil günleri) kentin sınırında, doğa ile iç içe, bahçeli, havuzlu, çimenlerle kaplı, bahçe duvarları küçük, süslü bitkilerden oluşan genelde iki katlı, üç katlı evlere sığınmaktadırlar. Ulaşım sorununun olmadığı yerlerde her gün gelip gitmektedirler.

Gelişmiş ülkelerin terk ettiği yöntemleri yaşayıp tecrübe etmenin boşuna olacağı ortadadır. Kent yöneticilerinin, kentin gelişim yönleri etrafına yüzlerce bu tür bahçeli ev siteleri kurmaları veya kurulmasını sağlamaları kentin yaşanabilir doğal alanını daha da arttıracaktır. Aksi takdirde kentler gelişirken yine yüksek katlı binaların esiri olunacaktır. Yerel yönetimlerin bu çalışmaları kentsel altyapı ihtiyacını karşılayamayınca alternatif projeler kooperatiflerden ya da özel firmalardan gelmektedir. Bu projelerin genel özellikleri ise belediyelerin yaptıklarından farklı olarak çok özel bir unsur barındırmalarıdır. Özel nitelik gerekmektedir; zira yüksek fiyatlı bu evleri almak o kadar da cazip değildir. Ancak insanlar talep ettikçe yeni projeler devreye girmektedir. Böylece görülmektedir ki bu özel nitelik insanlara gerçekten cazip gelmektedir. İşte o nitelik doğa ile iç içe olma ya da doğaya ait unsurların projenin her bir metrekaresine yedirilmesidir.

Binaların arasında çimenler ve birkaç ağaççıktan oluşan akvaryumlar değil de, küçük bir ormanın içinde binalar yapma, arazinin içinden nehirler akıtma, yapay göletler oluşturma, havuzlar, doğal parklar, plajlar vs. yapma şeklinde olan bu nitelik pek çok projeyi orta sınıfın üstünde gelir sahibi insanların seçmesini mecbur etmektedir.

Merkeze uzak bu siteleri cazip kılan bu nitelik yabana atılır gibi değil. Zira uygulanan konut kredileri ile orta sınıfın üst dilimindeki gelir sahipleri de bu evlerden alır hale geldi. Şehri kuşatan kokuşmuşluk, yoğunluk, stres, çarpıklık, kirlilik ve gürültü insanların bu siteleri seçmelerine yol açmaktadır.

B.KENTE UYUM SORUNU

"Türkiye'nin bir yanı İsviçre, diğer yanı Hindistan" gibi benzetmeleri devletin en yüksek kademelerindeki devlet adamları tarafından bile öyle sık dile getirilmektedir ki, bölgesel dengesizlik gerçeği artık kanıksanması gereken bir yazgı olarak algılanmaya başlanmıştır. Ancak, bu duyarsızlık gün geçtikçe tehlikeli boyutlara ulaşan bölgesel eşitsizlik olgusunu ortadan kaldırmamakta. Ulusal ve uluslararası istatistik enstitülerince ortaya konan rakamlar durumun vahametinin ve ihmal edilmişliğinin boyutunu gözler Önüne sermektedir:

- 2000 tarihli UNICEF raporuna göre, Türkiye genelinde halkın %14.2'si yoksulluk sınırının altında yaşamakta. Bu oran. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da %44.7'ye ulaşmaktadır (UNICEF, 2000).
- Marmara, toplam hane sayısının %26.6'sını barındırmasına karşın üretilen toplam ulusal gelirden aldığı pay%38.6'dır.
- Kocaeli'nde kişi başına düşen gelir 7350 dolarken, Muş, Ağrı ve Bitlis gibi yoksul kentlerde bu miktar 600-700 dolar civarındadır.
- 1995 verilerine göre Türkiye'deki 910 ilçe arasındaki en zengin 100 ilçenin ulusal gelirdeki payı %65'tir. En yoksul 100 ilçenin aldığı pay ise yalnızca %4'tür. Bu İlçelerden 40'ı Orta Anadolu, 35'i Doğu ve Güneydoğu Anadolu ve 20'si Karadeniz Bölgesine ait ilçeleridir.
- İllerin %24'ünün ulusal gelir içindeki payı artarken geri kalan %76'sının payı gelişenler lehine azalmaktadır. ilk gruptakilerden üç il dışında tamamı ülkenin batı bölgelerine aittir,
- Ulusal gelirin %49,1'i yalnızca altı ilde toplanmakta. Bunlar, İstanbul, İzmir, Ankara, Kocaeli, Bursa ve Adana'dır.¹⁴¹

İlk bakışta birçoğumuz bu istatistiklerin doğal olduğunu; çünkü ülke genelinde üretken yatırımların batıda yoğunlaştığını, dolayısıyla gelir dağılımının batı bölgeleri lehinde bir dağılım göstereceğini düşünebilir. İşte, asıl sorun da

¹⁴¹Çalışkan, Olgı, "Türk Planlama Sorunsalına Genel Bakış ve Yapısal Çözüm Önerileri1", <http://www.aydinlanma1923.org>

buradan kaynaklanmakta. Bölgesel eşitsizlik, ekonomik faaliyetlerin ve buna bağlı olarak nüfusun az sayıdaki kentsel alana yığılması sonucu oluşur. Tarihsel süreç sonucunda görece avantaja sahip bölgeler gelişime uğrarken bu üstünlüklere sahip olmayan bölgeler atıl kalarak devre dışı bırakılırlar. Ancak, bu süreç asla kendiliğinden gelişen, doğal bir süreç olarak kabul edilmemelidir. Türkiye deneyimi göstermişti ki bu konuda gelinen sonuç, üst ölçekli ekonomik ve politik tercihlerin eseridir. Bu tercihler, bölgesel dengesizliğin panzehiri olan bölge planlamayı reddederek yaşanan gerçekliğin sorumlusu olagelmışlerdir. Türkiye, İstanbul, Ankara, Adana otoyolunun batısında ve güneyinde kalan kesimi ile bu otoyolun doğusu ve kuzeyinde kalan kesimi arasında büyük farklılıklar gösteren bir ülkedir. Yani dikdörtgenimizi bir ucundan öbürüne doğru iki üçgene ayırdığımız zaman, sol tarafta kalan müreffeh Türkiye, sağ tarafta kalan yoksul Türkiye'dir. Birincisi göç alan Türkiye, ikincisi göç veren Türkiye'dir.¹⁴²

Bir başka sorun ise büyük kentlerdeki gecekondu alanlarının en olumsuz yanıyla yaşadıkları 'kentsel gerilim' gerçeğidir. Özellikle Bursa'daki büyük gelir uçurumu mekânsal eşitsizliğin de temelini oluşturmaktadır. Veriler Bursa'da nüfusun en zengin % 10'unun kentte üretilen gelirin %52'sine, geri kalanların %48'le yetindiğini; en yoksul %20'nin ise bu gelir pastasının ancak %6'sına sahip olduğu yönünde. Kentte tüketilen gelirin %37, l'i ise rant gelirleri oluşturmaktadır. Yapılan araştırmalar, Bursa'daki iktisaden aktif nüfusun büyük bölümünün esnek istihdam bloğunda yoğunlaştığını göstermektedir ki bu oran yakın gelecekte her türlü sosyal sigortadan yoksun bir kentli kitlenin habercisidir. Tüm bu göstergeler Bursa'nın sosyal olarak patlamaya hazır bir kent olduğunu vurgulamaktadır. Mevcut ekonomik eşitsizlik ise kentsel mekana da yansımakta ve bir tarafta sterilize zengin gettolarıyla, diğer tarafta kurtarılmış bölgeleriyle "mekansal cemaatleşme" sürecini beraberinde getirmektedir. Gecekonduardaki durumu sınıfsal çözümlerle de açıklayabilmek mümkün değildir. Kente eklenme sürecinde kentsel kurumların yetersizliği, göçen grupları enformel ilişki ağları ve mekanizmaları kullanma zorunluluğunda bırakmakta; bu durum kentsel gerilimi artırmaktadır.¹⁴³

¹⁴²Yazan Ü.Meriç, "Sosyoloji Konuşmaları", Timaş Yayınları, İstanbul 1999,s.340

¹⁴³Çalışkan,a.y.

Nüfusun kaynağından hareket ederek büyük bir kent merkezine yerleşmesi şeklinde gerçekleşen kentleşme, her şeyden önce bir yer değişikliği anlamı taşımaktadır. Ancak nüfusun kaynaklandığı yerleşim yerlerinin, göç edilen merkezden çok farklı özelliklere sahip olmasından dolayı, kentleşme aynı zamanda bir çevre değişikliği niteliği de taşır. Kentleşme, genel çizgileriyle geleneksel topluluklarda: çağdaş kent topluluğuna geçiş sürecinin bir ifadesidir. Yan kentleşmenin en belirgin özelliği bir toplumsal değişme olayı olmasıdır. Nüfus, gelenekçi bir yapının egemen olduğu kesimlerden çağdaş örgütlenmenin belirlediği bir kent merkezine yerleşmektedir. Böylelikle yeni kentliler, yeni çevreleri ile uyumlu ilişkiler geliştirmek zorunda kalmaktadırlar. Söz konusu çevreler arasındaki derin farklılaşma, kentleşme sürecinin kısa sürede ve kolaylıkla tamamlanmasına engel olmaktadır¹⁴⁴.

Türk toplumu hızlı kentleşmenin getirdiği bir kültür şoku yaşamaktadır. Kırsal alanlardan büyük kentlere göçen milyonlarca kişi için, kırsal kültür işlevini kaybetmektedir. Ancak bu kişiler kentsel kültürü de yeterince benimseyememektedirler. Ortaya çıkan bu "kültür boşluğu", hızla oluşan bir "kuralsızlık" doğurmakta, toplumsal, ekonomik ve siyasal yaşamımızda ortaya çıkan kargaşanın temeli olabilmektedir.¹⁴⁵

Bu süreç aynı zamanda şehirli nüfusun homojenliğini ortadan kaldırarak heterojen bir yapıya kavuşturmuştur. Aslında şehirde saf bir nüfus bütünlüğü ve homojenliği zaten olamaz, ama sözünü ettiğimiz göçlerle tam bir kozmopolit nüfus bileşimi ortaya çıkmıştır. Bir bakıma büyük şehirler Türkiye'nin küçültülmüş bir maketi görünümünü kazanmışlardır. Şehirlerdeki mekansal yerleşimlerin hemşehrilik faktörü üzerinde oturtulması belli mahalle ve bölgelerin belli yerlerden gelen insanlar tarafından iskân edilmesi sonucunu ortaya çıkarmıştır. İstanbul'da, Ankara'da ve Bursa'da taşradan gelenlerin oluşturdukları mahalleler öne geçmiştir, Rizelilerin, Sivashlıların, Tuncelilerin, Mardinlilerin ve Giresunluların yerleştikleri mahalleler bellidir. Bu gelişme aynı zamanda şehrin insanı yalnızlaştıran, sorunlarla yüz yüze bırakan niteliğinin yarattığı sorunları en aza indirmek için

¹⁴⁴Pektaş E.Kadri, "Büyük Kent Belediyelerinin Eğitim ve Kültür Hizmetlerine Siyasal Parti İdeolojilerinin Yansıması", <http://ekitapyayin.com/?kitap=027>

¹⁴⁵Pektaş, a.y.

geleneksel dayanışma motifiyle aşılması amacına dönük bir çaba olmuştur. Dünün köylüleri şehir mekânlarında da dayanışma, işbirliği ve birbirini koruyup kollama geleneğini sürdürmeye özen göstermektedirler¹⁴⁶.

Kültür değişmelerini ve bu değişimlerin yarattığı kültür ihtilaflarını suçun doğrudan veya dolaylı etkeni sayan görüşler geniştir. Köyden kente gelenler gecekondulaşmanın olumsuz şartlarını kendi köyü ile karşılaştırmakta ve yine de yaşantısını daha iyi, memnuniyet verici bulmaktadır. Bu nedenle köyden gelen nüfus geri dönmeyi düşünmemektedir. Ancak kuşaklar değiştikçe gecekondulaşmanın insanı kıyaslamayı köyle değil yaşadığı şehrin gelişmiş bölgeleriyle yapmaktadır. Kültür çelişkisi köyden gelen insan kavrandığında, kültür ihtilafları ortaya çıkmakta, kültür değişiminin yaratacağı "ceza adaleti" sorunları daha açık ve kesin olarak belirlemektedir. Gecekondulaşma köyden de kentten de farklı kültüre sahiptir. Buna geçiş kültürü de denilebilir. Kişiler köydeki eski tek sesli müzikten zevk alamamakta, kentteki yeni müzik türlerine uyum gösterememektedir. Burada arabesk geçiş toplumu müziği olarak karşımıza çıkmaktadır. Gecekondulaşma yaşayanlarla kentte yaşayanlar arasında çağın gerektirdiği yaşam düzeyi arasındaki uçurum giderek derinleşmekte, kültürel farklılaşma ve şehre uyum güçlüğü meydana gelmektedir. Gecekondulaşma oturanlar zamanla ekonomik olarak düze çıkmaktadır, ama bu atılım kültürel ve sosyal alanlara taşınamamıştır.

C. KENTLE BÜTÜNLEŞME SORUNU

Kentle bütünleşme kısaca, kırdan göçen nüfusun belli başlı özellikleri açısından, kentin yerleşik egemen kültür unsurlarını almasıdır.

Kırsal bölgelerden büyük kentlere göçen insanlar geldikleri gerek yaşam tarzları olsun gerekse ekonomik açıdan olsun uyum sorunları yaşamaktadırlar. Bu konuda en önemli nokta ise bütünleşmedir.

Bütünleşme, sözcük olarak belirli bir nüfus grubunun daha büyük nüfus grubuyla kaynaşması anlamına gelmektedir. Kentle bütünleşme ise, kırsal alandan göçen nüfusun, toplumsal-ekonomik açılardan zamanla kentli nüfus özelliklerini kazanarak yerleşik kentli nüfusla kaynaşması sürecidir. Kırsaldan kente göçen

¹⁴⁶Dursun , a.g.m.,sy2

insanların kentle bütünleşmesinde, kentsel öğeler daha egemen olsa bile göçen insanların kırdan getirdiği bazı özelliklerle bütünleşme sürecinde etkili olmaktadır.

Bütünleşme kavramı genelde, bir nüfus grubunun daha büyük nüfus grubuyla kaynaşması anlamına gelmektedir. Kentle bütünleşme konusunda sosyal bilimciler birbirlerinden farklı görüşlere sahiptirler. Bütünleşmenin, psikolojik-kültürel ve toplumsal-ekonomik olmak üzere en azından iki boyutta gerçekleştiği konusunda görüşler ileri sürülmektedir. Burada daha çok bütünleşmenin psikolojik-kültürel boyutu da önemli yer tutmaktadır¹⁴⁷.

Yine bu konuda bir başka bütünleşme yaklaşımı olarak bütünleşme kavramı yerine 'eklemlenme' kavramı önerilmektedir. Burada, birbirlerinden farklı iki kesimden birinin, zaman içinde diğerine benzemesi onunla aynılaşmasından çok, her iki kesimin yeni bir sentez oluşturduğu görüşü öne çıkmaktadır. Bu sentezde kent kültürü ve ekonomisi başat unsurlar olmakta, ancak göçenlerin kırdan getirdikleri ideolojik, kültürel ve ekonomik unsurlar da senteze dahil olarak, yeni bir eklemlenmiş kentsel yapı ortaya çıkmaktadır¹⁴⁸.Ancak bu sosyal yapının oluşması birden bire gerçekleşen bir olay değildir.

Kartal' a göre; kırdan kente göçen insanın kentle bütünleşmesi arttıkça köyle olan ilişkileri azalır ve nitelik değiştirir. Kente göçün ilk yıllarında kişi kentte içinde bulunduğu koşulları ve yararlandığı olanakları, geçmişte içinde bulunduğu koşullarla ve olanaklarla karşılaştırmaktadır. Bu karşılaştırmada kentteki koşulların ve olanakların köydekilerden görece olarak daha üstün olduğu sonucuna varmaktadır ve bu durumdan hoşnuturlar. Kentte kalış süresi uzadıkça, kişiler kentte kendisinin ve kendisine benzeyenlerin içinde buldukları koşulları ve yararlandıktan olanakları, eskiden köyde içinde bulunulan koşullarla karşılaştırmamaktadır. Kendi durumları ile toplumdaki üst sınıf ve tabakaların içinde buldukları durumu karşılaştırılmaktadır. Bu karşılaştırmada, kendi durumlarının görece olarak "düşük düzeyli" veya "hak ettiklerinin altında" olduğu sonucuna varılmaktadır. Var olan düzenden hoşnut

¹⁴⁷Göymen, Korel, "**Kentle Bütünleşme Sürecinin Yönetsel Boyutu Kentle Bütünleşme**", (Yayına Hazırlayan) Türköz, Ender: Tgav Yayını, Ankara 1982,s.81

¹⁴⁸Ersoy ,Melih, "**Göç Ve Kentle Bütünleşme**", T.G.A.V. Yayını, Ankara 1985,s.7.

olmama eğilimi böylece kuvvetlenmektedir. Bu eğilim, kişinin çeşitli konulardaki tercihlerinde ve özellikle siyasi tercihlerinde önemli bir rol oynamaktadır ve genellikle var olan düzeni değiştirmeyi savunan ilerici siyasi partilere oy verme eğilimindedirler. Bununla beraber köy ortamındaki sosyal baskıdan uzaklaşan bireyler kent ortamında, daha çok ekonomik kaygılar içerisinde olduklarından siyasete karşı daha ilgisiz ve daha az katılımcıdırlar. Köyden kente yeni göç etmiş kişiler, kent ortamında kendilerini güvenlik içinde hissetmezler. Bu güvenemedikleri ortamda, bir yere, bir kümeye "ait olmak" gereksinimini duyarlar. Ayrıca, bu yeni gelenler üzerinde birtakım kuruluşlara (dernek, kooperatif, parti, vb.) üye olmaları konusunda baskılar vardır. "Dışarıda bırakılmak", "bir şeylerden mahrum kalmak" endişesi onları bu baskılara boyun eğdirir. Bu nedenlerle, kente köyden yeni göç etmiş olanların birtakım kuruluşlara üye olma oranları görece olarak daha yüksektir. Bunlar genellikle, endişelerden kaynaklanan, bilinçsiz ve kişinin kendi öz seçmesine dayalı olmayan üyeliklerdir.

Kırsaldan kente göçenler kentle bütünleşme ve uyum çabalarında temelde iki ayrı toplumsal çevreden yararlanmaktadır. Bunlardan ilki, kente geldiğinde sahip olduğu akraba, hemşeri ve tanıdık çevresidir ki, bu çevre çoğu kez ailenin kente gelişine ilgilidir. Diğeri, ailenin kente geldikten sonra edindiği çevredir. Bu çevre ailenin kentle bütünleşme ve uyum çabalarında oldukça önemlidir. Çünkü toplumsal sistem aileye, kentle bütünleşme sürecinde karşılaştığı sorunların çözümünde, gereksinmelerini karşılamada, planlanmış, örgütlü hizmetler sunmamaktadır. Birey oturacağı konutun yapımında, tutacağı işe, yararlanacağı kentsel olanaklara değin, kente uyumunda belirleyici olan pek çok konuda sahip olduğu ve geliştirdiği toplumsal ilişkilerden yararlanmaktadır.

Kırsaldan kente göçenlerin konut edinme, iş bulma, yeterli gelir elde etme, sosyal güvencesinin sağlanması, çocuklarını eğitime ve diğer pek çok konuda kentsel-kurumsal hizmetlerden yararlanma gibi, geniş bir alana yayılmış sorun ve gereksinimleri vardır. Bu ve benzeri alanlarda çıkabilecek sorun ve güçlükler kente göç edenlerin kentle bütünleşmesini zorlaştıran faktörlerdir. Ancak bir çoğu karşılaştığı bu sorun ve güçlüklerin çözüm yollarını da bulmakta, yeni ortam içinde

belli düzeylerde uyum noktalarını yitirmeden varlığını sürdürmek çabasına girmektedirler. Bunlar çoğunlukla kamunun geliştiremediği ancak toplumsal yapının ürettiği ara(tampon) mekanizmalardır. Kırsaldan kente göçenlerin karşılaştığı sorun ve güçlüklerin çözümü ve gereksinmelerinin karşılanması doğrultusunda toplumsal yapının ürettiği ara mekanizmalar, kente göçenlerin bütünleşme ve uyum düzeyi üzerinde oldukça etkilidirler. Kente göçenlerin karşılaştığı konut sorunu, çağdaş kentsel konutlar yoluyla değil, bir ara çözüm olan gecekondular yoluyla, iş sorunu örgütlü, güvenli ve sürekliliği olan çağdaş kentsel işler yoluyla değil, çevre ve marjinal işler aracılığıyla çözülmektedir.

Bu süreci etkileyen etmenler ekonomik ve toplumsal alanlarda çıkmaktadır: Kente göç edenlerin iş ve çalışma durumu, gelir durumu, konut durumu, kır ve kent kökenli toplumsal ilişkileri, yapısı, büyüklüğü ve özellikleri.

Kente göçenlerin yukarıdaki değişkenler çerçevesinde incelenen bütünleşme düzeyi, uyum durumunu da etkilemektedir. Göçen ailenin, kentsel kurum ve ilişkilerle sürekli bir ilişki kuracak kadar uzlaşma içinde olması, uyumlu bir ilişki olarak tanımlanmaktadır. Göç, kırsal alanda karşılaşılan baskılarla, kentsel alana ilişkin beklentilerin bir türevi olarak bütünleşmeyi ortaya çıkarmaktadır.

Bütünleşme süreci içinde olanlar, genelde toplumsal ekonomik kaynaklı sorun ve problemlerle karşı karşıya kalmaktadır. İş ve çalışma sorunları, geçim sıkıntısı, akrabalık ve komşuluk ilişkilerinin bozulması, aile içinde oluşabilen problemlerle ortaya çıkan sorun ve güçlükler, kır ve kent kökenli toplumsal ilişkiler içinde yada kentsel kurumlar veya hizmetler aracılığıyla çözümlenemezse, uyumsuzluk durumu ortaya çıkmaktadır. Göçen aile, kırsal özelliklerin kentsel özelliklere doğru, dengeli bir geçiş süreci içine giremediğinde karşılaşılan bu sorun ve güçlüklerin aileyi uyumsuzluk noktasına sürükleyerek çatışmalara ve de yabancılaşmaya götürmesi kaçınılmazdır. Ailenin kentle bütünleşme düzeyine bağlı olarak oluşan uyumsuzluk, aile çözümleri ara değişkeniyle birlikte, belirli sosyal sorunların kalıcı ve somut hale gelmesine sebep olmaktadır.

Bütünleşme sürecinde kırsal alandan göçen nüfus yeni bir toplumsal yapı içine girmekte ve bu yapıyı biçimlendiren temel dinamiklerle değişik oranlarda

etkileşimde bulunmaktadır. Bu etkileşim ilişkisinde aktif olan, şüphesiz yerleşik ve egemen olan kentsel kurum ve ilişkilerdir. Göçenin kentsel yapı içindeki yaşantısını önceleyen kırsal kültür, içine girilen etkileşim süreci içinde zamanla değişmekte, yerleşik ve egemen kentsel kültürle kaynaşmaktadır. Böylece iki ayrı kültürün belli öğelerinin birleşerek oluşturduğu yeni bir bütünleşmiş yapı ortaya çıkmaktadır. Bu değişim sürecinde iki ucu değişik ölçülerde içeren çeşitli ara tiplere de rastlanılmaktadır. Marjinalite olgusu, özellikle bu süreç içinde yaşanmakta ve bütünleşmeye doğru ortadan kalkmaktadır.

Bilindiği gibi çalışma, insanlık için bir yaşam tarzıdır. Bu açıdan çalışmayı sadece gelir elde etmenin bir gereği olarak hiçbir zaman düşünmemek gerekir. Bir işte çalışma bireyin kendine güven ve saygı duygusunu geliştirmekte, ona bir değer yaratmanın gururunu vermekte, topluma olan bağlılık duygusunu güçlendirmektedir. Çalışma olanaklarının olmayışı beraberinde, düşük moral değerler, topluma ve ekonomik sisteme karşı artan tepki, aile birliğinin tahribi gibi olumsuz psiko-sosyal davranış şekillerini de getirmektedir.

Kente göç edenlerin kentle bütünleşme süreçleri pek çok sorun ve güçlükler içermektedir. Bütünleşme süreci içerisinde olan her birey bu olumsuzluklardan ve güçlüklerden etkilenmektedirler. Karşılaşılan sorun ve güçlüklerin niteliğine, yoğunluğuna ve sahip olunan çözüm olanaklarına bağlı olarak, kente göç edenlerin kente uyum ve uyumsuzluk durumu ortaya çıkmaktadır. Aile çözümleri bazen bu uyumsuzluk durumunun bir sonucu olabileceği gibi bazen de nedeni olabilmektedir. Uyumsuzluk ve aile çözümleri sonuçta belli başlı toplumsal sorunları gündeme getirmektedir.

Kırsal alandan kente göçen aile, kente geldiğinde ilk önce alışık olmadığı bir ortama girmektedir. Bu ailelerin, kent içinde yerleşim yeri olarak seçtikleri mekan ve o mekanın düzenlenmesi kırsal alanı andırıyorsa da seçtikleri iş-güç türleri, kentsel ortamda karşılaştıkları toplumsal ilişkilerin niteliği, eğitim ve kitle iletişim araçları gibi etmenler nedeniyle kıra özgü bir yaşam biçimini aynen sürdürme olanakları yoktur. Göçen aileler için, çözülen kırsal değerler ve ilişkilere karşın, kentle bütünleşme ve uyumlarını kolaylaştıran çağdaş kurum ve düzenlemelerin olmayışı, yetersizliği veya eksikliği ailelerin kentle bütünleşme ve uyumlarını

güçleştirmektedir.

Fakat göç neticesinde gecekondü bölgelerine yerleşen ve burada yaşayan insanların kırsaldan kente göçtükten sonra kentle bütünleşme ve uyum sürecinde yüz yüze geldikleri toplumsal ekonomik ve fiziksel alanlardaki güçlükler, kırsal alandan getirdikleri kimi değer, tutum, davranış ve alışkanlıklarıyla, ilişki biçimlerini, kentsel ortamda uyum içinde yaşayabilmek açısından işlevsel kılmaktadır. Bu durum bir yandan ailenin kente uyumunu kolaylaştırırken, diğer yandan kırsal olan ekonomik ve toplumsal bağlantıların sürdürmesini devam ettirerek kentle her bakımdan bütünleşme düzeyini düşürmektedir¹⁴⁹.

Göçle birlikte kente yerleşen ailelerin çoğunlukla fazla bir öğrenim, beceri ve hünere gerektirmeyen, uzmanlaşmamış, örgütsüz ve güvencesiz olan çevre ve marjinal işlerde istihdam edildikleri veya bu alanlarda iş bulabildikleri bilinmektedir. Ülkemizde marjinal sektör, kentleşme süreci ile ortaya çıkan ve işlevsellik kazanan tampon kurumlardan biridir. Bu tampon kurumlar kırsaldan gelenlerin kentleşme ile birlikte sosyal değişimlerin meydana getirdiği sarsıntıları hafifleten ve uyumu kolaylaştıran bir durumdur.

Gecekondü bölgelerinde yaşayan bireyler özellikle ülkemizde kentsel ekonominin istihdam kapasitesinin yetersiz olmasıyla birlikte bir yandan çevre işlere yönelirken, diğer bir yandan marjinal işler olan işportacılık, seyyar satıcılık, pazarcılık, ayakkabı boyacılığı, dolmuş kahyalığı, eskicilik, bohçacılık, hamallık, korsan kaset ve cd satıcılığı, elektronik eşya pazarlamacılığı gibi işkollarını ortaya çıkararak sektör haline getirmiştir.

Sanayileşme ve kentleşme sürecinin ortaya çıkardığı önemli sosyal problemlerden biri de yabancılaşma ve anomidir.

Günlük kullanılda yabancılaşma daha çok eski arkadaşlardan, çevreden uzaklaşma anlamına gelir. Yabancılaşma psikiyatride genellikle normallikten sapmaya yani deliliğe denir. Çağdaş sosyoloji ve psikolojide ise daha ziyade bireyin toplumda, diğer insanlara veya bizzat kendisine karşı yabancılık hissetmesi halini anlatmak için kullanılır. Kelime anlamı olarak normsuzluk veya kuralsızlık olan

¹⁴⁹Kıray , a.g.e.,s.187

anomi birey ve toplum hayatındaki bunalımlı bir durumu ifade eder. Dolayısıyla toplumda veya bireyde ölçü ve değerlerin çökmesi veya amaç ve ülkü yoksunluğu sonucunda oluşan dengesizlik durumudur¹⁵⁰.

Kentle bütünleşme sorunlarının başında anomi yabancılaşma ve anomi gelmektedir.En genel anlamda yabancılaşma insanın toplumuyla, çevresiyle, dünyayla ilişkilerinin olumsuzluğunu vurgulayan bir kavramdır. Anomi; bir toplumdaki mevcut kültürel değer ve amaçlar ile o toplumda yaşayan bireylerin söz konusu amaç, değer ve kurallara uygun olarak davranma ve yaşama istekleri arasında belirgin bir farklılaşmanın ortaya çıkması sonucu toplumsal ilişkileri düzenleyen kural ve değerlerin aşınmasının doğurduğu karmaşa ve kuralsızlık durumudur¹⁵¹.

Başka açıdan anomiyeye bakıldığında “anomi, hızlı toplumsal dönüşüm dönümlerinde değerler sistemi ve normatif yapının; toplumsal yapı ile ilişki ve uyumunun bozulması ve toplumu oluşturan bireylerin davranış, düşünce ve eylemleri üzerindeki belirleyici ve yönlendirici niteliğinin yitilmesi hali” olarak Barlas Tolan farklı bir görüş ortaya koymaktadır¹⁵².

Büyük kentlerin gecekondu bölgelerinde yaşayan insanlar, toplumdaki var olan kültürel unsurlardan ayrılarak ve kendilerine özgü bir yoksulluk alt kültürü geliştirirler. Yoksulluk alt kültürü sosyal sistemin normlarından sapma anlamına geldiğinden, aynı zamanda bir sapma davranışı da gösterir. Başka bir ifadesiyle, büyük kentlerin ve sanayi merkezlerine göç yoluyla gelen nüfus kitleleri geniş bir kültür ihtilafı içine düşmektedirler. Onların büyük kent merkezlerinde gördükleri ve uzaktan seyrettikleri hayat, küçük köy çevrelerinin sakin ve statik görünümünü andırmaktadır. Bütün bu ihtilaf doğurucu mekanizmaların gerek bireysel bakımdan ruhsal bunalımlara sebep olmaktadır gerekse potansiyel arızaları yüzeye çıkarmak suretiyle suçluluğu artırıcı etkiler yapabilmektedir.

Kısaca, anomi ve yabancılaşma içinde olan kentle bütünleşemeyen bu nüfus kitleleri özellikle, sosyal kontrol mekanizmalarının zayıflaması, aile içi huzursuzluklar sebebiyle suç işlemeye eğilimli olmaktadırlar.

¹⁵⁰Ana-Britannica Ansiklopedisi Cilt: 2, İstanbul 1993,s.324.

¹⁵¹Demir, Ömer – Acar, Mustafa, “**Sosyal Bilimler Sözlüğü**”, Ağaç Yayınları, İstanbul 1993,s.30.

¹⁵²Tolan, Barlas, “**Çağdaş Toplumun Bunalımı Anomi Ve Yabancılaşma**”, İ.T.İ.A. Yayınları No:166, Ankara 1981,s.171.

Yabancılaşma; ilişkilerin parçalanmaları sonucu doğan durumdur. Başkalarının fikir, düşünce ve kanaatlerini dinleyenler pek çok, buna karşılık kendi fikir ve düşünce ve kanaatlerini ifade edebilenler çok azdır, tamamen toplama bireyler yığını durumuna indirgenen kamu veya toplum, kitle haberleşme araçlarınca etkilenip biçimlendirilmektedir.

Kitle haberleşmesinin örgütlenme biçimi, bireylerin anında ve etkinlikte cevapta bulunmalarına imkan bırakmamaktadır. Kitle toplumunda özellikle kitle haberleşme araçlarının merkezileşmesini, bunun yanı sıra insan hayatındaki belirleyici ve etkileyici rolünün artmasını temel etkenlerin en önemlisi olarak değerlendiren Mills; insanlar arasındaki, birincil etkileşimin yok olmasından yakınır. Mills'e göre teknoloji ve bunun gerektirdiği örgütlenme biçimleri, kapitalist toplumda insanların kendilerini geliştirebilmelerine, bu amaçla düşünce üretip bunları gerçekleştirebilmelerine imkan tanımamaktadır¹⁵³.

Anomi ve yabancılaşma olgusu, her toplumda ve her çağda vardır. Çünkü her dönemde durumlarından hoşnut olmayan birey ve gruplar vardır ve olacaktır. Dolayısıyla, bu gruplar var oldukça tartışma, yabancılaşmanın varlığı ve yokluğu alanında değil, derecesi veya yoğunluğu ve toplum katları arasında nasıl dağıldığı alanında olmalıdır¹⁵⁴.

Yabancılaşma ve anominin kültürel olarak yoğun olduğu şekliyle geçiş aşamasındaki toplumlarda görülmesinin asıl nedeni; o zamana kadar alışılan hayat tarzının yerine birden bire başka ve yabancı sosyal ve kültürel kodların ikame edilmesidir. Değişim özellikle de köklü değişimler, her zaman sancılı olur ve sosyal bunalımlar doğurur. Mesela, çöken bir imparatorluğun yerine, gelişmiş toplumların gelişmişlik düzeylerine, dolayısıyla çağı yakalamak için toplumun yeniden ve kökten yapılandırılması amacıyla yapılan Atatürk devrimleri, özümzene kadar toplum, bunalımlı geçiş dönemi atlatmıştır. Kültürel yabancılaşma ve anomi, hızlı şehirleşme sürecinde de görülmektedir. Türkiye açısından, 1950'den sonraki sanayileşme hareketine bağlı olarak şehirlere köylerden nüfus akımı olmuş, şehrin hazır olmayan

¹⁵³Tolan,, a.e,1981,s. 164.

¹⁵⁴Ergil, Doğu, "Yabancılaşma Ve Siyasal Eylem: Siyasal Eylemcilerin Toplumsal Nitelikleri", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın Yayın Yüksek Okulu, Yıllık 1977-1978, Ankara 1979,s.253.

sosyal alt yapısında gecekondulaşma, nüfus yoğunluğu ve sosyal kirlenme artmıřtır¹⁵⁵.

¹⁵⁵ Bayhan, Vehbi , “Anomi Ve Yabancılaşma”, Kùltür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997,s. 60-61.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BURSA ÖRNEĞİNDE, KENTLİLEŞME VE SUÇ OLGUSUNA İLİŞKİN AMPİRİK BİR ARAŞTIRMA

I. ARAŞTIRMANIN TANIMI,KAPSAMI VE PLANI

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bu araştırma ilke olarak hızlı nüfus artışının kentsel gelişmeyi olumsuz yönde etkilediği, buna paralel kır kent bileşiminin beraberinde taşıdığı sorunların suç olaylarındaki artışının da kaynağı olduğunu incelemeyi konu edinmiştir. Kentleşme bağlamında, Bursa ili üç merkez ilçesindeki suç olgusu, araştırmanın konusunu oluşturmaktadır.

Araştırmada Bursa ilinin hızlı nüfus artışı karşısında kentsel yapısında meydana gelen değişiklik neticesinde oluşan göç mahalleleri ile kır-kent bileşiminin kentleşme anlamında karşılaştıkları ekonomik ve sosyal sıkıntılar neticesinde suçların artma eğilimi içerinde olduğu değerlendirilmektedir.

Kent nüfusunda ki artış kentin sayısal anlamda kentleşmesi sonucunu doğururken, sosyal anlamda kente uyum sağlamada kent kültürünün özümsemesi, aksi takdirde, kentte yabancılaşma ve anominin ortaya çıktığı vurgulanmaktadır.

Kentlilik bilinci oluşturulamayan kentlerde birbirine yabancılaşan bireylerin daha çok kapalı toplumsal yapılar içerisinde yer aldıkları bu nedenle suç işleme eğilimlerinde artışı irdelenmeye çalışılmaktadır.

B.ARAŞTIRMANIN AMACI

Endüstri gelişmesi yüksek düzeye ulaşmış ülkelerde nüfusun büyük oranı sık sık yer değiştirmektedir. Yer değiştirmeler aileler, özellikle küçük çocuklar ve yaşlı kimseler için çoklukla baskı nedeni olmakta, çoğu zaman yeni bir çevreye uymakta ve yeni dostlar edinmekte zorluk çekmektedirler.

İç göçler beraberinde bazı ekonomik ve sosyal sorunlara neden olmaktadır. Bu süreç içinde artan gecekondulaşma, kentsel hizmetlerin aksaması, işsizlik, göç edenlerin topluma uyumsuzluğu, şehir kültürüne yabancılaşma ve kültürler arası çatışma gibi sorunlar yaşanmaktadır.

1950'li yıllardan itibaren hızlı nüfus artışı, tarımda makineleşme, toprak dağılımının düzensizliği, gizli işsizlik, düşük verimlilik, tarımsal politikalar, şehirlerde iş imkânlarının artışı ülkemizde şehre göçü arttırmıştır. Şehre göçte daha konforlu hayat sağlama, eğitim imkânlarının fazlalığı, çağdaş sağlık hizmetlerine ulaşma, ulaşım olanakları, şehirlerin eğlence merkezi olması gibi çekici faktörlerin yanı sıra ana etken ekonomik sorunlardır.

Endüstrileşmenin şehirleşmeye oranla ağır temposu, şehirlere akan iş gücünü işletmelerin emmesini engellemektedir. Bu nedenle şehre göç edenler, belli bir ihtisasa dayanan endüstri alanından ziyade geçici, ihtisas istemeyen hizmetlerde istihdam olmakta, marjinal sektör denilen seyyar satıcılık, ayakkabı boyacılığı ve kapıcılık faaliyetleri gibi prodüktif olmayan işlerle uğraşmaktadırlar. Bu durum açık işsizliğe ayrıca vergi toplanamayan kayıt dışı bir ekonomi oluşmasına ve kırsal kesimden kentlere gelen genç becerikli atılın unsurların yerinde kullanılamaması sonucu "sosyal erozyon"a neden olmaktadır.

Kırdan kente yoğun ve düzensiz göçler, kente tutunamayanların, kent kültürüne uyum süreci içerisinde şiddet ve suç eylemlerine katılmalarına neden olabilmektedir. Bu bağlamda, 1550'den sonra, Osmanlı İmparatorluğu'nun büyük bir para darlığı ve tarımsal bunalımın içine girmesi ile üretici kesimler, "çiftliklerini bozarak" kente göç etmişlerdir. Ekonomik ve toplumsal bunalım, kente göçenler ile medreselilerin de ayaklanmasına ve "Celali isyanları" olarak bilinen isyanlara neden

olmuştur.¹⁵⁶ Tarihteki bu olayla tam bir koşutluk kurulamaz ve analogi yapılamazsa da; günümüzde de hızlı ve çarpık kentleşme, şiddet hareketlerine ve suç oranlarının artmasına neden olabilmektedir. Dolayısıyla, siyasal ve ekonomik bunalımın bir bakıma değişmez göstergesi olan "sağlıksız kentleşme", Türkiye'de şiddetin önemli kaynaklarından birini meydana getirmektedir.¹⁵⁷ Bu bakımdan bu çalışma hızlı kentleşmeye maruz kalan illerde meydana gelen suç olaylarının altında yatan sebeplerin ortaya çıkarılmasına ışık tutacaktır.

C. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZİ VE VARSAYIMLAR

Araştırmamanın varsayımları şu şekilde sıralanabilir:

- Büyük kentlere doğru kırdan sürekli olarak bir nüfus hareketi vardır.
- Büyük kentlerin kırdan kente doğru olan nüfus hareketlerinde meydana gelen artışı göğüsleyebilecek alt yapıya sahip olmadıkları bilinmektedir.
- Kente doğru hızlı nüfus hareketleri kentin doğal yapısını bozmakta ve yeni yerleşim alanlarının plansız olarak doğmasına sebebiyet vermektedir.
- Plansız yapılaşma kentete gettolaşmaya varan kapalı toplum oluşumlarının ortaya çıkmasındaki temel neden olarak görülmektedir.
- Hemşehricilik şeklinde ortaya çıkan gecekondulaşma ve kapalı toplum yapısı, kentin sosyo-ekonomik imkanlarından tam anlamıyla faydalanamamaktadır.
- Kentin, beklentilerine cevap veremediğini düşünen birey mutsuz olmakta ve şiddete başvurmaktadır.
- Kentlerde ekonomik sıkıntı içerisinde olan bireyde hayatını idame ettirebilmek için suç işlemeye meyilli hale gelmektedir.

Netice itibarıyla temel hipotezimiz, **“kentlere doğru gerçekleşen hızlı**

¹⁵⁶Bayhan,Vehbi., “Üniversite Gençliğinde Anomi ve Yabancılaşma”, İnönü Üniversitesi Uygulaması, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Malatya 1995,s.256.

¹⁵⁷Keleş R., Artun, Ünsal, **“Kent ve Siyasal Şiddet”**, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1988,s.90.

nüfus hareketlerine cevap veremeyen kentlerde, suç olgusu sosyal anlamda niteliksel ve niceliksel olarak artmaktadır.Türkiye'nin dördüncü büyük kenti olan Bursa iline, yoğun bir göç yaşanmaktadır.Bu göçün ve hızlı kentleşmenin, Bursa'nın fiziki ve sosyal yapısı üzerine baskısı olmaktadır.Bu bağlamda; Bursa'daki kentleşme ve kentlileşme düzeyi ile suç ve suçlu profili arasında anlamlı ilişkilerin olduğu düşünülmektedir”, şeklinde belirlenmektedir.

D .ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEM

Türkiye’de son elli yıl içerisinde meydana gelen sosyo-ekonomik dengelerdeki değişiklik neticesinde ortaya çıkan kırdan kente doğru hızlı bir şekilde gerçekleşen nüfus hareketlerinin kentlerde meydana getirdiği kapalı toplum yapıları nedeniyle kente uyum sağlamada yaşadıkları güçlükler neticesinde ortaya çıkan suç olgusunun Bursa ili içerisinde ki durumu ile ilgili konular ele alınmıştır.

Bursa ili Türkiye genelinde bu dönem içerisinde en fazla göç alan illerimizin başında yer almaktadır.

Araştırmanın evrenini, Bursa ilinin üç merkez ilçesi esas alınmak suretiyle, buralarda son on yıl içerisinde meydana gelen demografik nüfus hareketlenmeleri ve polis sorumluluk bölgesindeki suç istatistikleri bu araştırmaya temel olmuşlardır.

II. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE UYGULANMASI

Araştırma konusuna temel olan demografik hareketler Türkiye İstatistik Kurumunca Türkiye genelinde 10 yılda bir düzenli olarak yapılan nüfus sayımı neticesinde ortaya çıkan istatistikler ile, kısa adı BEMTAP’ tan (Bursa Emniyet Müdürlüğü Teknolojik Adaptasyon Projesinden) faydalanılarak elde edilmiştir. Bu proje kapsamında suç ve suça karışan şahısların bilgileri veri tabanına kaydedilmektedir. Kaydedilen bilgiler sosyo-ekonomik demografik, coğrafi bilgi sistemi, sosyo-kültürel bilgiler gibi özellikleri içermektedir.

Bu veriler yardımıyla Bursa ilinde 1995–2005 yılları arasında faili belli suç

olayları yıllara göre düzenlenmiştir. Suçların adları ve tasnifleri 5237 sayılı Türk Ceza Kanunundaki suç türleri ve adları kullanılarak yapılmıştır.(Bkz.Ek.3)

Bursa ilinde meydana gelen demografik sosyo-kültürel değişimler ve suç olaylarındaki artış ve ya azalışlar tablolar ve grafikler aracılığıyla kolay bir şekilde gözlemlenebilmektedir.

Araştırmanın birinci bölümünde Bursa ilinde kentsel gelişme ve nüfus artışı ile Bursa nüfusunun kır-kent bileşimi ile ilgili istatistiki bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde ise Bursa Emniyet Müdürlüğüne BEMTAP (Bkz.Ek.11) projesinden elde edilen suç istatistikleri kullanılmıştır.

III. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

A. BURSA'DA KENTSEL GELİŞME VE NÜFUS ARTIŞI

Bursa'da kent gelişimi idari olarak Büyükşehir yapılanmasından önce bugünkü Osmangazi ilçesi eski merkez ilçe üzerinde kurulmuştur. Yerleşme olarak Uludağ eteklerine kurulmuş eski bir yerleşim olan Bursa, diğer yanda Ankara Yolu altında ovaya doğru yayılan ve 1980 sonrası, Batıya doğru genişleyen uydu kentleriyle büyüyen yeni Bursa'dır. Fakat burada dikkat edilmesi gereken husus eski Bursa diye tabir edebilecek olan yerlerdeki yani bugünkü Osmangazi ilçesinin nüfus yoğunluğu azalmamakta bilakis gün geçtikçe büyümekte, yenilenip sıkışmaktadır.

1950'ye kadar gelişme ovaya ve doğuya doğru olmasıyla birlikte bu yıllarda kabaca sınırlar, kuzeyde Uluyol, batıda Stadyum caddesi, doğuda İnönü caddesinden yer yer doğuya doğru gelişmeler görülür. 1950'den sonra büyük bir göç dalgasının geldiği görülmüştür. Gelen göç dalgası, özel olarak kurulan mahallelerde standart meskenlere yerleştirilmiştir. Bu mahalleler zamanla Bursa Ovası üzerindeki verimli tarım arazilerine doğru yayılma gerçekleştirmiştir. Kuzeyde Kemerçeşme, Çınar, Selamet; kuzeybatıda Hürriyet, İstiklal ve Adalet mahalleleridir.

Bursa'da gecekondular tarzı yapılaşma ve yerleşmeler veya gecekonduların gelişimi dışarıdan kolayca izlenebilir hale geldiği görülebilmektedir. İlk olarak bu yıllarda kaçak yapılar ovada kurulmaya başlamış; ancak bunun sebebi ovada toprak

satın almak veya alabilmek oldukça kolay olmasıdır. Daha sonra dağa doğru ve dağ eteklerine doğru yayılma başlamıştır. Daha sonraları zamanın yerel yönetimleri ovada çoğalan kaçak yapıları önlemek için yıkma yönünde tedbir alınmış yahut yıkılmış, böylece gecekondulu nüfus daha az kontrol imkanının olduğu yerlere gitmiştir. 1960'lardan ovadaki toprağın korunması ve bununla birlikte değer kazanması sonucu kırsaldan göçen insanların konut için arsa bulamaması, yüksek fiyatlar sebebiyle gecekondulu ve kaçak yapılaşma kentin güneydoğu yamaçlarına Uludağ eteklerine doğru yönelmiştir.

Kaçak yapılaşma, gecekondulu bölgelerinin yerleşim alanı olarak hüviyet kazanmasında yerel yönetimlerin planlama ve altyapı gibi çalışmalarda işin ehli olmamaları, ileriye görememe, popülist ve günü kurtaran yaklaşımlarına bir örnek vermek gerekirse; 1947 ve 1948 yıllarının Bursa Belediye Başkanı Fethi Batıca'ya giden araştırmacı Kazım Baykal, "Kiremitçi Camii yakınındaki bahçeleri parselleyip gecekondulu yapımına başladılar, tedbir alın, tüm ovayı planlayın" diyerek uyarır. Ancak alınan yanıt "Devlet kuvvetlidir, yıktırırız" olmuştur. Sonuçta, bugün yaşanan sorunların çözülemez boyutlara ulaşması, elbette bu tür ihmalkâr düşüncelerin ürünü olmuştur¹⁵⁸.

Zaten Bursa'da çarpık kentleşme, gecekondulu tarzı yapılaşma adına ne olmuşsa 1960 ile 1970 yılları arasında gerçekleşmiştir. Özellikle bu yıllarda kent gelişmesinde plansız, hazırlıksız yapılaşmada bir patlama olduğu, ekonomik ve sanayi hareketlerin niteliğinde ve hacminde olağan dışı gelişmeler sonucu kentin fiziksel görünümünde değişimler olduğu gibi sosyo-ekonomik yapısında da büyük değişiklikler olmuştur.

Gemlik yolu güzergâh boyunca Ovaakça'ya kadar büyük ekseriyetle otomotiv ve otomotiv yan sanayi bunlara bağlı olarak tamirci dükkanlarının yer alması, tekstil sektörünün gelişmesi büyüyerek kenti çekim merkezi haline getirerek göçü tetiklemiştir. Santral Garajının kuzeyinde K.Balıkli ve Hipodrom'a (eski Yalova yolu) doğru yerleşim alanlarının ve küçük sanayinin kaydığı görülmektedir.

¹⁵⁸Çalışkan Vedat, "Bursa'da Kentsel Gelişim Ve Gecekondulaşma", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1994,S.45. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

Küçük Balıklı, Yeşilova, Kemerçeşme, Gülbahçe gibi mahalleler bu dönemde kurularak devreye girmiştir.

1980-1990 arasındaki dönemde, Bursa-kentsel gelişim aşamalarında; eski ve yeni yapılanma arasında büyük değişiklikler olmuştur.1980'den sonra konut yapımında büyük patlamalar olmuştur. Toplu konut alanları oluşturmak için çalışmalar yapılarak Kaplıkaya-Ertuğrulgazi toplu konut bölgesi, 1050 konutlar, İhsaniye, Ataevler, Beşevler, Yeşilkent ve son olarak Ertuğrulkent gibi uydu kentler ortaya çıkmıştır. Her ne kadar bu kadar toplu konut çalışması yapılmış olsa bile kaçak ve gecekondular tarzında yapılan binalar planlı ve imarlı konutlardan kat kat fazla olmuştur. Kırsaldan gelen göç akınları, yerel yönetimler ve merkezi idarenin yerel teşkilatları eşgüdümünden koordinasyondan yoksun hazırlıksız ve plansız yakalanmışlar, çarpık kentleşmeyi önleyememişlerdir.

Bursa'da konut alanı olarak Beşevler, Fethiye-İhsaniye, Kaplıkaya Deresi-Ortabağlar, Fidyekızık ve Cumalıkızık arası, Mudanya Yolu-Geçit Köyü arası, daha sonraları Görükle yakınlarında Ertuğrul Köyü olarak tespit edilmiş ve de fizibilitesi yapılmıştır. Fakat Emekköy, köy iken kaçak yapılaşma sonucunda bugün orta ölçekli bir ilçe haline gelmiştir. Yanı başında bulunan Hamitler-Bağlarbaşı mahalleleriyle birleşmiştir. Daha ilerisinde havaalanı arası ile Yunuseli Köyüne kadar kaçak yapılaşma sonucu Bursa kent Merkezi ile bütünleşmiştir. Kentin doğu yakasında Ankara Yolu'nun altında İsabey, Vakıf Köy, Samanlı,Vatan ve Millet mahalleleri ovaya doğru gecekondular ve kaçak yapılaşmanın oldukça fazla olduğu yerleşmelerdir. Yine aynı şekilde Ankara Yolu'nun Üstünde Erikli ve Esenevler bölgelerinde Uludağ'ın eteklerine doğru kaçak ve imarsız yapılaşma artmıştır. Kentin kuzeyinde Panayır Köy ve çevre yolu boyunca kaçak yapılar tarım alanlarını zorlar hale gelmiş ve de ekolojik dengeyi bozmaya başlamıştır. Güneyde İvaz Paşa, Molla Fenari, Pınarbaşı, Alacahırka, Demirkapı, Kuştepe gibi bölgeler her ne kadar eski yerleşim bölgeleri olsa bile; kaçak ve mevzuata aykırı yapılaşarak ormanlık bölgeleri tehdit eder duruma gelmiştir.

Ayrıca demiryolu olarak belirtilen Vakıfköy girişinden başlayarak Arabayatağı, Yavuz Selim, Mevlana, Yunus Emre, Kazım Karabekir, Duaçınarı, Anadolu, Selamet, Merinos, Alemdar, Soğanlı ve Sırameşeler bölgeleri değerli tarım

arazileri olmasına rağmen kontrol edilememesi sonucu ve müdahalede geç kalınmasıyla birlikte hisseli parsel oyunları ile tek tek satılarak veya işgal edilerek işyeri ve konutlar yapılarak Bursa Ovası'nın bağına hançer gibi saplanmış, değerli tarım arazileri yok olma ile karşı karşıya kalmıştır.¹⁵⁹

1960'lı yıllardan itibaren önemli bir ekonomik yapı değişimine yönelen ve hızla sanayileşen Bursa'da doğal bir süreç olarak hızlı bir nüfus artışı ile karşı karşıya kalmıştır. (Ek.2).de yer alan Bursa İl Merkezinde Nüfusun Yıllara Göre Değişimi tablosunda belirtildiği üzere, 1927-1960 döneminde 33 yılda nüfus ancak 2 katı artarken, 1960-1990 yılları arasındaki 30 yılda nüfus 5.5 katına yakın bir artış göstermiştir.

Yine (Ek.2.)deki tabloda görüldüğü gibi, 1945 yılına kadar %2 civarında oluşan yıllık nüfus artışı hızı, 1945-1960 yılları arasında %4 civarında gerçekleşmiştir. 1960 yılından sonra ise yıllık artış hızı %5 ila %7.5 arsında değişimler göstermiştir. 1960 yılına kadar Türkiye'nin ortalama yıllık nüfus artış hızına yakın bir artış gösteren Bursa kent nüfusu, 1960 yılından sonra Türkiye ortalamasından yaklaşık 3 katı daha fazla yıllık artış hızına ulaşmıştır.

Bursa'ya Doğu Karadeniz, doğu ve güneydoğu bölgelerinden, Balkanlardan önemli ölçüde iç ve dış göç gerçekleşmektedir. Ayrıca, 1952 ve 1973 yıllarında Bulgaristan'dan göç eden soydaşların büyük kısmı Bursa'ya yerleşmiştir. 1989-1990 yıllarında gerçekleşen zorunlu göç sonucunda Türkiye'ye gelen yaklaşık 200 bin soydaşın çok büyük kısmının(70 bin)Bursa'ya yerleştiği tahmin edilmektedir. Bulgaristan'dan Bursa'ya gelenlerin sayısı kesin olarak bilinmemekle birlikte, bu sayının 135 bin olduğu tahmin edilmektedir¹⁶⁰.

Diğer bir yandan çeşitli Avrupa ülkelerine çalışmaya giden işçilerimiz geriye dönüşlerinde yatırım amaçlı olarak Bursa'da konut ve arsa alıp yerleştiği ve bu şekilde göç almaktadır. Bursa'ya gelen göçlerin özellikle dışarıdan gelen göçler ile ilgili olarak örnek vermek gerekirse; Bursa imalat sanayinde çalışan 104 bin civarındaki işçiden 1500'ünün örneklem olarak yapılan bir araştırma sonuçlarına

¹⁵⁹Ertürk , “**Bursa'da Sosyo-Ekonomik Değişim Ve Hava Kirliliği Sorunu**”, Busiad Yayınları , Bursa 1994, S.23.

¹⁶⁰Ertürk , a.e.,s.23

göre, Bimsa’da (Bursa İmalat Sanayii) çalışanların doğum yerlerine göre dağılımına göre çalışanların %73’ ü nün doğum yeri Bursa kent merkezi dışındadır. Aşağıdaki tabloda görüleceği gibi doğum yeri Bursa kent merkezi olanların oranı sadece %26.6’ dır. Bu durumdan anlaşılacağı gibi Bursa’nın önemli göç alan bir kent olduğu anlaşılmaktadır. Tablo: 1ve 2’ye bakıldığında Bursa, kentleşme sürecinde aldığı göç ve Bursa’da doğanların zamanla azalma eğilimi göstermesi bu gelişmeyi gözler önüne sermektedir.

Tablo: 1. Bimsa’da Çalışanların Doğum Yerlerine Göre Dağılımı

DOĞUM YERİ	SAYI	%
Bursa Merkez	399	26.6
Bursa Köy	185	12.3
Bursa Dışı	630	42.0
Yurt Dışı	286	19.1

Kaynak: Dülgeroğlu; Aytaç, Baştaymaz, a.g.e., S.49, Hasan Ertürk Bursa’da Sosyo Ekonomik Değişim Ve Hava Kirliliği Sorunu, Busiad Yay. Bursa, 1994 s.23(Bimsa: Bursa imalat sanayi),

Tablo :2. Doğum Yerine Göre Bursa’daki Nüfus, 1935- 2000

Doğum Yerine Göre Bursa’daki Nüfus, 1935- 2000					
Sayım		Bursa İlinde Doğanlar		Başka İlide veya Yurtdışında Doğanlar	
Yılı	Toplam	Sayı	%	Sayı	%
1935	442760	343344	77.55	99416	22.45
1945	491899	387139	78.70	104760	21.30
1950	545919	441349	80.90	104178	19.10
1955		492204	82.41	105027	17.59
1960	693894	548001	79.02	145531	20.98
1965	755504	604993	80.10	150343	19.90
1970	847884	656551	77.44	191311	22.56
1975	961639	814957	84.75	146605	15.25
1980	1148492	813003	70.80	335341	29.20
1985	1324015	908494	68.62	415423	31.38
1990	1603137	1008688	62.93	594284	37.07
2000	2125140	1221471	57.50	902975	42.50 1

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı Bursa Nüfusun Sosyal Ve Genel Nitelikleri, Ankara, Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, No:2718, S.46

Göç ile birlikte artan nüfus yoğunluğu sanayileşme birlikte Bursa kent merkezinde; kentin mekansal gelişimini de büyük oranda etkileyen; geçiçi çözüm getiren sonradan imar planı yapılarak bitişik nizam projeli konutların plansız gelişme adına kısmen olumlu olsa bile neticesinde ileride alt yapı ve üst yapılarında telafisi mümkün olmayan sorunlara neden olmaktadır. Özellikle plansız çarpık kentleşmenin, doğal dokuyu bozacak nitelikteki kentleşme, tarım arazilerinin hisseli parselizasyon yoluyla konut sanayi veya fabrika arazisi olarak imarsız bir şekilde rant getirici nitelikte oluşu Yeşil Bursa imajına büyük çapta zarar vermektedir.

Ülkemizde yaşanan kentleşme sürecinde yaşanan nüfus ve kentleşme hızının etkilediği büyük kentlerden biri de Bursa kentidir. Kent nüfusunun artması, hizmet alanlarının genişlemesi ve kent içinde yoğunlaşması, konut alanları ihtiyacının yeni planlamalar ve yeni alanlar açılması yoluyla değil yine yoğunlaşmalar yoluyla çözüm aranılmaya çalışılması, organize sanayi bölgesinin genişleyemez durumda olması, küçük sanayi bölgelerinin nazım planda gösterilen yerlerde gereği gibi yerleşik düzenlenememesi ve kentte dağınık olarak yerleşen küçük sanayinin yeni yerleşme alanları aramaya çalışması, büyük ölçekli kamusal kuruluşların yerleşme alanlarını, kent dışındaki alanlarla yer değiştirmeye başlamaları, kent merkezinde yoğun olarak bulunan tarihi eserlerin çevrelerinin giderek yoğun konut alanları ile çevrelenerek tarihi ve doğal dokularının bozulması, nazım planlarındaki tarım alanları ve yeşil alanlar ve de orman arazileri gerek yasal yollarla gerekse yasal olmayan yollarla yerleşme alanları olarak kullanıma açılmak istenmesi veya açılması gibi bir çok olumsuz göstergeler kentin bugünkü merkezi alanlarını özellikle güney kesiminde birinci sınıf tarım arazilerinin işgal etme noktasına getirmiştir.

Kent görünümüne hakim olan anıtsal yapıların çevresi, betonun inanılmaz kullanımı ile gerçekleştirilen yüksek yapılarla kuşatılmıştır. Sonuçta kaybolan doğal ve tarihi silüetler, yetmeyen caddeler, altyapı şebekeleri, çevre ve hava kirliliğine neden olan sanayileşme, hayati tehlike belirtileri gösteren sosyo-ekonomik yapısı bozulan, sosyal çözümleri başlatan ve de sorunlu bölgeler ile birlikte suç işleme zeminin oluşumunu hazırlayan bir yapıya sahip olması, her büyük kentte olduğu gibi

Bursa’da yüz yüze kalmıştır.¹⁶¹

B.BURSA NÜFUSUNUN KIR -KENT BİLEŞİMİ

Son 73 yılda Türkiye’nin nüfusu yaklaşık beş kat artış göstermiştir. Aynı dönemde, Bursa ilinin nüfusu da yaklaşık beş kat artış göstermiş ve 2000 yılında 2 125 140’a yükselmiştir. 1927-2000 döneminde Bursa ilinin nüfusu sürekli artış göstermiştir. İlde en düşük yıllık nüfus artışı hızı % 8,4 ile 1935-1940 döneminde, en yüksek yıllık nüfus artışı hızı % 38,3 ile 1985-1990 döneminde görülmüştür. 1990-2000 döneminde Bursa ilinin yıllık nüfus artışı hız % 28,6’dır. Aşağıdaki tablo 3.’de yoğun nüfus artışı belirgin bir şekilde görülmektedir.

Tablo: 3. Bursa’nın Nüfusunu, Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)

YIL	NÜFUS	YILLIK NÜFUS ARTIŞ
1927	399 942	
1935	442 760	12.71
1940	461 648	8.35
1945	491 899	12.69
1950	545 919	20.84
1955	598 898	18.52
1960	693 894	29.45
1965	755 504	17.01
1970	847 884	23.07
1975	961 639	25.18
1980	1 148 492	35.51
1985	1 324 015	28.44
1990	1 603 137	38.26
2000	2 125 140	28.62

Kaynak: Bursa Ekonomik ve Sosyal Göstergeler , Bursa Valiliği,Özsan matbaacılık ,Bursa 2003,s.

¹⁶¹ Zengin,Cevdet, “Gecekondu Bölgelerindeki Sosyo-Ekonomik ve Demografik Yapının Suç Olgusuna Etkileri Bursa-Osmangazi Yaklaşımı” Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2004,S.50. (Yayınlanmamış Y.L. Tezi)

Şehir nüfusu olarak 1927 yılında Bursa ilinde %28,6 olan şehirde yaşayan nüfusun payı özellikle 1960 yılından sonra hızlı bir artış göstererek, 2000 yılında %76,8'e ulaşmıştır. Bursa ilinde şehirde yaşayan nüfusun oranı, ülke ortalamasına göre daha hızlı artmıştır. Bursa ilinde 1975 yılına kadar köy nüfusu şehir nüfusundan daha fazla iken, 1975 yılından itibaren şehir nüfusu köy nüfusundan daha fazla olmuştur. Nüfusun kır kent bileşimi açısından; nüfusu yoğun olarak kent lehine olarak oldukça fazla olan illerin başında gelir. Bursa ilinin kırsal alanındaki nüfus yoğunluğu azalışı ve kent merkezindeki nüfus artışı tablo 3,4 ve 5'te kolay bir şekilde görülmektedir.

Tablo:4. Yıllara Göre Bursa İli Kırsal–Kentsel Nüfus Oranları (%)

YILLAR	1927	1940	1950	1960	1970	1980	1990
Kır	71.40	69.42	67.21	62.19	50.86	44.54	27.78
Kent	28.60	30.58	32.79	37.81	49.14	55.46	72.22

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı 2000 Genel Nüfus Sayımı Bursa Nüfusun Sosyal Ve Genel Nitelikleri, Ankara, Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, No:2718,

Tablo:5 . Şehir Ve Köy Nüfusunun Toplam Nüfus İçindeki Oranı

YILLAR	TOPLAM	ŞEHİR	PAYI	KÖY	PAYI
1927	399942	114370	28,60	285572	71,40
1935	442760	133699	30,20	309061	69,80
1940	461648	141189	30,58	320459	69,42
1945	491899	154727	31,46	337172	68,54
1950	545919	179016	32,79	366903	67,21
1955	598898	215428	35,97	383470	64,03
1960	693894	262362	37,81	431532	62,19
1965	755504	335048	44,35	420456	55,65
1970	847884	416662	49,14	431222	50,86
1975	961639	507106	52,73	454533	47,27
1980	1148492	636910	55,46	511582	44,54
1985	1324015	840094	63,45	483921	36,55
1990	1603137	1157805	72,22	445332	27,78
2000	2125140	1630940	76,75	494200	23,25

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı Bursa Nüfusun Sosyal Ve Genel Nitelikleri, Ankara, Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, No:2718, S.44

Yukarıdaki tablo 5'e bakıldığında 1960'lerden sonra kırdan göç hareketi hızlanmış sanayi bölgelerinin kurulması ile göç almaya başlayarak kent merkezinde yoğunlaşma olduğu anlaşılmaktadır. Daha önce tarım kenti olan Bursa sanayileşme ile birlikte bir sanayi kenti olmuştur. Bursa'daki üretim yapısında meydana gelen değişimler, kent yapısındaki sosyo-ekonomik değişimi büyük oranda etkilemiştir.

1987 yılında Bursa Belediyesi, büyük şehir statüsüne kavuşmuş ve Bursa merkez ilçesi üç yeni ilçeye ayrılmıştır: Nilüfer, Osmangazi, Yıldırım.

Tablo 6 da Bursa iline bağlı bu merkez ilçenin 1990 ve 2000 yıllarına ait büyüklükleri ve artış hızları merkez ve toplam ayrışında tabloda verilmiştir. İlçe merkezlerinden, nüfusu en fazla artış gösteren ilçe %130,65 ile Nilüfer ilçesi olmuştur, onu %39,02 ile Yıldırım ilçesi takip etmiştir.Osmangazi ilçesi ise %20,17 ile üçüncü sırada yer almaktadır.

Tablo 6. Bursa Merkez İlçelerinin Merkez ve Toplam Nüfus Değişimi ve Nüfus Artış Hızları

İLÇELER	MERKEZ NÜFUSU			TOPLAM NÜFUS		
	1990	2000	Artış hızı%	1990	2000	Artış hızı%
Nilüfer	36.897	136.311	130,65	65.799	178.682	99,87
Osmangazi	473.302	579.127	20,17	510.902	642.337	22,89
Yıldırım	324.377	479.249	39,02	325.159	480.266	38,99

Kaynak:Bursa Ekonomik Ve Sosyal göstergeler,Bursa Valiliği,Ekim 2003,s.46

Tablo 7.Bursa ili ve merkez ilçelerinin 2001 - 2010 Döneminde Nüfus Tahmini

Yıllar	Bursa İli Nüfus	Merkez İlçeler*Nüfus		
		Osmangazi	Nilüfer	Yıldırım
2001	2.167.524	652.563	191.429	493.362
2002	2.230.455	667.672	211.534	512.978
2003	2.295.213	683.131	233.751	533.374
2004	2.361.851	698.949	258.302	554.581
2005	2.430.423	710.532	285.480	576.631
2006	2.509.987	731.690	315.408	599.558
2007	2.573.599	748.632	348.535	623.397
2008	2.648.320	765.966	385.140	648.183
2000	2.725.210	783.701	425.591	673.955
2010	2.804.332	801.846	470.289	700.751

Kaynak:Bursa Ekonomik Ve Sosyal göstergeler,Bursa Valiliği,Ekim 2003,s.50

*1987 yılı Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin merkez ilçe bölünüşü baz alınmıştır.

Tablo3 teki veriler ışığında, Bursa'nın nüfusu yıllık nüfus artış hızı %28,62 ile 2010 yılında 2.804.332 olacağı tahmin edilmektedir.

Tablo 7 verileri ışığında da ,Osmangazi ilçesinin nüfusu, yıllık nüfus artış hızı %22,89 ile 2010 yılında 801.846,Nilüfer ilçesinin nüfusu,yıllık nüfus artış hızı %99,87 ile 470.289, Yıldırım ilçesinin nüfusu, yıllık nüfus artış hızı %38,99 ile 2010 yılında 700.751 olacağı tahmin edilmektedir.

Bu bağlamda Bursa'da hızlı bir sanayileşme ve nüfus artışının etkisi altında gerçekleşen kentleşme, düzensiz ve plansız bir gelişme göstermiştir. Türkiye'de ülke çapında uzun vadeli, kalıcı fiziki planlama olmadığından Bursa'da sanayi alanındaki gelişmeler de kentleşme ve bölgesel kalkınma ile birlikte ele alınamamıştır. Böylece alt yapısı-üst yapısı hazırlıksız olarak gelişen kentleşme, Bursa'nın yetersiz olanakları zorlanarak gerçekleştiğinden, gittikçe artan ulaşım sorunlarının, konut gibi mekansal gereksinmelerin yanı sıra, toplumsal, hukuki ve mali sorunlarda giderek karmaşık bir hal almıştır.

C.BURSA'DA KENT PLANLAMA ÇALIŞMALARI

Bursa'da kentin planlı yapılanma yönünde Cumhuriyetin kurulmasından sonra yerli ve yabancı uzmanlarla birlikte çeşitli planlama çalışmaları yapılmış fakat çeşitli nedenlerle başarıya ulaşma veya uygulanabilme başarısı çok düşük seviyede kalmıştır.

Özellikle 1970-1980 yılları arasında plan üretiminin azaldığı, tadilat sayısının arttığı ve Bursa Ovası'ndaki değerli tarım arazileri üzerinde hisseli parselasyon oyunları ile kaçak yapıların yapılmasıyla çarpık kentleşmenin yaşandığı ve yoğunlaştığı dönemdir. Bu gelişme karşısında Bayındırlık bakanlığı, Bursa merkez ile birlikte, Demirtaş, Kestel, Gürsu, Görükle, Çalı, Kayapa, Akçalar ve Hasanağa Köylerini kapsayan, 1/25000 "Bursa kenti ve yakın çevresi nazım planı"nı hazırlatmıştır. Bu plan 1976 yılında onaylanmıştır. 1977 yılında ise bu planda yer alan temel kararlar doğrultusunda, tarımsal alanların korunması ile ilgili olarak yerel kamu kuruluşları ile birlikte bir protokol imzalanmıştır. Bu protokol ile tarımsal alanların yitirilmesi bir ölçüde yavaşlatılabilmiş ise de, gerek kaçak yapılan binalar

gerekse sanayi kuruluşlarının ovaya yayılması önlenememiştir.

1978 yılında anıtlar yüksek kurulunun 10888 sayılı koruma kararı ile kentin büyük bir bölümü sit bölgesi ilan edilmiştir. Bu karar ile daha önce hazırlanan uygulama planları, yerine koruma amaçlı imar planları hazırlanmak üzere yürürlükten kaldırılmıştır. 1980 yılında ise 1/5000 ölçekli nazım planın elde edilmesi amacıyla Bursa Nazım Plan Bürosu çalışmalara başlamıştır. Bu arada; Maskem-Gökdere-İpekçilik; Yeşil-Emirsultan; Yıldırım-Davutkadı Sit Bölgelerinin koruma amaçlı 1/1000 imar planları hazırlanmıştır. Ayrıca 1/5000 nazım plan çalışmaları devam ederken 1 nolu gecekondu önleme tevsi alanı ile Beşevler uygulama planı hazırlanarak onaylanmıştır. 1/5000 nazım plan çalışmalarında; Bursa kent yerleşmesinin planlama döneminde, Ankara-İzmir karayolu boyunca yayılması ana makro form kararı olarak belirlenmiştir. Bu kararın verilmesinde temel neden, kuzeyde ova koruma kapsamında yer alan tarım arazileri ile güneyde Uludağ eteklerinin oluşturduğu doğal sit alanlarıdır. Nitekim kentsel gelişme konut alanları karara uygun bir biçimde doğu-batı yönünde planlanmıştır.

1/5000 nazım planı 1983 mayıs ayında, 10.3.1985 tarihinde onaylanmıştır. Onaylanan plan 13000 ha alanı kapsamaktadır. Bu planın %43'ü (5600 hektarı) koruma ve tarım alanlarından, %57'si (7400 hektarı) ise kentsel kullanım alanlarından oluşmaktadır. Nazım planın önemli bir eksikliği sanayi için yetersiz alan ayrılmasıdır. Planda yerleşim içindeki sanayi alanları dondurulmuş sanayi biçiminde ele alınarak, bunların genişlemesinin önüne geçilmesine ve yeni sanayi bölgelerinin kurulmasının önlenmesine çalışılmıştır.

Yukarıdaki kısaca özetlenen Bursa kent planlama çalışmalarına ilişkin olarak şu değerlendirme yapılabilir. Bursa'da sanayileşme ve hızlı kentleşme sürecinin başladığı 1960'lı yıllarda ilk nazım çalışması yapılmıştır. Ancak bu planda kentin 1980 yılı nüfusu 250 000 kişi tahmin edilmiştir. Oysa Bursa kentinin 1970 yılı nüfusu 275 959 olmuştur. Bu örnekten de görüleceği gibi plan kentsel gelişmenin gerisinde kalmıştır. Ayrıca planlama çalışmalarında gerçekleştirme oranının çok düşük kaldığı söylenebilir. Böylece Bursa'da hızlı sanayileşme ve kentleşme süreci

karşısında planlamanın yetersiz kaldığı sonucu ortaya çıkmaktadır¹⁶²

D.YILLARA GÖRE SUÇ İSTATİSTİKLERİ

Bu bölümde yıllara göre meydana gelen suç olaylarından hareketle oluşturulan tabloların analizi yapılacaktır.

Bursa il geneli ve merkez üç ilçesi Polis Sorumluluk Bölgesinde meydana gelen suç olaylarında, tasnif edilen suçlar değerlendirilerek ve bu çalışmanın temelini oluşturacak veriler sayesinde hızlı kentleşmenin suç olayları üzerindeki etkisini niteliksel ve niceliksel açıdan analizi yapılarak tablolar halinde gösterilmeye çalışılacaktır.

Çalışmada kullanılan veriler, BEMTAP'tan (Bkz.Ek.13.) faydalanılarak elde edilmiştir. Bu proje kapsamında suç ve suça karışan şahısların bilgileri veri tabanına kaydedilmektedir. Kaydedilen bilgiler sosyo-ekonomik demografik, coğrafi bilgi sistemi, sosyo-kültürel bilgiler gibi özellikleri içermektedir.

Bu veriler yardımıyla Bursa geneli ve üç merkez ilçesi 1995-2005 yılları arasında faili belli suç olayları yıllara göre düzenlenmiştir. Suçların adları ve tasnifleri Emniyet Müdürlüğü'nün tasniflediği, isimlendirdiği şekil yerine, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunundaki suç türleri ile eşleştirilerek güncel bir tablo haline dönüştürülmüştür(Bkz.Ek.3.)

Buna göre suçlar:

- 1.Malvarlığına karşı işenen suçlar,
- 2.Cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar,
- 3.Hürriyete karşı işlenen suçlar,
- 4.Genel ahlaka karşı suçlar,
- 5.Vücut dokunulmazlığına karşı suçlar,
- 6.Hayata karşı suçlar,

¹⁶² Ertürk, a.g.e.,s.26,27,28

7.6136 sayılı kanuna muhalefet suçları, olarak kategorize edilmiştir.

Meydana gelen suç olayları artış ve ya azalış yönündeki değişimler tablolar aracılığıyla kolay bir şekilde gözlemlenebilmektedir.

Kente yönelik demografik nüfus hareketlerinin suçun işlenmesinde ve suç işlemeye zemin oluşturmasında ne ölçüde etkin bir rol oynayıp oynamadığını ortaya çıkarmaya çalışılmaktadır.

Bu doğrultuda da aşağıda oluşturulan tablolarda suç oranlarında dikkat çekici oranda artışların olduğu görülmektedir.

Kent nüfusunun artması ile suç artışları arasında doğrudan doğruya bir bağ kurmakta imkansızdır. Ancak kent merkezlerine doğru gerçekleşen hızlı nüfus hareketleri, bireylerin kentleşme süreçlerinde işledikleri suçlarla karşılaştırıldığında, suç oranlarındaki artış hızları, olabilirlik ilişkisi açısından temel teşkil ettiği düşünülmektedir.

Tablo:8. Bursa ili Genelinde 1995-2005 Yılları Arasında Meydana gelen Malvarlığına Karşı İşlenen Suçlar

YIL	Malvarlığına Karşı İşlenen Suçlar(Adet)			
	Nilüfer	Yıldırım	Osmangazi	Bursa Genel
1995	97	534	1063	2833
1996	223	670	2659	3058
1997	700	658	2352	4417
1998	1181	1494	2578	5170
1999	1749	1630	2933	5849
2000	548	1253	2339	5154
2001	789	1333	2947	5951
2002	726	1494	4431	7588
2003	737	1448	4941	8410
2004	512	1189	3339	6154
2005	1075	1193	3541	6745

Bursa il genelinde mal varlığına karşı 1995 yılında 2833 suç olayı meydana gelirken 2005 yılına gelindiğinde bu rakam, % 138,09 artışla 6745'e ulaşmıştır.

Merkez ilçeler içerisinde suç oranlarındaki artışta, Nilüfer ilçesinde 1995 yılında 97 suç olayı meydana gelirken 2005 yılına gelindiğinde bu rakam, %1008,25 artışla 1075'e ulaşmıştır ve birinci sırada yer almaktadır . Osmangazi İlçesinde ise 1995 yılında 1063 suç olayı meydana gelmiş, 2005 yılına gelindiğinde bu rakam, % 233,11 artışla 3541'e ulaşmıştır ve artış hızı ile ikinci sırada yer almaktadır.Yıldırım İlçesinde Mal Varlığına Karşı 1995 yılında 534 suç olayı meydana gelirken 2005 yılına gelindiğinde bu rakam, % 123,41 artışla 1193'e ulaşmıştır.

Tablo 8 deki istatistikler nicel anlamda suç oranlarının artışındaki bağlı etkenin kent uyum sürecindeki bireyin ekonomik anlamda ciddi sıkıntılarla karşılaştığını kentten kopmamak ve hayatını idame ettirmek anlamında suça fazlaca yöneldiğinin bir göstergesidir.Bazı yıllarda suç oranlarında azalmalar kaydedilmiş olsa bile mal varlığına karşı işlen suçlar on yıllık süreç baz alındığında azımsanmayacak kadar ciddi bir artış göstermektedir.(Bkz Ek.4.)

Tablo:9. Bursa il Genelinde 1995–2005 Yılları Arasında Meydana gelen Cinsel Dokunulmazlığa Karşı İşlenen Suçlar

YIL	Cinsel Dokunulmazlığa Karşı İşlenen Suçlar(Adet)			
	Nilüfer	Yıldırım	Osmangazi	
1995	2	8	19	46
1996	0	13	19	47
1997	5	14	28	62
1998	1	12	25	45
1999	0	12	19	42
2000	5	25	21	77
2001	1	11	18	43
2002	2	17	20	64
2003	2	21	34	83
2004	2	7	19	44
2005	1	6	11	24

Bursa ilinde Cinsel Dokunulmazlığa Karşı 1995 yılında 46 suç olayı meydana gelirken, 2005 yılına gelindiğinde bu rakam, -%47,11 azalarak 24 olaya inmiştir.

Nilüfer ilçesinde cinsel dokunulmazlığa karşı 1995 yılında 2 suç olayı meydana gelirken, 2005 yılına gelindiğinde bu rakam, -%50 azalarak 1 olaya inmiştir. Osmangazi ilçesinde ise cinsel dokunulmazlığa karşı 1995 yılında 19 suç olayı meydana gelirken, 2005 yılına gelindiğinde bu rakam, -%42,11 azalarak 11 olaya inmiştir. Yıldırım ilçesinde Cinsel Dokunulmazlığa Karşı 1995 yılında 8 suç olayı meydana gelirken, 2005 yılına gelindiğinde bu rakam, -%25 azalarak 6 olaya inmiştir.

Yukarıdaki verilerde cinsel suçlardaki azalma dikkat çekicidir. Bu bireylerin sosyal anlamda kente uyumları açısından olumlu olarak değerlendirilebilir ancak yıllar içerisinde kanunlarda yer alan cinsel suç kavramlarındaki niteliklerin değişimi bu suçların nicel anlamda da azalma eğilimi gösterdiğinin bir ön kabulü olarak tanımlanabilmektedir..(Bkz.Ek.5.)

Tablo: 10. Bursa il Genelinde 1995-2005 Yılları Arasında Meydana gelen Hürriyete Karşı İşlenen Suçlar

YIL	Hürriyete Karşı İşlenen Suçlar(Adet)			
	Nilüfer	Yıldırım	Osmangazi	Bursa Genel
1995	11	79	116	322
1996	9	67	141	328
1997	28	105	125	438
1998	41	87	127	354
1999	11	66	125	318
2000	35	83	136	517
2001	24	58	100	331
2002	14	77	113	369
2003	18	94	148	448
2004	14	98	91	399
2005	11	84	132	424

Bursa ilinde hürriyete karşı 1995 yılında 322 suç olayı meydana gelirken, 2005 yılına gelindiğinde bu rakam, %31,68 artarak 424 olaya ulaşmıştır

Nilüfer İlçesinde hürriyete karşı 1995 yılında 11 suç olayı meydana gelirken, 2005 yılına gelindiğinde bu rakam, 11 suç olayıyla sabit kalmıştır. Yıldırım İlçesinde hürriyete karşı 1995 yılında 79 suç olayı meydana gelirken, 2005 yılına gelindiğinde bu rakam, %6,33 artarak 84 olaya ulaşmıştır. Osmangazi ilçesinde hürriyete karşı 1995 yılında 116 suç olayı meydana gelirken, 2005 yılına gelindiğinde bu rakam, %13,79 artarak 132 olaya ulaşmıştır.

Hürriyete karşı işlenen suçlarda suç oranlarında yıllara göre artış ve azalışların yaşandığı görülmektedir. Örneğin 1998 yılında Nilüfer ilçesinde 41 Yıldırım ilçesinde 87 Osmangazi ilçesinde 127 olayın meydana geldiği, 1999 yılında ise bu oranların; Nilüfer ilçesi için 11, Yıldırım ilçesi için 66, Osmangazi ilçesi için 125 suç olayına gerileği görülmektedir. 2000 yılında suç rakamlarının merkez ilçelerin tümünde tekrar arttığı görülmektedir. Oysa ki; ilçelerin nüfus oranlarında böyle dalgalı bir seyir söz konusu değildir. (Bkz. Tablo6). O halde suç olaylarının artışında nüfus değişkeninin tek başına yeterli bir değişken olmadığı görülmektedir.

(Bkz.Ek.6.)

Tablo: 11. Bursa il Genelinde 1995-2005 Yılları Arasında Meydana gelen Genel Ahlaka Karşı İşlenen Suçlar

YIL	Genel Ahlaka Karşı İşlenen Suçlar(Adet)			
	Nilüfer	Yıldırım	Osmangazi	Bursa Genel
1995	2	71	108	226
1996	2	30	108	183
1997	7	266	190	284
1998	6	47	148	235
1999	5	36	101	171
2000	4	26	107	182
2001	9	27	93	168
2002	5	35	113	183
2003	10	44	153	269
2004	4	28	217	235
2005	3	21	78	120

Bursa ilinde genel ahlaka karşı 1995 yılında 226 suç olayı meydana gelirken, 2005 yılına gelindiğinde bu rakam, -%46,90 azalarak 120 olaya inmiştir

Nilüfer İlçesinde genel ahlaka karşı 1995 yılında 2 suç olayı meydana gelirken, 2005 yılına gelindiğinde bu rakam, %50 artarak 3 olaya ulaşmıştır,Yıldırım İlçesinde genel ahlaka karşı 1995 yılında 71 suç olayı meydana gelirken, 2005 yılına gelindiğinde bu rakam, -%70,42 azalarak 21 olaya inmiştir.Osmangazi İlçesinde genel ahlaka karşı 1995 yılında 108 suç olayı meydana gelirken, 2005 yılına gelindiğinde bu rakam, -%27,78 azalarak 78 olaya inmiştir.

Yukarıdaki verilere göre Nilüfer ilçesinde fuhşa teşvik,kumar oynama gibi genel ahlaka karşı işlenen suçlarda artışın olduğu görülmektedir.Aynı zamanda Nilüfer ilçesi üç merkez ilçe içerisinde en hızlı nüfus artışının görüldüğü ilçedir.(Bkz.Tablo6).Suç olaylarındaki artışın nicel anlamda-Tek başına yeterli olmasa da- nüfus değişkenine bağlı olduğu söylenebilmektedir. (Bkz.Ek.7.)

Tablo: 12. Bursa il Genelinde 1995-2005 Yılları Arasında Meydana gelen Vücut Dokunulmazlığına Karşı Suçlar

YIL	Vücut Dokunulmazlığına Karşı Suçlar(Adet)			
	Nilüfer	Yıldırım	Osmangazi	Bursa Genel
1995	48	306	580	1288
1996	188	332	492	1349
1997	147	380	673	1605
1998	152	564	784	2077
1999	191	623	1091	2571
2000	167	277	1162	2670
2001	149	480	912	1865
2002	122	433	1014	2569
2003	63	404	884	2233
2004	68	367	597	2023
2005	94	404	695	2106

Bursa ilinde vücut dokunulmazlığına karşı suçlarda 1995 yılında 1288 suç olayı meydana gelirken, 2005 yılına gelindiğinde bu rakam, %63,51 artarak 2106 olaya ulaşmıştır.

Nilüfer ilçesinde vücut dokunulmazlığına karşı suçlarda 1995 yılında 48 suç olayı meydana gelirken, 2005 yılına gelindiğinde bu rakam, %95,83 artarak 94 olaya ulaşmıştır.Yıldırım ilçesinde vücut dokunulmazlığına karşı suçlarda 1995 yılında 306 suç olayı meydana gelirken, 2005 yılına gelindiğinde bu rakam, %32,03 artarak 404 olaya ulaşmıştır.Osmangazi ilçesinde vücut dokunulmazlığına karşı suçlarda 1995 yılında 580 suç olayı meydana gelirken, 2005 yılına gelindiğinde bu rakam, %19,83 artarak 695 olaya ulaşmıştır.

Vücut dokunulmazlığına karşı suçlardaki artış, bireylerin kırdaki kurallardan daha formel olan kent kurallarına uyma süreçlerinde problemlerle karşılaştıkları, içinde buldukları sosyal yapıyla çatıştıkları kentle bütünleşemedikleri, bunun da bireylerde sapkın davranışlara yol açtığı ve suça eğilimi arttırıcı bir etken olabildiği söylenebilmektedir. (Bkz.Ek.8.)

Tablo: 13. Bursa il Genelinde 1995-2005 Yılları Arasında Meydana gelen Hayata Karşı Suçlar

YIL	Hayata Karşı Suçlar(Adet)			
	Nilüfer	Yıldırım	Osmangazi	Bursa genel
1995	4	23	28	113
1996	9	21	42	119
1997	20	67	54	206
1998	50	66	84	287
1999	53	135	161	450
2000	15	25	60	140
2001	63	174	241	672
2002	62	168	276	779
2003	39	128	281	721
2004	22	139	175	571
2005	35	99	153	535

Bursa ilinde hayata karşı 1995 yılında 113 suç olayı meydana gelirken, 2005 yılına gelindiğinde bu rakam, %373.45 artarak 535 olaya ulaşmıştır.

Nilüfer ilçesinde hayata karşı suçlardan 1995 yılında 4 suç olayı meydana gelirken, 2005 yılına gelindiğinde bu rakam, %775 artarak 34 olaya ulaşmıştır.Yine Yıldırım ilçesinde hayata karşı suçlardan 1995 yılında 23 suç olayı meydana gelirken, 2005 yılına gelindiğinde bu rakam, %330.43 artarak 99 olaya ulaşmıştır.Osmangazi ilçesinde ise hayata karşı suçlardan 1995 yılında 28 suç olayı meydana gelirken, 2005 yılına gelindiğinde bu rakam, %446.42 artarak 153 olaya ulaşmıştır.

Tabloda da görüldüğü gibi kentleşme neticesinde gelenek ve göreneklerinden uzaklaşan bireylerin yeni sistem ve mekanizmalara alışma süreçlerinde stres ve ruhsal çöküntülere maruz kaldıkları bilinmektedir.Ortaya sapkın bir takım davranışlar çıkmaktadır özellikle hayata karşı işlenen suçlardan olan intihar,intihara teşebbüs ve öldürme gibi suçların kentsel alanlarda artış gösterdiği gözlemlenmektedir. (Bkz.Ek.9.)

Tablo: 14. Bursa il Genelinde 1995-2005 Yılları Arasında Meydana gelen 6136 Sayılı Kanuna Muhalefet Suçları

YIL	6136 Sayılı Kanuna Muhalefet Suçları*(Adet)			
	Nilüfer	Yıldırım	Osmangazi	Bursa Genel
1995	31	112	236	587
1996	27	120	274	651
1997	40	119	268	629
1998	50	135	269	674
1999	27	56	132	343
2000	5	26	38	175
2001	15	19	75	208
2002	12	30	64	223
2003	8	25	38	151
2004	9	25	56	219
2005	4	45	82	252

Bursa ilinde 6136 sayılı kanuna muhalefet suçlarından 1995 yılında 587 suç olayı meydana gelirken, 2005 yılına gelindiğinde bu rakam, %-52.06 azalarak 252 olaya inmiştir.

Nilüfer ilçesinde 6136 sayılı kanuna muhalefet suçlarından 1995 yılında 31 suç olayı meydana gelirken, 2005 yılına gelindiğinde bu rakam, %-87.09 azalarak 4 olaya inmiştir.Yıldırım ilçesinde 6136 sayılı kanuna muhalefet suçlarından 1995 yılında 112 suç olayı meydana gelirken, 2005 yılına gelindiğinde bu rakam, %-59.82 azalarak 45 olaya inmiştir.Osmangazi ilçesinde 6136 sayılı kanuna muhalefet suçlarından 1995 yılında 236 suç olayı meydana gelirken, 2005 yılına gelindiğinde bu rakam, %-65.25 azalarak 82 olaya inmiştir.

Resmi istatistiklerde her ne kadar ateşli silah ve bıçak kullanımında ciddi azalmalar görülse bile özellikle metropol kentlerimizde medya tarafından “maganda” olarak adlandırılan ve bu kanuna muhalefet suçunu işleyen bireylerin sayısı oldukça fazladır.Kent potası içinde eriyemeyen, kısacası kentlileşemeyen bireylerin metropol kentlerimizde ikamet ettikleri de göz ardı edilmemektedir. (Bkz.Ek.10.)

* Ateşli silahlar ve bıçaklar ile diğer aletler hakkında kanun

IV. ARAŞTIRMA BULGULARININ GENEL DEĞERLENDİRMESİ

Tarihsel perspektifte kentin var oluşu ile beraber, kentsel mekan içerisinde yaşam biçimi, bireyler ya da aileler arası ilişkiler, kentlilik bilinci gibi kavramları beraberinde getirmiştir. Her kent kendine özgü yaşam biçimlerini, içeriğindeki bölümler arasındaki farklılıkları oluşturur.

Bursa kenti de kendine özgü doğası, tarihi, kültür yapısı ,jeopolitik avantajları ile bir endüstri ve sanayi kenti olarak diğer kentlerden farklılaşan heterojen yapıya sahip bir kenttir.

Kente yapılan göç hareketlerini etkileyen nedenler itici, çekici ve iletici olarak farklılıklar göstermektedir. İtici nedenler arasında kırsal alanda yaşanan ekonomik sıkıntılar, eğitim olanaklarının yeterli olmaması, sağlıkla ilgili imkanlarının yetersiz olması gelmektedir. Çekici sebepler söz konusu olduğunda ise, kentte kırdaki kısıtlı olan bu imkanların daha fazla ve alternatiflere açık olmasından bahsedilebilir. Bu nedenlerin birçoğunun altında ekonomik etkenler yatmaktadır.

Cumhuriyet döneminde azınlıkların kenti terke etmesini müteakip muhacir ve mülteci mübadelesi ile balkan göçmenlerinin kente yerleştirilme işlemleri yapılmıştır.O dönemde yapılan fiziksel değişiklikler kentin bu günkü makroformu üzerinde etkili olmuştur.Merinos ve İpek-İş fabrikalarının kurulmasıyla beraber kentin ovaya doğru yayılma eğilimi belirginleşmeye başlamıştır.1950 den sonra bu eğilim hız kazanmıştır zira fabrika yanına yapılan “Merinos Evleri” (İşçi konutları) bu bölgeyi çekim merkezi haline dönüştürmüştür.1960 yılında Yalakçayır’da kurulan Türkiye’nin ilk organize sanayi bölgesi Bursa’nın hızlı gelişiminde önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir.

Özellikle 1970-1990 yılları arasında kentin aşırı göç almasına sebep olmaktadır.Hızlı göç imar planlamasının önüne geçerek, Bursa’nın sağlıksız bir kent görünümüne sahip olmasının sebebi olarak görülmektedir.Bu çarpık kentleşmenin önüne geçebilmek ve tarımsal alanları istiladan koruyabilmek için 1977 yılında hazırlanan Ova Koruma Protokolü ile nispeten bu alanların korunmaya çalışıldığı görülmektedir.Ancak bu çalışmalar ve planlamaların yeterli olmadığı görülmektedir ve 1980li yıllarda hazırlanan yeni nazım planlarıyla yerleşmenin Ankara-İzmir

karayolu boyunca yayılması ana makro form olarak belirlendiği bilinmektedir.1990 yılında yeni nazım planı hazırlanmış yaklaşık 2500 hektar alanın konut alanı olarak yerleşime açıldığı görülmektedir.Ancak bütün bu planlama çalışmaları hızla artan kent nüfusun gerisinde kalmaktadır.

Şehirleşme yalnız nüfusun büyük yerleşim birimlerinde toplanması değildir. Aynı zamanda insanların şehir kültürünün benimsemesi olarak ele alınmaktadır. Kentleşme bir yerleşim bölgesindeki toplumsal yapının değişimi , yeni özellikler kazanması sonucu ortaya çıkan bir durumdur. Kentleşme bir bakıma bir değişim sürecidir.Planlı olması gereken şehirler gelişigüzel yerleşmiş, göçler sonucu şehirler, ne şehir ne de köy olmuştur.Hızla kentleşme sağlık, ulaşım, altyapının yanı sıra adli hizmetlerde de yetersizliğe yol açmaktadır. Adli hizmet yetersizliği , önleyici zabıta hizmetinden suçluların takibi, yakalanması, yargılanması fonksiyonunun gerçekleştirilmesine kadar gitmektedir. Göçlerin suç potansiyelini arttırdığı söylenmektedir. Sosyal kontrol mekanizmasının azalması ve şehirlerdeki yaşam güçlükleri ve işsizlik nedeniyle malvarlığına ve hayata karşı suçlar artmaktadır.

Bursa genelinde mal varlığına karşı 1995 yılında 2833 adet suç olayı meydana gelirken 2005 yılına gelindiğinde bu rakam, % 138,09 artışla 6745'e ulaşmıştır.Bu dönem içerisinde merkez ilçelerden en yüksek nüfus artışı Nilüfer ilçesinde gerçekleşmiştir.1990 yılında ilçe merkez nüfusu 36.897 iken 2000 yılına gelindiğinde nüfus, %130.65 artışla 136.311'e ulaşmıştır.İlçe, planlı şehirleşme nedeniyle üst gelir grubu için çekim merkezi haline gelirken, alt gelir grubundaki insanlar içinde ulaşılmaya çalışılan bir hedef haline dönüşmüştür.Suç işleme oranının yüksek olması ile ekonomik ve demografik anlamdaki artış arasında anlamlı bir ilişki olduğu değerlendirilmektedir.

Başka şehirlerden göçedenler kentte toplumsal yalnızlıktan ve uyumsuzluklardan daha az etkilenmek ve toplumsal dayanışmayı sağlamak amacıyla evlerini yakın köylü ve akrabalarının yanında yapmaktadırlar. Gelenekleri, görenek ve alışkanlıkları benzer olan mahalli gruplar ,özellikle gecekondu bölgelerinde dağılmadan ve aralarına yabancı unsur sokmadan kurdukları mahallelerde kapalı bir ortam oluşturmaktadırlar.

Kendi kendine yeten topluluğun şehre intibak ihtiyacı azalmakta, yakınlarla dayanışma güçlenmeyi sağlarken kentle aralarındaki uçurumu arttırmaktadır. Kırsal alandan kente gelenler eski davranış ve alışkanlıklarını, örf ve adetlerini de getirmektedirler. Şehrin kültürüyle birleşip yeni bir kültür oluşturmaktadırlar. Göçerlerin bazıları şehirle bütünleşirken bazıları şehirde ayrı gruplar meydana getirmektedirler .Bu da kent değerlerini yadırgayan zaman zamanda kentle çatışan bir kültürü ortaya çıkarmaktadır.

Örneğin;1995 yılında Bursa merkez ilçeleri toplamında, vücut dokunulmazlığına karşı 1288 suç olayı meydana gelirken,2005 yılında bu rakam %63,51 artarak 2106 suç olayına ulaşmıştır.İlçeler arasında da en yüksek artış %95,58'le Nilüfer ilçesinde olmuştur.Kentin kıra oranla daha formel anlamdaki ilişkiler yapısına uyumda problemlerle karşılaşan bireylerin, sapkın davranışlara yol açtığı ve sosyal yapıyla çatıştığı bunun da suç ve suçluluk olgusuna eğilimi artırıcı bir nitelik taşıdığı söylenebilmektedir.

Göçedenlerin şehirleşmesi yani şehre entegrasyonu için çok uzun zaman gerekmektedir. Bunun yerine sadece gelenlerin intibakı söz konusu olmuştur. Bütünleşme(entegrasyon); topluluktaki mevcut müesseselerin bir bütün teşkil edecek şekilde birbirini tamamlama durumudur. Şehre intibak ise , göçerlerin şehirle bütünleşmeleri değil , şehirle sürekli ilişki kuracak kadar uzlaşma içinde olmalarıdır.

Farklı kültürden gelen ailelerin değişik çevreye uyum göstermesi güç olmakta , kent yaşamına hazır olmayan bireyler bir yandan da dışarıdan gelenlere karşı kentlilerin ön yargıları yüzünden soyutlanmaktadır. Bu uyumsuzluklara tepki olarak ta suç işleme eğilimi artmaktadır.

Kentleşme neticesinde gelenek ve göreneklerinden uzaklaşan bireylerin yeni sistem ve mekanizmalara alışma süreçlerinde stres ve ruhsal çöküntülere maruz kaldıkları bilinmektedir.Ortaya sapkın bir takım davranışlar çıkmaktadır özellikle hayata karşı işlenen suçlardan olan intihar,intihara teşebbüs ve öldürme gibi suçların kentsel alanlarda artış gösterdiği gözlemlenmektedir.Bursa ilinde bu artış en belirgin olarak demografik anlamda en hızlı kentleşen Nilüfer ilçesinde görülmektedir.1995 yılında hayata karşı 4 adet suç olayı meydana gelirken 10 yıllık süreçte bu oran

%775 artışla 34 suç olayına yükselmiştir.Ayrıca bu süreç içerisinde Bursa merkez ilçeler toplamında ki artışın da %373.45 oranında gerçekleştiği görülmektedir.

Ayrıca özellikle tablo istatistiklerinden de anlaşılacağı üzere emniyet ve asayiş hizmetlerinin yürütülmesinde sorumlu üst düzey yöneticilerin suç oranlarının artış ve azalışlarında etkili oldukları da söylenebilmektedir.Suç istatistik tablolarında ki 1999 yılı ile 2000 yılı arasında tüm suç adetlerindeki düşüşün esas sebebinin de bu olduğu düşünülmektedir.

Bu sayılan faktörlerin doğrudan ve tek başına suç sebebi olarak kabulü elbette mümkün değildir. Ancak bu hususların her biri, diğer etkenlerle birlikte suç işlenmesini kolaylaştırıcı , suç işlenmesine cesaret verici etkenlerdendir.

Göçü durdurmak , göç edenleri kırsal alanlara geri göndermek söz konusu olamaz. Kırsaldaki gelir azlığı , verimsizlik , işgücü fazlalığı gibi itici nedenlerin önlenmesi gerekmektedir. Kırsal alanda verimli istihdam olanakları yaratılabilmelidir. Tarım dışı hizmetler kırsal alana girmelidir. Sanayi kuruluşlarını şehir dışı nitelikte oluşturmak , hammaddeye bağlı olmayan serbest sanayi kuruluşlarını iş gücü arzının en yüksek olduğu bölgelere kurmak da bir başka önlem olabilmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Metropol kentlerde, kent bütününde zengin yoksul muhitlerin olması bir tarafın hep iyi olanlardan faydalanması diğerlerin faydalanmaması insanların birbirinden uzaklaşmasına sebep olmaktadır. Bunun için insanlara yetinme duygusu ile buldukları koşulları kabul edebilecekleri yaşam alanı veya mekan organizasyonu iş bulma, istihdam politikaları sağlanması gerekmektedir. İnsanların istekleri sınırsızdır. Daha iyi hayat koşullarına ulaşma isteği ile kent alanlarına akın eden fakat bu isteklerine tam anlamıyla ulaşamayan , mutsuz yarını belli olmayan insanların kendisi ve toplumla çatışma içine girmesi de kaçınılmazdır.

Bu süreç suç işlemek için zemin oluşturmakta ve de toplumu suç işlemeye meyilli hale getirmektedir. Dolayısıyla günlük popülist plan ve programlardan ziyade gelecek nesilleri de kapsayan plan ve programlamayı yapmaktır. Sosyal yapıdaki kırılmaları azaltacak nitelikte, mevcut sorunların çözümüne yönelik alınacak tedbirlerle bu insanların isteklerini giderecek ve bulunduğu ortam ve şartlarda mutlu olmasını bilecek şekilde, eğitimle birlikte toplumla bütünleşecek duygular kazandırılmalıdır.

Türkiye’de adaletin suçu cezalandırmadaki etkisinin az ve caydırıcı olduğu anlaşılmaktadır. Adaletin, ağır ve aksak işlediği bir toplumda sosyal davranış mekanizmalarında karmaşaların ortaya çıkması kaçınılmazdır. Adalet sistemi değişen koşullar çerçevesinde yeniden toplumsal bir mutabakatla gözden geçirilerek işlerlik ve etkinlik kazandırılmalıdır. Zira geciken adalet veya yetersiz işleyen adalet mekanizması adalet değildir.

Hızlı kentleşme ile birlikte sayıları her geçen gün artan gecekondü bölge ve mahallelerinde yeni ekonomik ve sosyal mekanlar oluşmaya başlamıştır. Bu mekanlarda yaşayan ve sayıları kentsel nüfus içinde önemli bir düzeye ulaşmış olan nüfusun yaşam düzeyi ile çağımızın gerektirdiği yaşam düzeyi arasındaki uçurum giderek derinleşmektedir. Bu hızlı kentleşme, kentleşme sürecinde ortaya çıkan kültürel farklılaşma kent yaşamının önemli ölçüde bütünlük kazanmasını engellemekte ve kentsel yaşamı olumsuz yönde etkilemektedir. Bireyler bu süreç

içerisinde karşılaştıkları sorunların çözümünde kendilerine yardımcı olacakları düşüncesiyle akraba topluluklarının bulunduğu gecekondu bölgelerine yerleşmektedirler. Bu bölgelere yerleşmeyi belirleyen bir diğer etken de ekonomik yetersizliktir. Gecekondu bölgelerine yönelen yoğun göç akınları bu bölgeleri kentlileşen bireyler için bir tampon bölge haline gelmiştir. Genel görünümüyle kırsal bir yerleşmeyi andıran gecekondu bölgeleri barındırdığı sosyal değerler nedeniyle gerçek anlamda kentlileşmeyi engellemektedir. Yerel idarelerden hariç olarak belediyelerin mali imkanlarının kısıtlılığı ve araç-gereç yetersizliği gecekondu bölgelerine yeterli yatırımın yapılmasını güçleştirmektedir. Bu bölgelere götürülemeyen sağlık, eğitim ve diğer sosyal hizmetler buradaki nüfusun kentli nüfusla bütünleşme sürecini uzatmaktadır.

Suçların önlenmesi için müşterek ahlakın yerleşmesine çaba gösterilmeli ve bunun yanında suçlunun cezalandırılması, gelir dağılımında dengenin sağlanması, merkezi ve yerel yönetimlerin yoksullara barınmak için konut ve yaşamını sürdüreceği iş imkanı sağlamalıdır. Bu şekilde suç işleme zemini ortan kaldırılarak suçluların azaltılmasında etkin rol oynayacağını söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra sosyal kontrol mekanizmaları tam anlamıyla uygulansa bile mekan organizasyonu olmayan düzensiz kentleşme suçluların barınmasını, polisin kontrolünün azalmasına neden olmakta suç ve suçluluğun devamı için müsait bir ortam oluşturmaktadır.

Düzenli kentleşmenin olduğu mekan organizasyonu bulunan kentlerde toplumun huzurunu bozacak suçluların barınmasına yönelik zemin oluşma süreci daha zor olacaktır. Polisin kontrol ve takip gibi huzuru ve asayışı sağlama görevi kolay olacağı için zihinlerde en azından caydırıcı bir unsur olması gerçeğini göz ardı etmemek gerekir.

Emniyet ve asayiş hizmetlerinde görevlendirilecek üst düzey personelin bu görevi ifa edebilecek liyakat şartlarına haiz olarak değerlendirilerek yeterli bilgi ve beceri düzeyi olanların ön yargı ve kayırmadan uzak olarak göreve getirilmeleri beklenmelidir.

Polis merkezleri teknolojik imkan, bina ve teçhizat olarak en iyi şekilde donatılmalıdır. Ekip otoları coğrafi bilgi sistemli ve kişilerin sabıka kaydını sorabilmek için bilgisayar teknolojisi ile devamlı güncel bir şekilde irtibatlı halde olmalıdır. Düzensiz ve çarpık kentleşme ve de yetersiz altyapısı olan kentlerde devriye görevi yapan ekip otoları, olmuş ve olacak olaylara en kısa zamanda yetişme uzağı yakını görebilme imkanını veren sokak ve caddesi, aydınlatılması yapılmış kentte suçlu yakalama ve suçluluğun önlenmesi kolay ve hızlı olacaktır. Maslow'un belirttiği ihtiyaçlar hiyerarşisinde ikinci sırada bulunan güvenlik ihtiyacı için yukarıdaki hususlar son derece önemlidir. Zira güvenli bir hayat ve güvenli bir gelecek herkesin temennisi olduğu kadar birbirinden emin olan ve güvenin tesis edildiği büyük kentlerde yaşam daha çekilir hale gelecektir. Bu konuda öce polise daha sonra sivil toplum örgütlerine merkezi ve yerel yönetimlere büyük işler düşmektedir.

Yerel yönetimler, üniversite, polis ve sivil toplum kuruluşları arasında organize olarak suç işlenmeye müsait zeminin ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmaların yapılması, projelerin üretilmesi veya suç işleyen özellikle on sekiz yaş ve altındaki genç ve çocukları rehabilite etme, topluma kazandırma, eğitim sağlama ve iş bularak yine sosyal barışın temini, huzurun, asayişin devamı için mutlaka gerekli olan veya olacak girişimlerin yapılması gerekmektedir. Gecekondu bölgelerinde yaşayan insanların eğitim hizmetlerine ulaşılabilirlik düzeylerinin düşük olmasının, kentle bütünleşme düzeylerinde uyum sorunlarını etkileyen bir unsur olduğu gözden kaçırılmaması gerekmektedir.

Kırsal alandan kente gelen veya göçen insanlar öncelikle geleneksel toplumsal ilişkilerine dayanarak kente uyum sağlamaya çalışır. Bu uyum sürecinde öncelikle, gereksinmelerini en alt düzeyde olsa karşılayabileceği bir gelir temin etmesi, bunun için de bir iş imkânı bulması büyük önem taşımaktadır. Daha sonra, akraba ve hemşerileriyle dayanışma içinde, bir konut sahibi olmak amaçlanır. Süreç içinde iş, gelir ve konut alanında ortaya çıkan iyileşmeler örneğin örgütlü güvenceli sürekliliği olan işlere geçiş başkalarının yardımına gereksinme duymayacağı ve kentsel yaşama katılma olanağı sağlayacak düzeyde bir gelir, alt yapısı, iç yapısı, ve iç donanımı açılarından daha yeterli bir konut edinme toplumsal ve ekonomik

yaşamın diğer alanlarına yansiyacak ve ailenin kentle bütünleşme düzeyi yükselecektir.

Kentle bütünleşme sürecindeki ailelerin genelinde çok çocukluluk eğilimi veya çok çocuklu olmaları belli bir azalma olsa bile devam etmektedir. Bu durum ise çoğunlukla ekonomik kaynakları kısıt olan aileleri zorlamaktadır. Bu nedenle gecekondulara yönelik aile planlaması çalışmalarının daha bilinçli ve planlı bir şekilde örgütlenmesi gerekmektedir.

Ailelerin kentle bütünleşme süreçleri içinde büyük önemi olan eğitim düzeylerinin yükseltilmesi için, desteklenmeleri gerekmektedir. Eğitim düzeyi, bireylerin çalışma ve gelir durumlarını etkilediği gibi toplumsal ilişkilerini de olumlu olarak yön vermektedir.

Geleneksel ilişkileri çözülen, ancak kentsel ilişkilere de yeterince giremeyen aileler, önemli uyum sorunlarıyla karşılaşmaktadırlar. Ayrıca aile çözümleri, nedenleri ve sonuçları açısından, aile ve bireyi etkileyen önemli sorunlara kaynaklık etmektedir. Bu ve benzeri sorunlara yönelik olarak kurulacak “topluma kazandırma merkezleri” gibi sosyal hizmetlere ağırlık verilmesinde gecekondular bölgelelerinde yaşayan insanların kente uyumlarında karşılaşılabilecekleri sorunların çözümünde etkin işlevler yüklenmelidir.

Kentleşme olgusu içerisinde suç ve suçlulukla ilgili olarak, Bursa ili merkez ilçelerinin sosyal, kültürel, sosyo-ekonomik yapısı göz önünde bulundurularak, Bursa Emniyet Müdürlüğü Bilgi İşlem Şube Müdürlüğünden alınan, yıllara göre Bursa Emniyet Müdürlüğü sorumluluk alanı içinde olan merkez ilçeler ve Bursa genelinde suç numarası verilen suçlardan, analizler yapılarak, kişilerin göç etme yoluyla kente yerleşmesi ve kentleşmeleri bağlamında daha önce ele alınan konular itibarıyla çözümlenmelerde bulunulmaya çalışılmıştır.

KAYNAKLAR

ESERLER

AKDAĞ, Mustafa; **Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi**, C:1, Cem Yay., İstanbul; 1995

AKDOĞAN Yalçın, **Sosyal Soruna Yerel Çözüm: Sosyal Belediyecilik**, Eminönü Bülteni, Şubat Sayısı, İstanbul 2002.

Ana-Britannica Ansiklopedisi Cilt: 2, İstanbul 1993, s.324.

ASLANOĞLU Rana, **Kent, Kimlik Ve Küreselleşme**, Asa Kitabevi, Bursa 1978.

AYDOĞAN Ahmet, **Şehir ve Cemiyet**, İz Yayıncılık, İstanbul 2000.

AYHAN Vehbi, **Anomi Ve Yabancılaşma**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997.

BAL Hüseyin, **Kent Sosyolojisi**, Turhan Kitabevi, Ankara 1999.

BAL Hüseyin; **Kentsel Yapı ve Kentleşme Süreci**, Fakülte Kit., Isparta; 2003

BAYHAN Vehbi., “Üniversite Gençliğinde Anomi ve Yabancılaşma”, İnönü Üniversitesi Uygulaması, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Malatya 1995, s.256.

BECCARIA, **Suçlar Ve Cezalar Yahut Beşeriyetin Mecellesi**, Çeviren: Muhittin Göklü, İnkılap Ve Aka Yayınları, İstanbul 1969.

BERKTAY Halil; HASSAN, Ümit; ÖDEKAN, Ayla; **Türkiye Tarihi**, C:1-Osmanlı Türklerine Kadar Türkler, Cem Y., İstanbul; 2000

BORAN Behice, **Toplumsal Yapı Araştırmaları**, D.T.C.F.Sosyoloji Serisi, No:3, Ankara 1954.

BOOKCHİN, Murray; **Kentsiz Kentleşme**, çev: Burak Özyalçın, Ayrıntı Yay., İstanbul; 1999

CANATAN Kadir, **Bir Değişim Süreci Olarak Modernleşme**, İz Yayıncılık, İstanbul 1995.

CHİLDE, Gordon; **Tarihte Neler Oldu?**, çev: Mete Tunçay, Alaeddin Şenel, Alan Yay., 5. baskı, İstanbul; 1990

ÇALIŞKAN Olgu, **Türk Planlama Sorunsalına Genel Bakış ve Yapısal Çözüm Önerileri**, <http://www.aydinlanma1923.org>

ÇALIŞKAN Vedat, **“Bursa’da Kentsel Gelişim Ve Gecekondulaşma”**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1994, S.45. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

DEMİR Ömer – ACAR Mustafa, **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, Ağaç Yayınları, İstanbul 1993

DÖNMEZER Sulhi, **Kriminoloji**, Filiz Kitabevi, İstanbul 1984.

DUBEN, Alan; **Kent, Aile, Tarih**; çev: Leyla Şimşek, İletişim Yay., İstanbul; 2002

DURU Bülent, ALKAN Ayten, **20.Yüzyıl Kenti**, İmge Kitabevi, Ankara 2002.

- DURUGÖNÜL Esmâ, **Sosyal Değişme, Göç Ve Sosyal Hareketler**, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, D.İ.E. Yayınları, Ankara 1997.
- EREM Faruk, **Adalet Psikolojisi**, Ankara 1990.
- ERGİL Doğu, **Yabancılaşma Ve Siyasal Eylem: Siyasal Eylemcilerin Toplumsal Nitelikleri**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın Yayın Yüksek Okulu, Yıllık 1977-1978, Ankara 1979
- ERKAN Rüstem, **Kentleşme ve Sosyal Değişme**, Bilim Adamı Yayınları, Ankara 2002
- ERSOY Melih, **Göç Ve Kentsel Bütünleşme**, T.G.A.V. Yayını, Ankara 1985.
- ERTÜRK Hasan, **Kent Ekonomisi**, Ekin Kitabevi, Bursa 1997.
- ERTÜRK Hasan, **Bursa'da Sosyo-Ekonomik Değişim Ve Hava Kirliliği Sorunu**, Busiad Yayınları, Bursa 1994.
- FAROQHİ Suraiya, **Approaching Otoman History**, Cambridge University Pres, London 1999.
- GİDDENS, Anthony; **Sosyoloji –Eleştirel Bir Yaklaşım-**, Birey Yay., 3. Baskı; İstanbul;1994
- GÖRMEZ, Kemal; **Kent ve Siyaset**, Gazi Kit., Ankara;1997
- GÖYMEN Korel, **Kentle Bütünleşme Sürecinin Yönetsel Boyutu, Kentsel Bütünleşme** (Yayına Hazırlayan) Ender TÜRKÖZ,: Tgav Yayını, Ankara 1982.
- GÜÇLÜ Sevinç, **Kentleşme Ve Göç Sürecinde Antalya'da Kent Kültürü Ve Kentlilik Bilinci**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.
- GÜLÖKSÜZ Yiğit Ve TEKELİ İlhan, **Kentleşme, Kentleşme Ve Türkiye Deneyimi Cumhuriyet Dönemi**, İletişim Yayınları, İstanbul 1983
- HOLTON, Robert,J., **Kentler Kapitalizm ve Uygarlık**, çev: Ruşen Keleş, İmge Kit., Ankara;1999
- HUOT Jean-Louis ve diğerleri;**Kentlerin Doğuşu**,İmge Kit., Ankara;2000
- İŞİK Oğuz; PINARCIOĞLU Melih; **Nöbetleşe Yoksulluk**,İletişim Yay., İstanbul;2001
- İÇLİ Tülin, **Türkiye'de Suçlular**, Bizim Büro Basımevi, Ankara 1992
- İÇLİ Tülin, **Adam Öldürme Olayında Sosyo-Ekonomik Ve Kültürel Faktörlerin Önemi**, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt. 4, Sayı:2, Ankara 1987
- İSBİR Eyüp Günay, **Şehirleşme Meseleleri**, Gazi Kitapevi, Ankara 1991
- İSBİR Eyüp Günay, **Kentleşme Metropolitan Alan ve Yönetimi**, Ankara Üniversitesi İ.T.İ.A.Yayını, No:185,Ankara 1982
- KARPAT Kemal; **Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm**, İmge Kit., Ankara;2003
- KARTAL S.Kemal, **Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye'de Kentleşme**, Adım Yayınları,Ankara 1992

- KARABEY Haydar, **Kentsel Olgu** , Ankara 1980
- KAYA Erol, **Kentleşme ve Kentlileşme**, Kent Yönetimi Dizisi:3 İlke Yayınları istanbul2003
- KAZICI, Ziya; **Osmanlı'da Toplum Yapısı**, Bilge Yay., İstanbul;2003
- KELEŞ Ruşen., ARTUN Ünsal, "**Kent ve Siyasal Şiddet**", Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1988,s.90
- KELEŞ Ruşen, **Kentbilim İlkeleri (Principles of Urban Science)**.T.S.BD. Yayınları, Ankara 1976
- KELEŞ Ruşen, **Kentleşme Politikası**, İmge Yayınları, Ankara 1997
- KIRAY Mubeccel, **Toplum Yapısındaki Temel Değişimlerin Tarihsel perspektifi**:Bugünkü ve yarınki Türk toplum Yapısı, Toplumbilim Yazıları,Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F Yayınları,Ankara 1982
- KUMAR Karishan., **The rise of Modern Society: Aspects of the social and Political Development of the West**, Backwell, Oxford 1988
- KONGAR Emre, **21.Yüzyılda Türkiye**, Remzi Kitabevi,İstanbul 2001
- KONGAR Emre, **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, Cem Yayınları, İstanbul 1976
- LABORIT, Henri; **İnsan ve Kent**, çev: Bertan Onaran, Payel Yay., İstanbul;1990
- NİRUN Nihat, **Suç Hadisesinin Sosyal Sebepleri Üzerine Bir Araştırma**, A.Ü. D.T.C.F. Araştırma Dergisi, Ankara 1982
- ÖZDENÖREN Rasim, **Kent İlişkileri**, İz Yayıncılık, İstanbul 1998
- PEKER, Mümtaz; ÖNEN, Engin; BALKIZ, Bekir; **Göç, Kentleşme Sorunları ve Yerel Siyaset**, Saray Kit., İzmir;1997
- PEKTAŞ Ethem Kadri, **Büyük Kent Belediyelerinin Eğitim ve Kültür Hizmetlerine Siyasal Parti İdeolojilerinin Yansıması**, <http://ekitapyayin.com/?kitap=027>
- SARIBAY Ali Yaşar, **Kent; Modernleşme İle Post-Modernleşme Arasında Köprü**, Ferzan Bayramoğlu (Editör) Kentle Birlikte Yaşamak Üstüne, Wald, İstanbul 1996
- SENCER Yakut, **Türkiyede Kentleşme**,Kültür Bak.,Yay.,No:345,Ankara 1979
- SEZAL İhsan, **Şehirleşme**, Ağaç Yayıncılık, İstanbul 1992
- TOLAN Barlas, **Toplumbilimine Giriş**, Adım Yayınları,Ankara1991
- TOLAN Barlas, **Çağdaş Toplumun Bunalımı Anomi Ve Yabancılaşma**, İ.T.İ.A. Yayınları No:166, Ankara 1981
- TÜMERTEKİN Erol, **Türkiye'deki Şehirlerin Fonksiyonel Sınıflandırılması**, İ.Ü.Coğrafya Enstitü Yay.,No:43,İst.1965
- TÜTENGİL Cavit Orhan, **Az gelişmiş Ülkelerin Toplumsal Yapısı** , İstanbul 1966
- Mimarlar Odası,Ankara Şubesi,**Türkiye'de Kentleşme**, Mimarlar Odası yayını ,Ankara 1971

WEBER, Max; **Şehir-Modern Kentin Oluşumu-**, çev: Musa Ceylan, Bakış Yay., 4.baskı, İstanbul;2003

WIRTH Louis, “Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme”, **20. Yüzyıl Kenti**, Derleme ve Çev. DURU Bülent, ALKAN Ayten,İmge Yayınevi,Ankara 2002

YAVUZER Haluk, **Çocuk Ve Suç**, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul 1988

YAZAN Ümit Meriç, **Sosyoloji Konuşmaları**, Timaş Yayınları, İstanbul 1999

YÖRÜKAN Ayda, **Kent Sosyolojisinin Teorik Temelleri**, İ.T.İ.A. Yayınları, Ankara1969

ZENGİN Cevdet, “Gecekondu Bölgelerindeki Sosyo-Ekonomik ve Demografik Yapının Suç Olgusuna Etkileri Bursa-Osmangazi Yaklaşımı” Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2004,S.50. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

MAKALELER

DÖNMEZER Sulhi, **Şehirleşme İle Ceza Adalet Sistemi İlişkisi**, Hızlı Şehirleşmenin Yarattığı Ekonomik Ve Sosyal Sorunlar Sempozyumu, İstanbul 1996.

DURDUN Davut, **Göçlerin Bunalttığı Şehirler**, İstanbullu Dergisi, sayı-2.

ERKUT, Gülden; “**Kentleşme Sürecinin Sosyolojik Boyutu**”, Türkiye’de Kentleşme,Yeni Yüzyıl Kitaplığı

HATT Paul ve REİSS Albert, “**Kentsel Yerleşimlerin Tarihi**”, 20.Yüzyıl Kenti, (Der. ve Çev. Bülent Duru ve Ayten Alkan), İmge Yayınevi ,Ankara 2002

İÇDUYGU, Ahmet; ÜNALAN, Turgay; “**Türkiye’de İçgöç**”, Türkiye’de İçgöç,Türk Tarih Vakfı,İstanbul;1998

İÇLİ Tülin, Adam Öldürme Olayında Sosyo-Ekonomik Ve Kültürel Faktörlerin Önemi, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt. 4, Sayı:2, Ankara 1987

İSPİR Eyüp ; Kentleşme Metropolitan Alan ve Yönetimi, Ankara İktisadi ve İdari Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara;1982

ÖZEN Sevinç; “**Kentleşme-Kırdan Kente Göç Modelleri**” *Seminer Dergisi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını,sayı 4, İzmir, 1985

PEKER Mümtaz.; “**Türkiye’de İçgöçün Değişen Yapısı**”, 75 Yılda Köylerden Şehirlere, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul;1999

TATLIDİL Ercan; **Kent Sosyolojisi: Kuram ve Kavramlar**, Sosyoloji Dergisi, Ege Üniv. Edeb. Fak. Yayınları, S:3, İzmir;1992

TEKELİ İlhan, “**Türkiye’de İçgöç Sorunsalı Yeniden Tanımlanma Aşamasına Geldi**”, Türkiye’de İç Göç,Tarih Vakfı Yayınları,İstanbul 1998

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

<http://www.bursa.gov.tr>

<http://www.ekitapyayin.com/?kitap=027>

http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=187

EKLER

Ek.1.Türkiye’de Şehir ve köy nüfusu ile yıllık nüfus artış hızı, 2000

Şehir ve köy nüfusu ile yıllık nüfus artış hızı, 2000									
<i>City and village population ,annual growth rate of population, 2000</i>									
							Yıllık nüfus artış hızı (%)		
	Sayım yılı-Census year						Annual growth rate of		
	1990 (1)			2000			population (‰)		
	Toplam	Şehir	Köy	Toplam	Şehir	Köy	Toplam	Şehir	Köy
	<i>Total</i>	<i>City</i>	<i>Village</i>	<i>Total</i>	<i>City</i>	<i>Village</i>	<i>Total</i>	<i>City</i>	<i>Village</i>
Adana	1.549.233	1.125.149	424.084	1.849.478	1.397.853	451.625	17,71	21,70	6,29
Adıyaman	510.827	222.102	288.725	623.811	338.939	284.872	19,98	42,26	-1,34
Afyon	738.979	306.209	432.770	812.416	371.868	440.548	9,47	19,42	1,78
Ağrı	437.093	158.758	278.335	528.744	252.309	276.435	19,03	46,31	-0,68
Aksaray	330.569	144.217	186.352	396.084	200.216	195.868	18,08	32,80	4,98
Amasya	359.265	162.343	196.922	365.231	196.621	168.610	1,65	19,15	-15,52
Ankara	3.236.378	2.836.802	399.576	4.007.860	3.540.522	467.338	21,37	22,15	15,66
Antalya	1.132.211	602.194	530.017	1.719.751	936.330	783.421	41,79	44,13	39,07
Ardahan	163.731	34.038	129.693	133.756	39.725	94.031	-20,22	15,45	-32,15
Artvin	212.833	66.097	146.736	191.934	84.198	107.736	-10,33	24,20	-30,89
Aydın	824.816	384.711	440.105	950.757	493.114	457.643	14,21	24,82	3,91
Balıkesir	974.274	468.758	505.516	1.076.347	577.595	498.752	9,96	20,87	-1,35
Bartın	205.834	43.662	162.172	184.178	48.002	136.176	-11,11	9,47	-17,47
Batman	344.121	194.664	149.457	456.734	304.166	152.568	28,30	44,62	2,06
Bayburt	107.330	41.295	66.035	97.358	41.356	56.002	-9,75	0,15	-16,48
Bilecik	175.797	90.471	85.326	194.326	124.380	69.946	10,02	31,82	-19,87
Bingöl	249.074	86.648	162.426	253.739	123.470	130.269	1,86	35,40	-22,06

Bitlis	330.115	144.029	186.086	388.678	219.511	169.167	16,33	42,13	-9,53
Bolu	262.919	107.551	155.368	270.654	142.685	127.969	2,90	28,26	-19,40
Burdur	254.899	129.112	125.787	256.803	139.897	116.906	0,74	8,02	-7,32
Bursa	1.596.161	1.153.007	443.154	2.125.140	1.630.940	494.200	28,62	34,67	10,90
Çanakkale	432.263	168.629	263.634	464.975	215.571	249.404	7,29	24,55	-5,55
Çankırı	249.344	104.132	145.212	270.355	141.186	129.169	8,09	30,43	-11,70
Çorum	608.660	254.272	354.388	597.065	311.897	285.168	-1,92	20,42	-21,73
Denizli	750.882	337.416	413.466	850.029	413.914	436.115	12,40	20,43	5,33
Diyarbakır	1.096.447	595.440	501.007	1.362.708	817.692	545.016	21,73	31,71	8,42
Düzce	273.679	105.834	167.845	314.266	130.632	183.634	13,82	21,05	8,99
Edirne	404.599	210.421	194.178	402.606	230.908	171.698	-0,49	9,29	-12,30
Elazığ	498.225	274.045	224.180	569.616	364.274	205.342	13,39	28,45	-8,77
Erzincan	299.251	144.144	155.107	316.841	172.206	144.635	5,71	17,78	-6,99
Erzurum	848.201	400.983	447.218	937.389	560.551	376.838	10,00	33,49	-17,12
Eskişehir	641.301	477.436	163.865	706.009	557.028	148.981	9,61	15,41	-9,52
Gaziantep	1.010.396	738.245	272.151	1.285.249	1.009.126	276.123	24,05	31,25	1,45
Giresun	499.617	223.678	275.939	523.819	283.316	240.503	4,73	23,63	-13,74
Gümüşhane	168.845	59.551	109.294	186.953	77.570	109.383	10,18	26,43	0,08
Hakkari	172.479	71.522	100.957	236.581	139.455	97.126	31,59	66,76	-3,87
Hatay	1.109.754	531.707	578.047	1.253.726	581.341	672.385	12,19	8,92	15,11
İğdır	142.601	55.547	87.054	168.634	81.582	87.052	16,76	38,43	0,00
Isparta	434.771	229.796	204.975	513.681	301.561	212.120	16,67	27,17	3,43
İstanbul	7.195.773	6.779.594	416.179	10.018.735	9.085.599	933.136	33,09	29,27	80,72
İzmir	2.694.770	2.137.721	557.049	3.370.866	2.732.669	638.197	22,38	24,55	13,60
K.Maraş	894.264	407.215	487.049	1.002.384	536.007	466.377	11,41	27,47	-4,34
Karabük	244.177	152.469	91.708	225.102	157.756	67.346	-8,13	3,41	-30,87
Karaman	215.181	106.051	109.130	243.210	139.912	103.298	12,24	27,70	-5,49

Kars	355.823	130.391	225.432	325.016	142.145	182.871	-9,05	8,63	-20,92
Kastamonu	423.206	148.861	274.345	375.476	174.020	201.456	-11,96	15,61	-30,87
Kayseri	944.091	606.001	338.090	1.060.432	732.354	328.078	11,62	18,93	-3,01
Kilis	130.198	87.219	42.979	114.724	74.985	39.739	-12,65	- 15,11	-7,84
Kırkkale	350.360	243.378	106.982	383.508	285.294	98.214	9,04	15,89	-8,55
Kırklareli	309.512	149.532	159.980	328.461	189.202	139.259	5,94	23,52	-13,87
Kırşehir	256.684	126.745	129.939	253.239	147.412	105.827	-1,35	15,10	-20,52
Kocaeli	920.255	579.681	340.574	1.206.085	722.905	483.180	27,04	22,07	34,97
Konya	1.752.658	963.128	789.530	2.192.166	1.294.817	897.349	22,37	29,59	12,80
Kütahya	577.905	243.151	334.754	656.903	318.869	338.034	12,81	27,10	0,97
Malatya	704.359	369.243	335.116	853.658	499.713	353.945	19,22	30,25	5,46
Manisa	1.154.418	590.374	564.044	1.260.169	714.760	545.409	8,76	19,11	-3,36
Mardin	558.275	249.032	309.243	705.098	391.249	313.849	23,34	45,16	1,48
Mersin	1.267.253	788.576	478.677	1.651.400	999.220	652.180	26,47	23,67	30,92
Muğla	562.809	198.080	364.729	715.328	268.341	446.987	23,97	30,35	20,33
Muş	376.543	103.089	273.454	453.654	159.503	294.151	18,63	43,64	7,29
Nevşehir	289.509	112.955	176.554	309.914	136.523	173.391	6,81	18,95	-1,81
Niğde	301.691	97.286	204.405	348.081	126.812	221.269	14,30	26,50	7,93
Ordu	826.886	348.028	478.858	887.765	416.631	471.134	7,10	17,99	-1,63
Osmaniye	384.104	237.847	146.257	458.782	311.994	146.788	17,76	27,13	0,36
Rize	348.776	134.082	214.694	365.938	205.245	160.693	4,80	42,56	-28,96
Sakarya	683.281	404.742	278.539	756.168	459.824	296.344	10,13	12,76	6,19
Samsun	1.161.207	527.362	633.845	1.209.137	635.254	573.883	4,04	18,61	-9,94
Siirt	243.435	110.221	133.214	263.676	153.522	110.154	7,98	33,13	-19,00
Sinop	265.153	86.441	178.712	225.574	101.285	124.289	-16,16	15,84	-36,31
Sivas	766.821	384.832	381.989	755.091	421.804	333.287	-1,54	9,17	-13,64

Şanlıurfa	1.001.455	551.614	449.841	1.443.422	842.129	601.293	36,55	42,30	29,01
Şırnak	262.006	125.264	136.742	353.197	211.328	141.869	29,86	52,28	3,68
Tekirdağ	468.842	258.440	210.402	623.591	395.377	228.214	28,52	42,51	8,12
Tokat	718.738	308.999	409.739	828.027	401.762	426.265	14,15	26,24	3,95
Trabzon	795.849	331.321	464.528	975.137	478.954	496.183	20,31	36,84	6,59
Tunceli	133.584	50.799	82.785	93.584	54.476	39.108	-35,58	6,99	-74,97
Uşak	290.398	146.809	143.589	322.313	182.040	140.273	10,42	21,50	-2,34
Van	637.433	262.562	374.871	877.524	446.976	430.548	31,96	53,19	13,84
Yalova	135.121	87.032	48.089	168.593	98.661	69.932	22,13	12,54	37,44
Yozgat	578.719	209.947	368.772	682.919	315.156	367.763	16,55	40,61	-0,27
Zonguldak	653.739	235.546	418.193	615.599	250.282	365.317	-6,01	6,07	-13,51

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=187

Ek .2. Bursa İl Merkezinde Nüfusun Yıllara Göre Değişimi

YIL	NÜFUS	YILLIK NÜFUS ARTIŞ HIZI
1927	61 451	
1927-1935		1.86
1935	72 187	
1935-1940		1.39
1940	77 598	
1940-1945		2.14
1945	85 919	
1945-1950		4.17
1950	103 812	
1950-1955		4.38
1955	128 875	
1955-1960		3.88
1960	153 866	
1960-1965		7.51
1965	211 644	
1965-1970		6.08
1970	275 959	
1970-1975		5.08
1975	346 103	
1975-1980		5.72
1980	445 113	
1980-1985		7.52
1985	612 510	
1985-1990		7.25
1990	834 576	
1990-2000		4.50
2000	1 208 700	

Kaynak: İl İl Türkiye Ansiklopedisi, Milliyet Yayınları, S.269 (Hasan, Ertürk, Bursa'da Sosyo Ekonomik Değişim Ve Hava Kirliliği Sorunu, Busiad Yay., Bursa, 1994, S.21)

Ek.3.Bursa Emniyet Müdürlüğü BEMTAP Projesinde Geçen Suç Adaları İle 5237 sayılı Türk Ceza Kanunundaki Suç Türleri Tasnifi

BEMTAP PROJESİNDE SUÇ	T.C.K. GÖRE SUÇ TÜRLERİ MAL VARLIĞINA KARŞI
Dolandırıcılık	İŞLENENSUÇLAR
Evden Hırsızlık	
Diğer Hırsızlık	
Gasp Soygun (Yağma)	
Hayvan Hırsızlığı	
Oto Hırsızlığı	
Otodan Hırsızlık	
Yankesicilik Kapkaç sureti ile hırsızlık	
İş Yerinden Hırsızlık	
Cebren Irza Geçme (Cinsel Saldırı)	CİNSEL DOKUNULMAZLIĞA KARŞI SUÇLAR
Irza Tasaddi (Cinsel Taciz)	
Zina (Cinsel Saldırı)	
Adam Kaçırma (Kişiyi Hürriyetinden Yoksun Kılma)	HÜRRİYETE KARŞI İŞLENEN SUÇLAR
Kız Kadın Kaçırma	
Mesken Saldırı	
Tehdit	
Çocuk Kaçırma	
Fuhşa Teşvik (Kadın Ticareti aracılık)	GENEL AHLAKA KARŞI SUÇLAR
Kumar Oynamak ve oynatmak	
Darp (Yaralama)	VUCUT DOKUNULMAZLIĞINA KARŞI SUÇLAR
Diğer (Devlet memuruna hakaret darp)	
Polise Hakaret Mukavemet Darp	
Yaralama	
Zabıta Kuvvetlerine saldırı	
Öldürme	HAYATA KARŞI SUÇLAR
İntihar	
İntihara Teşebbüs	
6136 S.K M	6136 SAYILI KANUNA MUHALEFET

Ek.4. Bursa ili Genelinde 1995-2005 Yılları Arasında Meydana gelen Malvarlığına Karşı İşlenen Suçların Toplam Suç Adetlerinin %'lik oranları

MALVARLIĞINA KARŞI İŞLENEN SUÇLAR	1995 YILI TOPLAM SUÇ ADEDİ	2005 YILI TOPLAM SUÇ ADEDİ	TOPLAM SUÇ ARTIŞI %’LİK
Nilüfer	97	1075	1008,25
Yıldırım	534	1193	123,41
Osmangazi	1063	3541	233,11
Bursa Genel	2833	6745	138,09

Ek.5. Bursa il Genelinde 1995–2005 Yılları Arasında Meydana gelen Cinsel Dokunulmazlığa Karşı İşlenen Suçlar % oranları

CİNSEL DOKUNULMAZLIĞA KARŞI İŞLENEN SUÇLAR	1995 YILI TOPLAM SUÇ ADEDİ	2005 YILI TOPLAM SUÇ ADEDİ	TOPLAM SUÇ ARTIŞI %’LİK
Nilüfer	2	1	%-50
Yıldırım	8	6	%-25
Osmangazi	19	11	%-42,11
Bursa Genel	46	24	%-47,11

Ek.6. Bursa il Genelinde 1995-2005 Yılları Arasında Meydana gelen Hürriyete Karşı İşlenen Suçlar% oranları

HÜRRİYETE KARŞI İŞLENEN SUÇLAR	1995 YILI TOPLAM SUÇ ADEDİ	2005 YILI TOPLAM SUÇ ADEDİ	TOPLAM SUÇ ARTIŞI %’LİK
Nilüfer	11	11	%0
Yıldırım	79	84	%6,33
Osmangazi	116	132	%13,79
Bursa Genel	322	424	%31,68

Ek.7.. Bursa il Genelinde 1995-2005 Yılları Arasında Meydana gelen Genel Ahlaka Karşı İşlenen Suçlar % oranları

GENEL AHLAKA KARŞI İŞLENEN SUÇLAR	1995 YILI TOPLAM SUÇ ADEDİ	2005 YILI TOPLAM SUÇ ADEDİ	TOPLAM SUÇ ARTIŞI %'LİK
Nilüfer	2	3	%50
Yıldırım	71	21	%-70,42
Osmangazi	108	78	%-27,78
Bursa Genel	226	120	%-46,90

Ek.8. Bursa il Genelinde 1995-2005 Yılları Arasında Meydana gelen Vücut Dokunulmazlığına Karşı Suçlar % oranları

VUCUT DOKUNULMAZLIĞINA KARŞI SUÇLAR	1995 YILI TOPLAM SUÇ ADEDİ	2005 YILI TOPLAM SUÇ ADEDİ	TOPLAM SUÇ ARTIŞI %'LİK
Nilüfer	48	94	%95,83
Yıldırım	306	404	%32,03
Osmangazi	580	695	%19,83
Bursa Genel	1288	2106	%63,50

Ek.9 Bursa il Genelinde 1995-2005 Yılları Arasında Meydana gelen Hayata Karşı Suçlar% oranları

HAYATA KARŞI SUÇLAR	1995 YILI TOPLAM SUÇ ADEDİ	2005 YILI TOPLAM SUÇ ADEDİ	TOPLAM SUÇ ARTIŞI %'LİK
Nilüfer	4	35	%775
Yıldırım	23	99	%330,43
Osmangazi	28	153	%446,42
Bursa Genel	113	535	%373,45

Ek.10 Bursa il Genelinde 1995-2005 Yılları Arasında Meydana gelen 6136 Sayılı Kanuna Muhalefet Suçları% oranları

6136 SAYILI KANUNA MUHALEFET SUÇLARI	1995 YILI TOPLAM SUÇ ADEDİ	2005 YILI TOPLAM SUÇ ADEDİ	TOPLAM SUÇ ARTIŞI %’LİK
Nilüfer	31	4	%-87,09
Yıldırım	112	45	%-59,82
Osmangazi	236	82	%-65,25
Bursa Genel	587	252	%-52,06

Özgeçmiş

1969 yılında Eskişehir’de doğdum. İlk öğrenimimi İstanbul’da tamamladım. 1987 yılında Ankara Polis Kolej’inden, 1991’de Ankara Polis Akademisi’nden mezun oldum.

Komiser yardımcısı olarak Bursa Polis Okulu Müdürlüğünde göreve başladım.Sırasıyla Ardahan, Bursa, Karaman Emniyet Müdürlüklerinde çeşitli rütbelerde ve görevlerde çalıştım.

Eylül 2002 yılında Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalına yüksek lisans öğrencisi olarak kabul edildim. Eğitimim devam ederken 2004 yılında Türk Polis Teşkilatını temsilen Birleşmiş Milletler Kosova Misyonunda görevlendirildim.Halen Bursa Polis Koleji Müdürlüğü’nde 4.Sınıf Emniyet Müdürü olarak görev yapmaktayım.

Prof. Dr. Hasan ERTÜRK danışmanlığında “Kentlileşme ve Suç Bağlamında Bursa Örneği” isimli yüksek lisans tezini devam etmektedir.